

Michelle Viitanen

KOULUKIUSAAMISEN MONET KASVOT

Sosiaalialan koulutusohjelma

2018

KOULUKIUSAAMISEN MONET KASVOT

Viitanen, Michelle
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Sosiaalian koulutusohjelma
Maaliskuu 2018
Sivumäärä: 78
Liitteitä: 1

Asiasanat: koulukiusaaminen, kiusaaminen, kyselytutkimus

Tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa Kuninkaanhaan koulun yhdeksäsluokkalaisten tunteita, ajatuksia ja mielipiteitä koulukiusaamiseen liittyen. Tutkimuksessa selvitettiin kiusaamisen yleisyyttä, kiusaamisen eri rooleja, kiusaamismuotoja sekä koulukiusaamiseen puuttumista.

Tutkimus oli kvantitatiivinen eli määrällinen tutkimus, jossa käytettiin myös kvalitatiivisia eli laadullisia piirteitä. Tutkimus toteutettiin kyselylomakkeen avulla, jonka oppilaat täyttivät oppituntien alussa tutkijan läsnä ollessa. Kyselyyn osallistui 145 oppilasta ja vastausprosentti oli 82 %. Aineisto analysoitiin Excelin avulla ja tulokset kuvattiin erilaisten tunnuslukujen, kuten frekvenssien ja keskiarvojen avulla. Avointen kysymysten analysoinnissa käytettiin laadullista menetelmää, jossa oppilaiden ajatuksia ja mielipiteitä tuotiin esiin.

Tutkimuksesta saatiin käyttökelpoista tietoa koulukiusaamiseen liittyen oppilaiden tunteiden, näkemysten, mielipiteiden ja kokemusten kautta. Näiden perusteella koulussa voidaan tehdä tarvittavia toimenpiteitä koulukiusaamisen ennaltaehkäisyä, havainnointia ja riittävän varhaista puuttumista varten. Tulosten mukaan oppilaat toivoisivat koulukiusaamiseen puuttumista rankempien rangaistusten kautta ja enemmän koulukiusaamiseen liittyvää keskustelua ja myös tietoisuutta siitä, miten koulu hoitaa kiusaamistapaukset.

Tutkimuksen tulosten mukaan koulukiusaamista tapahtuu yhdeksäsluokkalaisten keskuudessa paljon ja monella eri tavalla. Hämmennystä herätti oppilaiden uskon puute koulun aikuisiin ja heidän mahdollisuuksiinsa/haluunsa vaikuttaa ja puuttua koulukiusaamiseen.

Tutkimuksen tulokset tuottivat paljon tietoja oppilaiden näkemyksistä ja kokemuksista, joita voidaan hyödyntää jatkossa kiusaamisen vastaisessa työssä. Koulun olisi hyvä ottaa myös oppilaat laajemmin mukaan kiusaamisen vastaiseen työhön ja muutenkin käsitellä kiusaamista avoimemmin ja myös tiedottaa siitä enemmän.

THE MANY FACES OF SCHOOL BULLYING

Viitanen, Michelle

Satakunnan ammattikorkeakoulu, Satakunta University of Applied Sciences

Degree Programme in social services

March 2018

Number of pages: 78

Appendices: 1

Keywords: school bullying, bullying, inquiry

The purpose of this thesis was to find out what kind of feelings, thoughts and opinions the 9th graders in Kuninkaanhaka junior high school have according to school bullying. In this study the aim was to find out how common the bullying is, what are the different roles and forms in school bullying and what kind of interference there is.

This thesis was quantitative study with qualitative aspects. The study was carried out using an inquiry, which the students filled in during their classes with the presence of the researcher. The total of 145 students participated in the study and the response percentage was 82 %. The material was analyzed using Excel and the results were described as parameters such as frequencies and percentages. The open questions were analyzed using qualitative method and the relevant thoughts and opinions of students were taken into the collected data.

The results gave viable information of school bullying through the students feelings, views, opinions and experiences. The results can be used in the school environment to plan further measures how the bullying can be prevented, observed and interfered in an early stage. According to results, the students were hoping that the school bullying would be interfered by more severe punishments and they also wants there to be more discussion of school bullying and awareness of the fact how school is handling bullying situations.

The results of the bullying inquiry shows that there is a lot school bullying among the 9th graders and bullying happens in many different ways. One thing that was confusing, was the lack of faith that students had in believing that the adults in school would have a chance/will to influence and interfere in school bullying.

The results of the study gave a lot of current information of the students views and experiences, that can be used in the future bullying preventing work. It would be good if the school would include the students wider to the anti-bullying work and also discuss and handle the bullying more open and inform more about it.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	NUOREN OIKEUS TURVALLISEEN KOULUNKÄYNTIIN	7
3	KOULUKIUSAAMINEN.....	11
3.1	Koulukiusaamisen määrittelyä.....	11
3.2	Koulukiusaaminen ilmiönä	12
3.3	Koulukiusaamisen eri muodot	14
3.3.1	Fyysinen kiusaaminen	15
3.3.2	Henkinen ja sosiaalinen kiusaaminen.....	15
3.3.3	Sähköinen kiusaaminen	16
4	ROOLIT KIUSAAMISTILANTEISSA.....	18
4.1	Kiusaaja.....	19
4.2	Apuri	20
4.3	Kannustaja.....	20
4.4	Kiusattu	21
4.5	Kiusatun puolustaja.....	21
4.6	Hiljainen hyväksyjä, eli sivusta katsoja.....	21
5	KOULUKIUSAAMISEN VAIKUTUKSET	23
6	KOULUKIUSAAMISEN HAVAITSEMINEN, ENNALTAEHKÄISY JA SIIHEN PUUTTUMINEN	25
6.1	Koulukiusaamisen havaitseminen.....	25
6.2	Koulukiusaamisen ennaltaehkäisy	26
6.3	Koulukiusaamiseen puuttuminen.....	27
7	KOULUN ROOLI KIUSAAMISEN EHKÄISYSSÄ	32
8	KYSELYTUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN JA TUTKIMUSONGELMAT	37
9	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	38
9.1	Tutkimuksen kohderyhmä	38
9.2	Tutkimus- ja aineistonkeruumenetelmä.....	38
9.3	Aineiston käsittely ja analysointi	40
9.4	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	41
10	KYSELYTULOSTEN ANALYSOINTI	42
10.1	Vastaajan sukupuoli	42
10.2	Koulukiusaamisen esiintyvyys Kuninkaanhaan koulussa	42
10.3	Koulukiusaamisen kohteeksi joutuminen	44
10.4	Mitä koulukiusaaminen on?.....	45

10.5 Koulukiusaamisen eri muodot	48
10.6 Koulukiusaamisen roolit	52
10.7 Koulukiusaamistilanteet.....	54
10.8 Koulukiusaamisen vähentäminen	59
10.9 Luotettava taho koulussa.....	64
10.10 Koulukiusaamistapauksiin puuttuminen.....	65
11 JOHTOPÄÄTÖKSET	70
12 POHDINTA.....	75
LÄHTEET.....	77
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Koulukiusaaminen – niin vanha kun se käsitteenä onkin, on edelleen ajankohtainen asia. Koulukiusaamista, sen ennaltaehkäisyä ja siihen puuttumista on mietitty ja puitu niin päättäjien taholla, kouluissa, kotona kuin mediankin välityksellä jo vuosikymmeniä. Kiusaamista ei siltikään ole saatu loppumaan, eikä sitä varmaan koskaan saada kokonaan kitkettyä pois. Koulukiusaamiseen liittyvä varhainen puuttuminen ja sen ennaltaehkäisy ovat kuitenkin avainasemassa kiusaamisen seurauksien vähentämisessä. Koulukiusaaminen voi pahimmillaan aiheuttaa nuorelle vakavia seurauksia, kuten syrjäytymistä, yksinäisyyttä ja masentuneisuutta, joilla voi olla vaikutusta vielä aikuisiäkläkin.

Perusopetus perustuu käsitykseen lapsuuden itseisarvoisesta merkityksestä, jossa jokainen oppilas on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Jokaisen oppilaan oikeus on kasvaa täyteen mittaansa sekä ihmisenä että yhteiskunnan jäsenenä. Oppimisesta syrjäytyminen on uhka terveelle kasvulle ja kehitykselle ja merkitsee sivistyksellisten oikeuksien toteutumatta jäämistä. ”Perusopetus tukee oppilaan kasvua ihmisyyteen, jota kuvaa pyrkimys totuuteen, hyvyyteen ja kauneuteen sekä oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan.” (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet.)

Tutkimuksen aiheena on koulukiusaaminen Kuninkaanhaan koulun yhdeksäsluokkalaisten näkökulmasta. Tutkimuksen toimeksiantaja on Kuninkaanhaan koulu Porissa. Tutkimuksen aihe on lähtöisin Kuninkaanhaan koulussa suorittamani koulukuraattori-harjoittelun yhteydessä tehdystä hyvinvointikyselystä, jonka yhtenä aiheena oli koulukiusaaminen. Tulevana sosiaalialan ammattilaisena olen kiinnostunut koulukiusaamisen merkityksestä, sen eri roolien näkymisestä ja sen ehkäisemisestä koulu yhteisössä.

Tämä opinnäytetyö on määrällinen eli kvantitatiivinen tutkimus, jossa on kvalitatiivisia eli laadullisia piirteitä. Opinnäytetyönä tehtävän tutkimuksen tarkoituksena on tutkia Kuninkaanhaan koulun yhdeksäsluokkalaisten kokemuksia, ajatuksia ja mielipiteitä koulukiusaamiseen liittyen, ja näin ollen tuottaa koululle ajantasaista tietoa oppilaiden näkemyksistä koulukiusaamiseen ja sen yleisyyteen liittyen.

2 NUOREN OIKEUS TURVALLISEEN KOULUNKÄYNTIIN

Opetukseen osallistuvalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön perusopetuslain 29 §:n mukaan. Laissa sanotaan myös, että mikäli koulun opettajan tai rehtorin tietoon on tullut koulussa tai koulumatkalla tapahtunut häirintä, kiusaaminen tai väkivalta, tulee heidän ilmoittaa asiasta niihin syyllistyneen ja niiden kohteena olevan oppilaan huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle. (Perusopetuslaki 628/1998, 29§.)

Lakiuudistus 477/2003 (13.6.2003) toi perusopetuslakiin kiusaamisen käsitteen. Lakiuudistuksessa opetuksen järjestäjä veloitettiin laatimaan suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Koulutuksen järjestäjän tulee myös toimeenpanna ko. suunnitelma sekä valvoa sen noudattamista ja toteutumista. (Perusopetuslaki 29§.)

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain tarkoituksena on mm. edistää opiskelijoiden oppimista, terveyttä ja hyvinvointia sekä osallisuutta ja ehkäistä ongelmien syntymistä sekä edistää oppilaitosyhteisön ja opiskeluympäristön hyvinvointia, terveellisyyttä ja turvallisuutta sekä kodin ja oppilaitoksen välistä yhteistyötä. Niin ikään lain tarkoituksena on myös vahvistaa opiskeluhoollon toteuttamista ja johtamista toiminnallisena kokonaisuutena ja monialaisena yhteistyönä. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013, 2§.)

Oppilas- ja opiskeluhooltolaki määrittää, että yhteisöllinen opiskeluhoolto tarkoittaa sellaista toimintakulttuuria ja toimia, joilla edistetään opiskelijoiden oppimista, hyvinvointia, terveyttä, sosiaalista vastuullisuutta, vuorovaikutusta ja osallisuutta koko oppilasyhteisössä sekä opiskeluympäristön terveellisyyttä, turvallisuutta ja esteettömyyttä. Kaikki opiskeluhoollon toimijat toteuttavat yhteisöllistä opiskeluhoolta. Laki sanoo myös näin: ”Kaikkien oppilaitoksessa opiskelijoiden kanssa työskentelevien sekä opiskeluhooltopalveluista vastaavien viranomaisten ja työntekijöiden on tehtävissään edistettävä opiskelijoiden ja oppilaitosyhteisön hyvinvointia sekä kotien ja oppilaitoksen välistä yhteistyötä. Oppilaitoksen henkilökunnalla on ensisijainen vastuu oppilaitosyhteisön hyvinvoinnista.” (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 4§.)

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaan opiskeluhuollolla tarkoitetaan toimintaa, jonka avulla tuetaan yhteisöllistä ja yksilöllistä hyvinvointia sekä terveellisen ja turvallisen oppimisympäristön syntymistä, edistetään mielenterveyttä ja ehkäistään syrjäytymistä sekä edistetään oppilaitosyhteisön hyvinvointia. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 6§).

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain opiskeluhuoltosuunnitelmassa määrätään, että koulutuksen järjestäjän vastuulla on oppilaitoskohtaisen *opiskeluhuoltosuunnitelman* laadinta opiskeluhuollon toteuttamista, arviointia ja kehittämistä varten. Suunnitelma tulee laatia yhteistyössä oppilaitoksen henkilöstön, opiskelijoiden sekä heidän huoltajiensa kanssa. Opiskeluhuoltosuunnitelmaan on myös kirjattava suunnitelma opiskelijoiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Suunnitelmassa tulee ottaa huomioon sekä oppilaiden keskinäiset että oppilaiden ja aikuisten väliset vuorovaikutussuhteet koulussa. Suunnitelmaan tulee myös perehdyttää ja siitä tulee tiedottaa sekä henkilöstölle, oppilaille ja huoltajille että yhteistyötahoille. Suunnitelmaa pitää myös päivittää, seurata ja arvioida. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 13§.)

Valtioneuvoston asetuksessa sanotaan seuraavasti: ”Opetuksen ja kasvatuksen tavoitteena on tukea oppilaiden kasvua tasapainoisiksi, terveen itsetunnon omaaviksi ihmisiksi ja kriittisesti ympäristöään arvioiviksi yhteiskunnan jäseniksi. Lähtökohtina ovat elämän, luonnon ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen sekä oman ja toisten oppimisen ja työn arvostaminen. Tavoitteena on fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen terveyden ja hyvinvoinnin vaaliminen sekä oppilaiden kasvu hyviin tapoihin. Oppilaita kasvatetaan vastuullisuuteen ja yhteistyöhön sekä toimintaan, joka pyrkii ihmisryhmien, kansojen ja kulttuurien väliseen suvaitsevaisuuteen ja luottamukseen.” (Valtioneuvoston asetus 1435/2001, 2§.)

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan YK:n lapsen oikeuksien sopimus antaa perusopetukselle oikeudellisen perustan. Sopimuksen yleisperiaatteet velvoittavat lasten kanssa ja lasten hyväksi työskenteleviä ja näitä yleisperiaatteita ovat: yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys, lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus suojeleluun, huolenpitoon ja kehittymiseen samoin kuin lapsen oikeus ilmaista näkemyksensä ja tulla kuulluksi sekä lapsen näkemysten kunnioittaminen. Sopimus määrittää myös

jokaisen lapsen oikeuden sekä hyvään elämään että yksilölliseen, ruumiilliseen, henkiseen, hengelliseen, moraaliseen ja sosiaaliseen kehittymiseen. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 104/011/2014.)

Perusopetuksen arvoperusta: Perusopetus perustuu käsitykseen lapsuuden itseisarvoisesta merkityksestä, jossa jokainen oppilas on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Jokaisen oppilaan oikeus on kasvaa täyteen mittaansa sekä ihmisenä että yhteiskunnan jäsenenä. Oppimisesta syrjäytyminen on uhka terveelle kasvulle ja kehitykselle ja merkitsee sivistyksellisten oikeuksien toteutumatta jäämistä. ”Perusopetus tukee oppilaan kasvua ihmisyyteen, jota kuvaa pyrkimys totuuteen, hyvyyteen ja kauneuteen sekä oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan.” (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet.)

Toimintakulttuurin kehittämistä ohjaavat periaatteet ovat: Jokaisen oppilaan tulee saada yhdenvertaisesti ohjausta ja tukea kehitykseensä ja oppimiseensa niin yksilönä kuin ryhmän jäsenenä. ”Yhteisössä arvostetaan hyväntahtoisuutta ja ystävällisyyttä. Kiusaamista, väkivaltaa, rasismia tai muuta syrjintää ei hyväksytä ja epäasialliseen käytökseen puututaan. Koulutyössä pyritään arjen ennakoitavuuteen ja kiireettömyyteen. Kuulluksi tuleminen ja oikeudenmukaisuuden kokemus rakentavat luottamusta. Rauhallinen ja hyväksyvä ilmapiiri, hyvät sosiaaliset suhteet sekä ympäristön viihtyvyys edistävät työrauhaa.” (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet.)

Jokaisella on oikeus hyvään ja turvalliseen koulupäivään, vastuu ja huolenpito siitä on yhteinen. Riippumatta siitä, mikä rooli aikuisella koulussa on, kuuluu kasvatustyö ja hyvinvoinnin edistäminen kaikille aikuisille. Jokaisella oppilaalla on oikeus opetussuunnitelman mukaiseen opetukseen, ohjaukseen, oppilashuoltoon ja tukeen samoin kuin turvalliseen oppimisympäristöön. ”Opettajan tehtävään kuuluu oppilaiden oppimisen, työskentelyn ja hyvinvoinnin seuraaminen ja edistäminen, jokaisen oppilaan arvostaminen ja oikeudenmukainen kohtelu, mahdollisten vaikeuksien varhainen tunnistaminen sekä oppilaiden ohjaaminen ja tukeminen.” (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet). Myös oppilailla on oma vastuunsa kouluyhteisön jäsenenä ja se pitää sisällään säännöllisen osallistumisen koulutyöhön, reilun ja arvostavan suhtautumisen koulutovereihin samoin kuin koulun aikuisiin ja yhteisten sääntöjen noudattamisen. Koulutyössä välttämätöntä on kunnioittaa toisten ihmisten loukkaamattomuutta

ja työtä ja työrauhaa sekä sovituista tehtävistä huolehtiminen. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet.)

Perusopetuslain mukaiset kurinpidolliset keinot ovat: jälki-istunto, kirjallinen varoitus, määräaikainen erottaminen sekä opetusta häiritsevän oppilaan poistaminen joko luokkahuoneesta tai muusta tilasta, jossa opetusta annetaan. Oppilaan oikeus osallistua opetukseen voidaan myös evätä enintään jäljellä olevan työpäivän ajaksi työrauhan turvaamiseksi, jos vaarana on että toisen oppilaan tai muun henkilökunnan turvallisuus kärsii oppilaan väkivaltaisen tai uhkaavan käyttäytymisen vuoksi tai jos opetus vaikeutuu kohtuuttomasti oppilaan häiritsevän käyttäytymisen vuoksi. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet.)

3 KOULUKIUSAAMINEN

3.1 Koulukiusaamisen määrittelyä

Koulukiusaaminen käsitteenä on laaja ja se voidaan ymmärtää monella eri tavalla, ja välillä onkin vaikeaa huomata, mikä on kiusaamista ja mikä ei. Kaikilla meillä on oma käsityksemme siitä, mitä kiusaamisella tarkoitetaan. Tämä käsitys on muodostunut omien kokemustemme, kuulemiemme tarinoiden sekä lukemamme perusteella, joten kokemukset kiusaamisesta ja myös käsitykset siitä, mikä lasketaan kiusaamiseksi, voivat erota toisistaan hyvinkin paljon. Se, kuinka ymmärrämme koulukiusaamisen ja sen eri muodot, on siihen puuttumisen kannalta hyvin tärkeää. (Hamarus 2008, 11–16; Hamarus 2012, 21; Salmivalli 2012, 12–13.)

Mitä kiusaaminen sitten on? Kiusaaminen on yhteen henkilöön kohdistuvaa, toistuvaa ja pitkään jatkuvaa/jatkunutta väkivaltaista toimintaa yhden tai useamman henkilön taholta. Se voi olla joko fyysistä tai psyykkistä ja se on myös voiman ja vallan väärinkäyttöä. Kiusaaminen voi ilmetä sanoin tai teoin, se on vihamielistä, tietoista ja aktiivista käyttäytymistä (kukaan ei kiusaa tiedostamattaan), se voi olla sekä näkyvää että näkymätöntä. Kiusaaminen on muun muassa sortamista, pilkkaamista, ulkopuolelle jättämistä, pahan puhumista, epäoikeudenmukaista kohtelua, uhkaamista, fyysisen koskemattomuuden loukkaamista, hännäämistä, nimittelyä, lyömistä, tönimistä, potkimista, ilmehtimistä, elehtimistä, ryhmästä pois sulkemista, haukkumista, mitätöimistä, eristämistä ja omaisuuden tuhoamista. (Hamarus 2008, 11-16 & 38-39; Höistad 2003, 79-80; Kaski & Nevalainen 2017, 11; ”Koulukiusaaminen satuttaa ja voi vaikeuttaa elämää vielä aikuisenakin”. RIKU:n www-sivusto. <<https://www.riku.fi/>>. 15.2.2018; Olweus 1992, 14–15; Salmivalli 2012, 12–13.)

Toistuvuuden lisäksi eri osapuolten, eli kiusaajan ja kiusatun välillä vallitsee epätasapaino, jolloin kiusattu joutuu puolustautumaan tai on avuton kiusaajia vastaan. Epätasapaino voi olla ruumiillista, henkistä tai sosiaalista. Se voi ilmentyä fyysisenä niin, että kiusaaja on kiusattua vahvempi tai isompi. Henkinen epätasapaino ilmenee niin, että toinen on alakynnessä eikä pysty puolustautumaan tasavertaisesti. Kiusaaja voi käyttäytyä alistavasti tai olla äänekkäämpi tai sanavalmiimpi ja osaa manipuloida

muut puolelleen, kun taas kiusattu voi olla hiljainen, epävarma tai käyttäytyä hillitymmin ja kohteliaammin. Sosiaalinen epätasapaino voi ilmentyä niin, että kiusaajalla on esimerkiksi enemmän kavereita tukena, kun taas kiusatulla ei välttämättä ole yhtään kaveria. (Hamarus 2008, 11–16.)

Kiusaamisessa on toiminnan lisäksi kyse myös asenteista, jonka vuoksi sitä on vaikea määritellä ja mitata. On kyse muun muassa siitä, miten kiusattu itse asennoituu kiusaamiseensa ja miten muut yhteisön jäsenet suhtautuvat kiusattuun. (”Mitä kiusaaminen on”. MLL:n www-sivusto. <<https://www.mll.fi/>>. 22.2.2017.)

”Kiusaaminen on rikollista toimintaa, kun se täyttää lainsäädännössä rikokselle asetetut tunnusmerkit. Kiusaamiseen voidaan soveltaa mm. kunnianloukkaukseen, laittomaan uhkaukseen, lievään pahoinpitelyyn ja pahoinpitelyyn liittyviä lakipykäläiä. Myös kiusaajan rikoskumppanina, avunantajana ja yllyttäjänä toimiminen ovat lain mukaan rangaistavia tekoja.” (”Vanhemmille”. Koulukiusaaminen.com www-sivusto. <www.koulukiusaaminen.com/>. 14.2.2018.)

3.2 Koulukiusaaminen ilmiönä

Kiusaaminen on ryhmäilmiö, joka kehittyy tyypillisesti ryhmässä ja perustuu sen jäsenten keskinäisiin suhteisiin. Yleensä siihen liittyy myös vääristynyt vallan tavoittelu. Kiusaamisen tapahtuessa ryhmässä, ei kukaan koe olevansa vastuussa siitä ja näin jokainen mahdollistaa kiusaamisen jatkumisen. Ryhmän sisällä vallitsevat kulttuuriset arvostukset määrittelevät usein sen, mistä asioista oppilaita kiusataan ryhmässä. Kiusatun erilaisuus mainitaan useimmiten kiusaamisen syyksi. Erilaisuus voi kuitenkin todellisuudessa olla tuotettua erilaisuutta, joka syntyy tarinoista ja mielikuvista. Kiusatulle luodaan tietynlainen maine, jota levitetään tarinoiden avulla. Kaikki yhteisön jäsenet ovat erilaisia, joten erilaisuuden leima voidaan periaatteessa tuottaa kenelle tahansa yhteisön jäsenelle. Sellaiset oppilaat, jotka poikkeavat yhteisön arvostuksista vaikkapa vaatetuksensa tai mielipiteidensä takia, leimataan kuitenkin helpoiten erilaisiksi. Eri kouluissa vallitsee erilainen kulttuuri erilaisine arvostuksineen, minkä vuoksi eri kouluissa kiusataan eri syistä. (”Kuka kiusaa, ketä kiusataan?”. MLL:n www-sivusto. <<https://www.mll.fi/>>. 13.2.2018)

Kiusaamisen ilmiön ymmärtäminen takaa sen, että kiusaamisessa tuotettu syy ei pääse tarttumaan kiusatun identiteettiin. Kiusatun ymmärtäessä, että kiusaamisessa ei oikeasti ole kysymys hänen erilaisuudestaan, hän ei muodosta minäkuvaansa sitä kautta. Kiusaaminen alkaa testaamisesta, jossa kiusaaja hakee tietoa siitä, kuinka kiusattu reagoi alkavaan kiusaamiseen ja myös sitä, miten muut oppilaat lähtevät siihen mukaan. Sekä testaamiseen että kiusaamistilanteisiin liittyy usein yllätyksellisyys. Kiusattu jää ”suu auki” kiusan sattuessa, on tyrmistynyt eikä osaa sanoa nopeasti mitään. Kiusaamiseen liittyy hauskanpitoa, joka yhdistää kiusaajia keskenään. Hauskanpito tiivistää kiusaajien ryhmää ja mitätöi samalla kiusaamisen vakavuutta. (Hamarus 2008, 27–33.)

Kiusaavassa yhteisössä kaikki pelkäävät tulevansa kiusatuiksi ja kun joku on valittu kiusatuksi, tarkoittaa se sitä, että muut välttyvät valinnalta. Osaltaan tämä vaikuttaa siihen, että muut oppilaat eivät aktiivisesti vastusta kiusaamista, mikä saattaisi kuitenkin kääntää kiusaamisen kärjen puuttujaa kohti. Oppilaat eivät uskalla puuttua kiusaamiseen, vaikka kokevat että se on väärin. He odottavat opettajan puuttuvan tilanteeseen ja ovat helpottuneita, kun kiusaaminen loppuu. (Hamarus 2008, 27–33.)

Kiusaamista voi olla myös vaikea havaita, sillä se alkaa usein salakavalasti. Kiusattu ei välttämättä itsekään heti huomaa olevansa kiusattu, eikä siitä ole helppo kertoa, koska se koostuu vielä pienistä asioista ja tilanteista. Kiusaamistilanteista tulee vain pieni osa aikuisten tietoon. Usein kertomatta jättämisen taustalla on luottamuspula aikuisten ja nuorten välillä. Ajatellaan, että aikuiset eivät voi tai halua puuttua siihen. Lapsi tai nuori ei luota siihen, että aikuiset voivat oikeasti vaikuttaa kiusaamisen loppumiseen. Nuorilla on pelko siitä, että kertominen pahentaa tilannetta ja kiusaaminen jatkuu pahempana. Jos kiusaamiseen puuttuminen ei ole tehokasta, tai riittävän pitkäkestoista eikä varmisteta sitä, että kiusaaminen varmasti loppuu, voi pelko tilanteen pahentumisesta olla aiheellista. Tältä asialta voidaan välttyä, jos aikuinen ottaa kiusaamisen vakavasti ja pyrkii todella puuttumaan siihen ja varmistamaan, että se saadaan loppumaan. (Hamarus 2012, 27–29.)

Koulukiusaaminen ilmenee monin eri tavoin ja sen kohteeksi voi joutua kuka tahansa. Kiusattu hakee usein syytä itsestään, mutta se on täysin turhaa. Vaikka kiusattu muuttaisi itseään kiusaajien tahdon mukaan, ei se kuitenkaan tarkoita kiusaamisen loppu-

mista. Jos kiusattu esimerkiksi laihduttaa, koska häntä haukutaan lihavaksi, voivat kiusaajat keksiä jonkun toisen syyn kiusata häntä. Ennen ajateltiin, että kiusaaja kiusaa huonon itsetunnon vuoksi. Tavallisimpana syynä nykyään pidetään kuitenkin halua päteä ja korostaa omaa itseään. Kiusaaja saattaa myös olla entinen kiusattu tai hän saattaa purkaa omaa pahaa oloaan kiusaamiseen. (”Koulukiusaamisen kohteeksi voi joutua kuka tahansa”. Suomen Mielenterveysseuran [www-sivusto](http://www.mielenterveysseura.fi/). <<https://www.mielenterveysseura.fi/>>. 10.2.2018.)

Vaikka kiusatuksi voikin joutua kuka tahansa, osoittavat tutkimukset kuitenkin että tietyt lapset ovat suuremmassa riskissä joutua kiusatuksi kuin toiset. Kiusattu saattaa muun muassa olla fyysisesti heikko tai hänellä ei ole ystäviä. Koulukiusaajan ”klassiset” tuntomerkit, joita ovat muun muassa heikot sosiaaliset taidot ja ongelmainen kotitilaisuus, eivät aina välttämättä auta tunnistamaan luokan kiusaajaa. Kiusaamista voidaan kuitenkin vähentää, kunhan asiaan todella sitoudutaan ja ollaan valmiita käyttämään myös resursseja siihen. (”Iltalehden kampanja koulukiusaamista vastaan”. Iltalehden [www-sivusto](http://www.iltalehti.fi/). <www.iltalehti.fi/>. 3.2.2018.)

Systemaattinen kiusaaminen, jonka taustalla on erilaisia syitä ja mekanismeja, on oma ilmiönsä. Se edellyttää erilaisia puuttumismalleja ja niin kauan kuin kiusaaminen soteketaan järjestyshäiriöihin, oppilaiden väliseen kiusoitteeluun ym., myös keskustelu kiusaamiseen puuttumisen keinoista harhautuu jokseenkin oudoille poluille. ”Koulukiusaamisen erottaa muusta aggressiivisesta käyttäytymisestä nimenomaan se, että osapuolten roolijako ja keskinäiset voimasuhteet ovat yleensä varsin selkeät. Toinen on alistettu, toinen alistaja. Toinen on nöyryytetty ja toinen nöyryyttävä. Varsin usein ”alistaja” tai ”nöyryyttävä” ei ole yksi lapsi vaan kokonainen ryhmä, jopa koko koululuokka.” (Salmivalli 2010, 12–16.)

3.3 Koulukiusaamisen eri muodot

Kiusaaminen voidaan jakaa kahteen osaan, suoraan ja epäsuoraan kiusaamiseen. Epäsuora kiusaaminen on enemmän piilossa tapahtuvaa, esimerkiksi selän takana puhumista, juorujen levittämistä tai ryhmän ulkopuolelle jättämistä. Suora kiusaaminen il-

menee siten, että kiusaaja osoittaa tekonsa suoraan kiusattua kohtaan esimerkiksi fyysisen väkivallan avulla. Kiusaaminen on myös jaoteltu fyysiseen, henkiseen, sosiaaliin ja netissä tapahtuvaan kiusaamiseen, joita käsitellään seuraavaksi omilla alaluvuissaan. (Hamarus 2008, 45–46.)

3.3.1 Fyysinen kiusaaminen

Fyysinen kiusaaminen on aina suoraa kiusaamista, joka ilmenee esimerkiksi lyömällä, tönimällä, potkimalla, nipistelemällä, raapimalla, repimällä tavaroita, viemällä ja tuhoamalla tai muulla fyysisesti vahingoittavalla toiminnalla. Fyysinen kiusaaminen on myös helpointa huomata ja siihen puututaan helpommin kuin henkiseen kiusaamiseen. Yksi fyysisen kiusaamisen muodoista on äkillinen fyysinen päälle käyminen, joka käynnistyy ilman mitään varsinaista syytä. Fyysisen kiusaamisen merkkejä voivat olla muun muassa revenneet vaatteet ja mustelmat. Fyysiseen kiusaamiseen puututaan helpommin kuin henkiseen, vaikka molemmat jättävätkin yhtä pysyvän jäljen kiusattuun. (Hamarus 2008, 53–56; Hamarus 2012, 38; Höistad 2003, 85; ”Iltalehden kampanja koulukiusaamista vastaan”. Iltalehden www-sivusto. <www.iltalehti.fi/>. 3.2.2018.)

3.3.2 Henkinen ja sosiaalinen kiusaaminen

Henkinen kiusaaminen voi olla sekä suoraa että epäsuoraa ja se voidaan jaotella sanalliseen ja hiljaiseen kiusaamiseen. Epäsuoraa kiusaamista on vaikeampi havaita kuin suoraa kiusaamista. (Hamarus 2012, 38; Hamarus 2008, 45–46.)

Sanallinen kiusaaminen on suoraa kiusaamista ja se ilmenee muun muassa haukkumisena, nimittelynä, ivaamisena, kuiskutteluna, juorujen levittämisenä, ”paskan puhumisena”, ahdisteluna, pilkkaamisena, matkimisena, uhkailuna ja kiristämisenä. Sanallista kiusaamista voidaan vahvistaa elein ja matkimalla ja tekojen tarkoitus on osoittaa kiusatulle halveksuntaa ja sitä kautta vahvistaa kiusaajan valta-asemaa yhteisössä. Epäsuoraa henkistä kiusaamista ilmenee muun muassa selän takana pahan puhumisena, epäsuorana vihjailuna, perättömien huhujen levittämisenä ja monimerkityksellisinä viesteinä. Sanallinen kiusaaminen on helpompaa huomata, mutta ei kuitenkaan aina. (Hamarus 2008, 45–46; Hamarus 2012, 38; Höistad 2003, 82.)

Hiljainen kiusaaminen on kiusaamisen tavallisin muoto, jota on samalla vaikein havaita. Useimmiten kiusaaminen tapahtuu piilossa katseilta, luokassa opettajan selän takana tai jopa täysin avoimesti. Hiljaisen kiusaamisen uhrin eivät yleensä kerro, mitä joutuvat kokemaan, ja he ovat usein vaitonaisia ja huomaamattomia oppilaita. Hiljaista kiusaamista on muun muassa huokaileminen, tuijottaminen, ilmeily, vaikeneminen, katseen välttäminen, merkitsevien silmäysten vaihtaminen jonkun kanssa, toisen kohteleminen kuin hän olisi ilmaa. Hiljainen kiusaaminen on ns. näkymätöntä, jolloin sitä on vaikea pukea sanoiksi, vaikka sen tuntee ja siitä on myös harvinaisempaa jäädä kiinni. Kiusattu saattaa alkaa myös uskomaan, ettei hän kuulu joukkoon ja että hänessä on jotain vikaa. (Höistad 2003, 80–81; ”Iltalehden kampanja koulukiusaamista vastaan”. Iltalehden www-sivusto. <www.iltalehti.fi/>. 3.2.2018; Kaski & Nevalainen 2017, 12.)

Kiusaaminen voi ilmetä myös syrjimisenä, jolloin kiusaaminen alkaa prosessina, jossa joku oppilas ja hänen lähipiirinsä syrjivät toista oppilasta ja lopulta se johtaa syrjityn oppilaan poissulkemiseen koko yhteisöstä. Kiusaamisen ollessa vain syrjimistä, on sitä vaikea havaita ja siihen on myös vaikea puuttua, koska kiusatut itsekin kokevat, ettei heille vain löydy ystävää kyseiseltä luokalta. (Hamarus 2008, 47–52.)

Sosiaalisella kiusaamisella tarkoitetaan kiusaajan vaikutusta kiusatun ystävyys- ja vuorovaikutussuhteisiin. Sosiaalinen kiusaaminen voi tapahtua manipuloimalla, jättämällä ulos ryhmästä tai esim. teeskentelemällä, ettei kiusattua ole olemassa. Eristämistä voi tapahtua myös sähköisissä viestimissä esimerkiksi sulkemalla kiusattu pois sosiaalisen median ryhmistä, esimerkiksi WhatsApp – sovelluksesta. (Hamarus 2012, 38.)

3.3.3 Sähköinen kiusaaminen

Sosiaalinen media on tuonut uuden ulottuvuuden kiusaamiseen ja sen käyttämisen kynnyks on matala. Sosiaalisessa mediassa käytetään usein paljon ikävämpää kieltä, kuin mitä kasvotusten käytettäisiin, koska siinä ei näe toista osapuolta. Nettikiusaaminen voi hämärtää käsityksen siitä, paljonko se oikeasti loukkaa toista. Netissä kiusaa-

minen on yleensä myös tuttujen välistä, kiusaaja ja kiusattu voivat tuntea toisensa etukäteen jo koulusta tai harrastuksista. Sosiaalinen media mahdollistaa myös anonyymien kiusaamisen, jossa täysin tuntematon voi kiusata toista erilaisilla verkkopalstoilla. Kiusaamisen voi laukaista monikin tekijä: esimerkiksi ulkonäkö, fiksit ja ajattelemisen aihetta antavat mielipiteet, liiallinen menestys tai vaikkapa eriävät mielipiteet. Netissä kiusaamista edesauttaa toisaalta nimettömyys, aikuisten poissaolo ja se, että netissä on läsnä virtuaalinen, suuri ja suurelta osin tuntematon yleisö. Nettikiusaaminen voi olla myös esimerkiksi toisen salasanojen huijaamista, toisen nimellä tai nimimerkillä esiintymistä samoin kuin henkilökohtaisten tietojen levittämistä. Nettikiusaamista ei pääse karkuun, sillä sitä tapahtuu myös vapaa-ajalla ja kotona, koska nykymaailmassa suurin osa ihmisistä on koko ajan jonkin älylaitteen ulottuvilla. Nettikiusaamisenkin jäljille voidaan päästä. Kiusaamisviestit tulee tallentaa, mutta niihin ei kannata vastata. Internetoperaattori voi pyynnöstä selvittää, kuka sivuista vastaa ja vaatia kiusaamiseen liittyvän materiaalin poistamista. Myös useimmilla palveluntarjoajan sivustoilla on näkyvissä tiedot, joihin voi ottaa yhteyttä, jos sivustojen välityksellä tapahtuu kiusaamista tai muuta epäasiallista käyttöä. Rikoslain tunnuspiirteet täytyvät usein nettikiusaamisessa ja silloin tulee olla yhteydessä poliisiin esimerkiksi sähköisen rikosilmoituksen avulla. (Hamarus 2008, 71–74; Hamarus 2016; Kaski & Nevalainen 2017, 12–13, ”Nettikiusaamisen ehkäiseminen”. MLL:n [www-sivusto](http://www.mll.fi). <<https://www.mll.fi>>. 14.2.2018.)

4 ROOLIT KIUSAAMISTILANTEISSA

Kiusaaminen alkaa siitä, että ensin nimetään jokin ominaisuus, minkä jälkeen nimitely leviää porukassa. Tämän jälkeen kiusatusta aletaan kertoamaan tarinoita, joilla kiusatulle luodaan tietynlainen maine ja tämän maineen vuoksi kiusattu eristetään porukasta ja ryhmästä. Ryhmän jäsenet alkavat määritellä omaa asemaansa suhteessa kiusaajaan ja kiusattuun heti, kun kiusaaminen alkaa, ja he miettivät kenen puolelle he asettuvat ja nauravatko he mukana. Tällä tavoin ryhmään muodostuu erilaisia rooleja kiusaamisen ympärille. (Hamarus, 2016.)

Jokainen voi etukäteen miettiä kiusaamisen rooleihin liittyen, miten itse reagoisi, jos joku kertoo esimerkiksi vitsin varjolla ilkeän tarinan jostain henkilöstä. Haluanko nauraa mukana jutuille, jotka nolaavat ja halventavat jotakin ja jatkanko ikävien juttujen kertomista? Jokaisella on mahdollisuus vaikuttaa toisten ihmisten hyvinvointiin antamalla hyvää palautetta, rohkaisemalla ja kannustamalla sekä kertomalla hyviä asioita toisesta. Samoin jokainen voi osoittaa muille ystävyyttä ja pyytää muita mukaan. Kiusaaja vahvistaa omaa asemaansa kiusatun kustannuksella kiusaamisen kautta ja jokainen voikin perustellusti kysyä, kannattaako sellaista toimintaa tukea. (Hamarus, 2016.)

Kiusaamisessa on aina mukana muitakin kuin vain kiusaaja, vähintään yksi tai useampi oppilas, jotka kannustavat kiusaajaa, joko aktiivisesti tai passiivisesti. ”Kiusaaja voi saada teoilleen hiljaisen hyväksynnän. Pelkästään se että kukaan ei asetu vastustamaan, voi saada kiusaajan päättelemään että häntä tuetaan. Hiljaisuus viestittää hyväksyntää. Ryhmän reaktio voi olla ratkaisevaa siinä, jatkuuko kiusaaminen vai ei. Hyvä esimerkki on ”paskapuhe”, josta kiusaaminen usein alkaa. Jos paskanpuhuja ei saa vastakaikua, puhe useimmiten loppuu. Jos puheet sen sijaan herättävät vastakaikua, tilanne kehittyy usein henkilökohtaisempien hyökkäysten suuntaan ja voi johtaa kiusaamiseen.” (Höistad 2003, 67.) Ryhmän paine on hyvin vahvaa ja tämän seurauksena moni voi joutua pakotetuksi toimimaan tavalla, jolla ei toimisi normaalisti eli ryhmän jäsen saattaa joutua osallistumaan sellaisen henkilön kiusaamiseen, jota vastaan hänellä ei itse asiassa ole mitään. (Höistad 2003, 67.)

4.1 Kiusaaja

Kiusaaja on monesti kiusaamistilanteen päätekijä. Hän on aktiivinen kiusaamistilanteessa ja aloittaa kiusaamisen. Hän saattaa myös yllyttää muita ihmisiä kiusaamaan. Kiusaajalla voi olla helposti tulistuva luonne, tai hän saattaa nauttia vallantunteesta. Kiusaaja voi myöskin olla epävarma omasta roolistaan ryhmässä ja yrittää näin ollen vahvistaa omaa suosiotaan kiusaamalla, tai hänellä saattaa olla omassa elämässään vaikeuksia, joiden takia hän on ryhtynyt kiusaamaan. Kiusaamistilanteita ratkottaessa olisi aina hyvä selvittää, miksi kiusaaja kiusaa. (”Mikä on roolisi kiusaamistilanteessa”. Decibel:n www-sivusto. <<https://www.decibel.fi/>>. 28.4.2017.)

Kiusaajan hallitseva piirre on vallanhalu yhdistettynä aggressiivisuuteen. Tämä aggressiivisuus ei kohdistu yksistään kiusattuun, vaan se saattaa kohdistua myös vanhempiin, opettajaan tai jopa kiusajaan itseensä. Kiusaaja saa otteen omasta aggressiostaan kiusaamalla muita. Hänellä on tarve hallita muita, jonka hän tekee oman valtansa kautta. Kiusaajan on pidettävä kiinni vallastaan pitämällä asemansa, koska hän joutuu jatkuvasti pelkäämään sen menettämistä. Kiusaaja saattaa käyttää valtaa muihin nähden myös kompensoidakseen omaa voimattomuuttaan. (Höistad 2003, 64–65.)

Kiusaaja hakee kiusaamalla asemaansa ryhmässä, luokassa tai koulussa. Kiusaaja saattaa pelätä sitä, onko hänellä ystäviä vai jääkö hän yksin, ja tämä saattaa olla tiedostamattomasti kiusaamisen taustalla. (Hamarus 2012, 43–46.)

Sanotaan, että kiusatuksi voi päätyä kuka tahansa, mutta myös kiusaaja voi olla lähes kuka tahansa. Kiusaajia yhdistävä asia tuntuu olevan se, että heillä on jonkinlaisia vaikeuksia oman empatia- eli myötäelämiskykynsä kanssa. Kiusaaja voi kiusata monista eri syistä, joita ovat esimerkiksi:

- kiusaaja ärsyyntyy toisten ihmisten avuttomuudesta ja on sitä mieltä, että on oikeutettua ”potkia päähän” sellaista, joka ei osaa eikä kykene puolustautumaan
- kiusaaja kiusaa hänelle tärkeissä asioissa taitavampia ihmisiä, koska kokee heidät uhkana
- kiusaaja haluaa kääntää huomion pois itsestään, koska hänellä on pelko joutua itse kiusatuksi, jos hän ei keksi jotain ilkeyksiä muista

- kiusaaja kokee olevansa muiden yläpuolella ja hän vihaa ihmisiä, jotka ovat erilaisia kuin hän itse
- kiusaaja on kateellinen esimerkiksi toisen onnistumisesta tai olemuksesta (Kaski & Nevalainen 2017, 43–70.)

4.2 Apuri

Apuri nimensä mukaan auttaa kiusaajaa ja osallistuu myös kiusaamiseen. Apuri ei kuitenkaan ole kiusaamisen aloitteentekijä, eikä myöskään pääroolissa kiusaamisessa. Hän voi olla sellainen ihminen, joka pelkää itse tulevansa kiusatuksi ja näin ollen ajattelee välttyvänsä siltä, jos auttaa kiusaajaa. Apuri saattaa oikeasti kärsiä osallisuudestaan kiusaamiseen, koska hän sekä pelkää kiusaajaa, että tuntee syyllisyyttä kiusatun edessä. (Höistad 2003, 66–67; ”Mikä on roolisi kiusaamistilanteessa”. Decibel:n www-sivusto. <<https://www.decibel.fi/>>. 28.4.2017.)

4.3 Kannustaja

Kannustaja ei itse kiusaa, mutta on mukana kiusaamistilanteissa kannustamassa kiusaajaa. Hän voi naureskella, huudella ja kannustaa kiusaajaa, antaa siis positiivista palautetta kiusaajalle. Osa kannustajista on myös hiljaisempia ja he voivat osoittaa mieltään ja kannustaa kiusaajaa esimerkiksi jättämällä kiusatun ulos porukasta tai jättämällä hänet yksin tai valitsematta joukkueeseen esim. liikunnan tunnilla. Kannustaminen voi olla jo pelkästään sitä, että seuraa kiusaamistilannetta paikanpäällä tekemättä asialle mitään. Usein kiusaaja saa kannustajilta positiivista palautetta elein, sanoin ja ilmein. Kannustaja apurin tavoin saattaa oikeasti kärsiä osallisuudestaan kiusaamiseen, koska hän sekä pelkää kiusaajaa että tuntee syyllisyyttä kiusatun edessä. (Höistad 2003, 66–67; ”Mikä on roolisi kiusaamistilanteessa”. Decibel:n www-sivusto. <<https://www.decibel.fi/>>. 28.4.2017.)

4.4 Kiusattu

Kiusattu on se henkilö, jota toistuvasti ja useasti kiusataan ja joka joutuu muiden negatiivisen toiminnan kohteeksi. Kiusattu kokee usein jäävänsä yksin ja ulkopuoliseksi. Häntä voidaan kiusata fyysisesti, henkisesti, sosiaalisesti tai netin välityksellä. Kiusattu on jollain tavoin kyvytön puolustamaan itseään kiusaajien edessä ja väkivaltaiset teot tai niiden uhka estävät häntä toimimasta. Kiusaaminen lisää myös häpeän tunnetta, jonka vuoksi kiusattu uskaltaa vain harvoin kertoa asiasta kenellekään. Kiusatuksi voi joutua parempien kouluarvosanojen vuoksi tai sen takia, että on arempi tai ujompi kuin muut, tai koska uskaltaa esimerkiksi pukeutua eritavalla kuin muut. Myös ulkoisten taloudellisten asioiden takia voidaan kiusata, vaikka kiusatulla ei itsellään olekaan mahdollisuutta vaikuttaa niihin. Kiusattua voidaan kiusata oikeastaan mistä asiasta tahansa, jos hän on joutunut kiusaajan silmätikuksi. (”Kuinka toimia koulukiusaamistilanteissa”. RIKU:n www-sivusto. <<https://www.riku.fi/>>. 15.2.2018.; ”Mikä on roolisi kiusaamistilanteessa”. Decibel:n www-sivusto. <<https://www.decibel.fi/>>. 28.4.2017.)

4.5 Kiusatun puolustaja

Kiusatun puolustaja on henkilö, joka asettuu kiusatun puolelle ja yrittää auttaa ja tukea häntä. Puolustaja yrittää myös saada muut henkilöt lopettamaan kiusaamisen ja usein kertoo kiusaamisesta aikuisille, jotta se saataisiin loppumaan. Monet eivät uskalla olla kiusatun puolustajia, koska he pelkäävät itse joutuvansa kiusatuiksi. (”Mikä on roolisi kiusaamistilanteessa”. Decibel:n www-sivusto. <<https://www.decibel.fi/>>. 28.4.2017.)

4.6 Hiljainen hyväksyjä, eli sivusta katsoja

Hiljainen hyväksyjä on sellainen henkilö, joka näkee kiusaamisen ja tietää siitä, mutta ei tee asialle mitään, vaan leikkii kuin ei tietäisikään asiasta. Suurin osa kuuluu sivustakatsojien rooliin. Suurimpana pelkona on joutua itse kiusatuksi, jos puuttuu kiusaamiseen, joten sivustakatsojat poistuvat paikalta kun kiusaaminen alkaa, mutta eivät

kerro kenellekään, eivätkä puutu siihen millään tavalla. Hiljainen hyväksyjä tulee toiminnallaan vahingossa hyväksyneeksi kiusaamisen. (”Koulukiusaamisen kohteeksi voi joutua kuka tahansa”. Suomen Mielenterveysseuran www-sivusto. <<https://www.mielenterveysseura.fi/>>. 10.2.2018.; ”Mikä on roolisi kiusaamistilanteessa”. Decibel:n www-sivusto. <<https://www.decibel.fi/>>. 28.4.2017.)

5 KOULUKIUSAAMISEN VAIKUTUKSET

Kiusaamisella on monenlaisia vaikutuksia itse kiusattuun, koko yhteisöön sekä myös kiusaajaan.

Vaikutuksia kiusattuun:

Kiusatut oppilaat voivat kärsiä monenlaisista ongelmista henkiseen hyvinvointiin ja mielialoihin liittyen. Kiusaaminen saattaa aiheuttaa masentuneisuutta, itsetunnon ja itsearvostuksen alenemista, kiusattu alkaa vähitellen uskoa, että hän on huono eikä pysty mihinkään. Kiusaaminen voi vaikuttaa myös kiusatun fyysiseen terveyteen, mm. erilaisina kiputiloina, nukkumisvaikeuksina ja syömishäiriöinä. Kiusatulle ominaista on myös koulumotivaation heikkeneminen ja kouluun menon välttely, kiusaaminen on kehityksellinen riski niin kiusatulle kuin kiusaajallekin. Kiusatun luottamus ihmisen hyvyyteen saattaa kadota ja hän voi tuntea epäluottamusta koko maailmaa kohtaan. Kiusaaminen voi johtaa syvään yksinäisyyteen, vaikka kiusattu ei välttämättä olekaan yksin; kukaan ei ymmärrä hänen tuskaansa, joten hänen pitää kantaa kärsimyksensä yksin. Kiusattu saattaa hakea hyväksymistä kielteisellä käyttäytymisellä, hän kokee olevansa riittämätön ja tarvitsee muiden hyväksyntää, jota hän hakee muun muassa mielistelyllä tai kielteisellä käyttäytymisellä. Kiusaaminen vaikuttaa myös kiusatun koko perheeseen. Perhe voi äärimmäisessä tapauksessa joutua vaihtamaan jopa paikkakuntaa, muuttamaan asuntoa, koulua, työpaikkaa ja kiusaaminen vaikuttaa myös koko perheen psyykkiseen ja taloudelliseen hyvinvointiin. Kiusatun riski sairastua masennukseen ja ahdistuneisuuteen lisääntyy merkittävästi kiusaamisen jatkuessa pitkään, samoin kuin se on yhteydessä myös aikuisiän masennukseen ja itsetuhoisuuteen. Pitkään jatkunut koulukiusaaminen voi aiheuttaa mielenterveysongelmia ja syrjäytymistä, nuorten masennuksen ja syrjäytymisen hinta yhteiskunnalle on korkea. Opetusministeriössä on arvioitu nuorena syrjäytyneen henkilön aiheuttavan yhteiskunnalle 1,2 miljoonan euron kustannukset elämänsä aikana. (Hamarus 2016; ”Iltalehden kampanja koulukiusaamista vastaan”. Iltalehden www-sivusto. <www.iltalehti.fi/>. 3.2.2018.; Kaski & Nevalainen 2017, 18–40; ”Kiusaamisen seuraukset”. MLL:n www-sivusto. <<https://www.mll.fi/>>. 14.2.2018.; ”Kouluterveyskyselyn tulokset nuorilla 2017”. THL:n www-sivusto. <<https://sampo.thl.fi/>>. 15.2.2018.; Salmivalli 2010, 25–26.)

Vaikutuksia kiusaajaan:

Kiusaaminen jättää jälkensä, joko myönteiset tai kielteiset, myös kiusaajaan. Kiusaaja voi olla koulussa suosikki ja menestyjä, jolloin kaikki haluavat kuulua hänen jengiinsä ja olla hänen ystäviään. Kiusaaja saa tästä itseluottamusta ja itsevarmuutta ja alkaa uskomaan, että hän pystyy mihin tahansa. Kiusaajan käyttäytyminen saattaa pahentua ajan saatossa, jos hänen käytökseensä ei puututa. Kiusaajilla saattaa esiintyä erilaisia särkyjä, nukkumisvaikeuksia ja mielipahaa. Kiusaaja kantaa tekojaan joskus koko elämänsä ja kokee niistä syyllisyyttä. Kiusaaja saattaa käyttäytyä myöhemminkin elämässään aggressiivisesti, mikäli hän saa jatkaa kiusaamistaan ilman että kukaan puuttuu siihen. Kiusaaja oppii myös väärän tavan hallita ihmissuhteita, jos kiusaamista ei lopeteta. Kiusaajaa autetaan löytämään myönteinen keino saada ystäviä puuttumalla kiusaamiseen. Varsinkin pojilla, jotka ovat olleet kiusaajia, on todettu esiintyvän monenlaisia mielenterveyteen ja ihmissuhteisiin liittyviä ongelmia, kuten esimerkiksi päihitteiden väärinkäyttöä ja rikollisuutta. (Hamarus 2016; Kaski & Nevalainen 2017, 40–42; ”Kiusaamisen seuraukset”. MLL:n www-sivusto. <<https://www.mll.fi/>>. 14.2.2018.)

Vaikutuksia yhteisöön:

Kiusaamisella on voimakas vaikutus oppilaskulttuuriin. Kiusaaminen voi toimia koulun tavoitteita vastaan esimerkiksi silloin, jos koulussa kiusataan oppilasta hyvästä koulumenestyksestä, tämän jälkeen harva oppilas uskaltaa tuoda omaa osaamistaan esiin tällaisessa yhteisössä. Kasvun ja oppimisen edellytyksenä on kiusaamattomuus. Oppiminen on hankalaa, jollei jopa mahdotonta, pelon ja jännityksen ilmapiirissä. Yhteistyön tekeminen luokissa on vaikeampaa, eikä tällaiseen kouluun ole kiva mennä. (Hamarus 2008, 75–78; Kaski & Nevalainen 2017, 18–40.)

6 KOULUKIUSAAMISEN HAVAITSEMINEN, ENNALTAEHKÄISY JA SIIHEN PUUTTUMINEN

6.1 Koulukiusaamisen havaitseminen

Koulun henkilökunnalla voi olla vaikeuksia havaita ja tunnistaa kiusaamista, mikä voi-kin olla yksi keskeisimpiä selityksiä sille, etteivät oppilaat koe saaneensa apua koulun henkilökunnalta kiusatuksi joutuessaan. Saattaa olla myös niin, että jonkinasteisen kiusaamisen ajatellaan kuuluvan lasten normaaliin kehitykseen, eikä siten oppilaan syrjäytymiseen toisten joukosta kiinnitetä erityistä huomiota. Kouluikässä olevan lapsen normaaliin kehitykseen kuuluu kuitenkin oleskelu saman ikäisten seurassa. Yksin olemisen syy pitäisi aina selvittää, jos nuori on useimmiten yksin väli- ja ruokatunnilla. Yksinolon syy johtuu usein siitä, että oppilas on joko syrjäytetty muiden joukosta tai hän on itse valinnut yksinolon, koska ei halua alistua pilkattavaksi ja kiusattavaksi. Yleensä nuoret eivät kerro kiusatuksi joutumisesta koulun aikuisille, koska he pelkäävät toisten oppilaiden kostoa. Kiusatut nuoret eivät välttämättä kerro kokemuksiaan kotonakaan, koska he häpeävät kiusaamisen kohteeksi joutumistaan tai pelkäävät, että vanhemmat syyllistävät heitä ja ajattelevat, että he ovat itse aiheuttaneet kiusaamisen. ”Kiusaamisen tunnistaminen vaatii koulun aikuisilta herkkyyttä lasten sanattoman ja sanallisen viestinnän sekä heidän vuorovaikutussuhteidensa havainnoinnissa.” (Maili Pörhölä. ”Koulukiusaaminen terveystiedon opetuksen haasteena – Turvallisten kehityspolkujen tukeminen oppilaiden vuorovaikutussuhteissa”. EDU:n [www-sivusto](http://www.edu.fi). <www.edu.fi>. 15.2.2018). Koko kouluyhteisön eli sekä koulun henkilökunnan että oppilaiden tulee tietää, millaista kiusaaminen voi olla. (Maili Pörhölä. ”Koulukiusaaminen terveystiedon opetuksen haasteena – Turvallisten kehityspolkujen tukeminen oppilaiden vuorovaikutussuhteissa”. EDU:n [www-sivusto](http://www.edu.fi). <www.edu.fi>. 15.2.2018.)

Kiusaamisen kohteeksi joutunut nuori on jatkuvassa jännitystilassa pelätessään, mitä hänelle tapahtuu seuraavaksi ja missä. Nuori alkaa suunnittelemaan omaa toimintaansa kiusaamisen varalta, mikä rajoittaa hänen normaalia elämäänsä ja häiritsee hänen keskittymistään ja myös ahdistaa. Aikuinen saattaa havaita tällaisen käyttäytymisen muutoksen. Mikäli nuorta kiristetään, saattaa hänen rahankäytössään tapahtua muutoksia.

Nuoren tavarat saattavat kadota tai niitä rikotaan, hänellä voi olla selittämättömiä mustelmia tai hän esimerkiksi vaihtelee kouluunmenoreittiä voidakseen vältellä kiusaajaa. (Hamarus 2012, 30–33.)

Joskus aikuinen voi koulussa havaita kiusaamisen hämmennyksen tunteena. Mikäli kiusaamistilanne pyritään kätkemään aikuiselta, voi hän kokea sellaisen vuorovaikutustilanteen hämmentyneenä ja miettiä mistä asiassa oli kyse. Tällainen ristiriitainen tilanne voi olla esimerkiksi se, että nuoret keuhuvat toistensa vaatteita tai ulkonäköä, mutta äänenpainot ja –sävyt antavat ymmärtää, että he tarkoittavat täysin päinvas-taista. Hämmennykseen tulee suhtautua arvostavasti ja uteliaasti, se on hyödyllistä ai-noastaan silloin, kun se johtaa kyselemiseen ja tiedon lisääntymiseen. (Hamarus 2012, 30–33.)

6.2 Koulukiusaamisen ennaltaehkäisy

Suuri osa kiusaamisesta ei tule koulun aikuisten tietoon, vaan jää piiloon heiltä. Oppi-laat kokevat tutkimusten mukaan aikuisten toiminnan kiusaamistilanteissa usein tehot-tomaksi. Kiusaamisen määrittely voi myös olla täysin eri aikuisella ja oppilaalla. Kiu-saamisen ehkäisyä tulisi lähestyä keskittymällä ensisijaisesti myönteisiin tavoitteisiin ja toimintatapoihin. Myös muita kiusaamiseen limittyviä ilmiöitä voitaisiin ehkäistä keskittymällä hyvinvoinnin tukemiseen. (”Kiusaamisen ehkäiseminen”. MLL:n www-sivusto. <<https://www.mll.fi/>>. 13.2.2018.)

”Kiusaaminen on ryhmäilmiö, jonka ehkäisyn tulisi ensisijaisesti kohdistua yhteisön sosiaaliin normeihin.” (Markkanen, 2017, 4). Kouluyhteisöön muodostuneilla sosi-aalisilla normeilla on voimakas vaikutus siihen, millainen käyttäytyminen koulussa hyväksytään. Vertaisryhmän normien väärintulkinta vaikuttaa usein oppilaiden käyt-täytymiseen kiusaamistilanteissa ja voi antaa virheellisen kuvitelman siitä, että muiden epäkunnioittava kohtelu on hyväksyttyä ja arvostettua. Koulussa tulisi tarjota mahdol-lisuuksia oppilaiden omalle hyvää yhteishenkeä ja positiivista vuorovaikutuskulttuuria edistävälle toiminnalle. Oppilaiden osallisuus on tärkeää koulun kiusaamisen vastai-nessa työssä, koska kiusaamiseen puuttumisen keskeiset tekijät liittyvät vahvasti kou-

lun ilmapiiriin ja oppilaiden kesken vallitseviin normeihin. ”Kiusaaminen on monitahoinen ryhmäilmiö, jossa ryhmän jäsenillä on ratkaiseva rooli siinä, pääseekö kiusaaminen jatkumaan vai ei.” (Markkanen 2017, 5). Ennaltaehkäisevän työn lähtökohtana on sellaisen ilmapiirin luominen, jossa toista loukkaava kohtelu ei ole sosiaalisten normien mukaan hyväksyttyä. Huomion tulisi kiinnittyä kiusaamisesta koituvien seurausten, sääntöjen ja rangaistusten sijaan vuorovaikutussuhteiden tukemiseen ja oppilaiden oman toiminnan tukemiseen ja mahdollistamiseen siten, että jokainen voisi tuntea itsensä tärkeäksi kouluyhteisön jäseneksi. (Markkanen 2017, 4-5.)

”Koulun tehtävä on paitsi saada kiusaaminen, ahdistelu ja väkivalta loppumaan, myös huolehtia siitä, että tällaista ei koskaan pääse tapahtumaankaan. Ennaltaehkäisevän työn merkitystä ei voi korostaa liikaa. Jos koulu ei sanoudu irti kaikista negatiivisen käytöksen muodoista ja tee aktiivista ennaltaehkäisevää työtä luokissa, voi yksittäiseen kiusaamistapaukseen puuttuminen tuottaa vain tilapäistä helpotusta koulun tilanteeseen” (Höistad 2003, 151.)

Kiusaamisen ennaltaehkäisevään työhön tulisi olla toimintamalli, jonka tulisi olla koko luokan tasolla olevaa toimintaa. Oppilaita tulee tiedottaa kiusaamisesta, sen erilaisista muodoista sekä sen seurauksista. Oppilaille tulee kertoa ryhmämekanismista ja –rooleista, jotka liittyvät kiusaamiseen eli siitä, miten helposti lapset menevät mukaan kiusaamiseen ja edesauttavat sen jatkumista, vaikka eivät lainkaan hyväksyisikään kiusaamista. Oppilaat tulisi saada miettimään omaa osuuttaan kiusaamistilanteissa ja heidän kanssaan olisi hyvä miettiä vaihtoehtoisia ja rakentavia tapoja kiusaamistilanteissa toimimiseen. (”Iltalehden kampanja koulukiusaamista vastaan”. Iltalehden www-sivusto. <www.iltalehti.fi/>. 3.2.2018.)

6.3 Koulukiusaamiseen puuttuminen

Suomessa toteutetaan useita koulukiusaamisen vähentämiseen tähtääviä toimintamalleja, jotka on lueteltu alla. Näistä toimintamalleista kerrotaan tiivistetysti keskeiset piirteet, niihin kuitenkin paneutumatta sen enempää. Toimintamalleja ovat muun muassa:

- **Interventio-ohjelma:** Interventio-ohjelmassa eli kiusaamisen katkaisuohtelmassa päätavoitteena on kiusaamisen vähentäminen tai poistaminen kokonaan. Ohjelmaan kuuluu sekä koulutason-, luokkatason- että yksilötason toimenpiteitä. Toimenpiteitä ovat muun muassa parempi välituntivalvonta, opettajien työryhmiä koulun sosiaalisen ympäristön kehittämiseksi, luokan säännöt kiusaamista vastaan: ilmiön selitys, palkkiot ja rangaistukset sekä vakavat keskustelut kiusaajien ja uhrien sekä heidän vanhempiansa kanssa. (Olweus 1992, 60-61.)
- **Pikasin malli:** Pikasin malli on maailmanlaajuisestikin tunnettu akuutin kiusaamisen hoitamisessa käytetty keskustelumalli. Malli pohjautuu yksilötason menetelmään, jossa keskustelut käydään yksittäisten oppilaiden kanssa. Keskusteluilla pyritään vaikuttamaan ”pääkiusaajan” lisäksi myös hänen tukijoukkoihinsa. Malliin sisältyy kaksi erilaista selvittämiskeskustelun mallia, joista ensimmäisessä yhteisen huolen menetelmässä kyse on siitä, että kiusaajaa yritetään saada jakamaan huoli kiusatusta ja täten haastetaan kiusaajaa muuttamaan käyttäytymistään. Toisessa mallissa eli suggestiivisen käskyn menetelmässä aikuinen osoittaa selvästi, että kiusaamisesta on tultava loppu eli siinä valitaan autoritaarinen ote. Pikasin mallissa edellytyksenä on tapauksen kunnollisen taustatiedon hankinta, mikä ei aina ole niin mutkatonta. Pikasin mallin käyttö vaatisi onnistuakseen myös koulun johdon varauksettoman tuen. (Salmivalli 2010, 76-82.)
- **”No Blame Approach”:** ”No Blame Approach” – malli on samankaltainen kuin Pikasin malli. Tässä mallissa lähdetään kuitenkin liikkeelle keskustelusta kiusatun kanssa, jonka jälkeen järjestetään ryhmäkeskustelu asiaan liittyvien henkilöiden kanssa. Keskustelun tarkoituksena on tuoda esiin kiusaamisen traumaattisuus ja kiusaajat haastetaan yhdessä miettimään ratkaisua kiusaamistilanteeseen. Kiusaamisen on loputtava ja seurantakeskustelut käydään nuorten kanssa yksitellen jo noin viikon kuluttua yhteis keskustelusta. (Salmivalli 2010, 83-84.)
- **Farsta-menetelmä:** Farsta-menetelmä on Pikasin mallin pohjalta kehitetty menetelmä ja se perustuukin samankaltaisiin yksilökeskusteluihin. Tässä mallissa erona Pikasin malliin on se, että koulussa on kiusaamisen vastainen työryhmä,

joka hoitaa kiusaamistapauksia ja kiusaamiseen osallistuvat nuoret haetaan siten, ettei heillä ole mitään ennakkotietoa asiasta. (Salmivalli 2010, 84-86.)

- KiVa Koulu-ohjelma: KiVa Koulu – malli koostuu peräkkäisistä selvittämiskeskusteluiden sarjasta kiusaamisen tultua ilmi. Mallin mukaan myös vanhemmat ovat mukana selvittämiskeskusteluissa. Tämän mallin vaikuttavuudesta on vahvaa näyttöä sekä kiusaamisen että kiusatuksi joutumisen vähenemisenä. (”Kouluterveyskyselyn tulokset nuorilla 2017”. THL:n [www-sivusto](http://www.thl.fi). <https://sampo.thl.fi/>. 15.3.2018.; Salmivalli 2010, 86.)
- Vertaissovittelu: Vertaissovittelussa suunnilleen samanikäiset oppilaat selvittävät toisten oppilaiden välisiä ongelmia. (Salmivalli 2010, 88).
- Tasapainotettu Vaakamalli ®: Tasapainotettu Vaakamalli ® on Hamaruksen kehittämä kaksiosainen toimintamalli kiusaamisen ennaltaehkäisemiseksi ja kiusaamiseen puuttumiseksi. Malli avaa normaalin arjen työhön uuden ajattelutavan kiusaamisen taitavaan ennaltaehkäisyyn. Mallin vaakakupit ovat tasapainossa ja vaakakupin toisella puolella on kiusaamisen havaitseminen, kiusaamistilanteiden hoitaminen ja seuranta ja toisella puolella taas sellaisen toimintaympäristön luominen, joka estää kiusaamisen syntymistä. Mallissa iso merkitys on sillä, että oppilaat saadaan ymmärtämään mistä kiusaamisessa on kyse ja kiusaajan vallan tavoittelun merkitys. (Hamarus 2008, 83–86.)

”Kiusaamisongelmaan tarttuminen edellyttää sekä ennalta ehkäiseviä toimia että järjestelmällistä puuttumista kiusaamiseen silloin, kun sitä ilmenee. Ennalta ehkäiseviin toimiin kuuluu ensiksikin lasten vuorovaikutussuhteiden kehittymisen tietoinen tarkkaileminen ja tietoisuuden lisääminen itse kiusaamisilmiöstä sekä oppilaiden että koulun ja kodin aikuisten keskuudessa. Toiseksi tulisi pyrkiä vahvistamaan kiusaamisen vastaisia asenteita ja ohjata oppilaita kantamaan vastuuta vertaissuhteidensa turvallisuudesta. Kolmanneksi, turvallisten vertaissuhteiden kehittyminen edellyttää vuorovaikutustaitojen, erityisesti suhdetaitojen sekä viestinnän etiikan määrätietoista ja järjestelmällistä opiskelua. Kiusaamiseen puuttuminen ongelmien ilmetessä edellyttää puolestaan välitöntä strategista toimintaa, johon kouluissa on syytä valmistautua jo etukäteen. Lisäksi tulee varmistaa, että kiusaaminen todella loppuu näihin toimiin.” (Maili Pörhölä: ”Koulukiusaaminen terveystiedon opetuksen haasteena – Turvallisten kehityspolkujen tukeminen oppilaiden vuorovaikutussuhteissa”. EDU:n [www-sivusto](http://www.edu.fi). www.edu.fi/. 15.2.2018.)

Kiusaamisen pahenemista on mahdollista estää varhaisella ja alusta alkaen riittävän tehokkaalla puuttumisella, jolla ehkäistään myös kiusatulle syntyviä vakavia vaikutuksia, kuten masennusta, ahdistusta ja itsetuhoajatuksia. Myös kiusaajan kannalta on tärkeää puuttua kiusaamiseen varhaisessa vaiheessa, jotta häiriökäyttäytymisen kierre saadaan ajoissa katkaistua. Kiusaamisen erityiset riskipaikat tulisi tiedostaa varhaisen puuttumisen kannalta. (Mäntylä, Kivelä, Ollila & Perttola 2013, 84.)

Kiusaamisongelman rehellinen tiedostaminen ja sen myöntäminen, että myös meidän koulussamme on kiusaamista, on lähtökohta kiusaamisen vähentämiselle. Kiusaamisen vastainen työ ei voi lähteä kunnolla käyntiin niin kauan, kun asiaa vähätellään tai sitä ei pidetä koulun ongelmana lainkaan. On tärkeää tehdä ero jatkuvan kiusaamisen ja erilaisten järjestyshäiriöiden välille. Pelkkä jälki-istunto kiusaamisen rangaistuksena ei useinkaan riitä yksinään. Koulussa tulisi olla huolellisesti pohdittuna se, kenenellä on vastuu kiusaamistapauksen selvittelystä ja millä keinoin selvittely tapahtuu. Monissa kouluissa selkeästä vastuunjaosta on hyviä kokemuksia, jolloin erillisen kiusaamistyöryhmän tehtävänä on puuttua kiusaamistapauksiin. Tämä tarkoittaa sitä, että selvittelijänä voi toimia tähän tarkoitukseen asiantuntemusta hankkinut tiimi, joka voi olla esimerkiksi osa oppilashuoltotyöryhmää. (”Iltalehden kampanja koulukiusaamista vastaan”. Iltalehden www-sivusto. <www.iltalehti.fi/>. 3.2.2018.)

Akuuteissa kiusaamistapauksissa puuttuminen toteutetaan useimmiten selvittelykeskustelujen avulla, joita käydään ensin erikseen eri osapuolten kanssa. Suositeltavaa on kuitenkin, että yhteinen keskustelu olisi vasta sitten, kun tilanne on jo saatu laukeamaan ja kiusaaminen on loppunut. Yhteistapaaminen on tällöin kaikille turvallinen tilanne. Tapaamisen tarkoituksena on myös varmistaa, että jo aikaansaatu muutos jää pysyväksi. (”Iltalehden kampanja koulukiusaamista vastaan”. Iltalehden www-sivusto. <www.iltalehti.fi/>. 3.2.2018.)

Systemaattinen seuranta on kiusaamistapauksiin puuttumisen tärkeä osa. Eri osapuolten kanssa käytyjen keskustelujen jälkeen tulisi saman tien sopia, milloin tavataan uudelleen ja tarkistetaan että tilanne on todella muuttunut. Kiusaamisen vastaisessa toimintamallissa tulee olla ohjeistus myös siitä, miten toimitaan jos aikuisten puuttumisesta huolimatta kiusaaminen jatkuu edelleen. Tällaisessa tapauksessa voidaan käyttöön ottaa yhteisesti sovitut sanktiot, kutsua vanhemmat koululle tai ryhtyä muihin

sovittuihin toimenpiteisiin. (”Iltalehden kampanja koulukiusaamista vastaan”. Iltalehden www-sivusto. <www.iltalehti.fi/>. 3.2.2018.)

Kiusaaminen on toistuvasti esillä tiedotusvälineissä ainakin kerran vuodessa, mutta suomalaisessa kiusaamista koskevassa keskustelussa on silti harvoin päästy asian ytimeen. Tiedotusvälineissä asian esilletulo tapahtuu yleensä aina saman kaavan mukaan – jotain traagista, kuten esimerkiksi kiusatun lapsen itsemurha, tapahtuu ja siitä kirjoitetaan suurin otsikoin ja kysellään, miten tältä olisi voinut välttyä. Kouluviranomaiset vetoavat siihen, että lasten pahoinvointi ja psyykkiset häiriöt ovat lisääntyneet ja korostavat, että koulu ei voi hoitaa tällaisia ongelmia, eivätkä koulun keinot riitä kiusaamisen kitkemiseen. Yleisimmin kiusaaminen on joko sanallista tai epäsuoraa, eivätkä tekijät ole todellakaan aina millään lailla ”häiriintyneitä” tai erityisen aggressiivisia, yleensä he ovat täysin tavallisia lapsia, jotka ryhmässä tulevat syyllistyneiksi varsin ikävään toimintaan. Kiusaamisesta käytävä keskustelu herättää kuitenkin tietoisuutta asiasta, mikä on sinänsä hyvä asia. ”Mitä enemmän kiusaamisesta kirjoitellaan suurin otsikoin ja tuodaan esiin rajuja ääriesimerkkejä vaikkapa juuri fyysisestä väkivallasta, sitä varmemmin kuitenkin tavallisin, joka päivä tapahtuva kiusaaminen painuu piiloon ja jää havaitsematta.” (Salmivalli 2010, 12–16.)

7 KOULUN ROOLI KIUSAAMISEN EHKÄISYSSÄ

”Turvalliseksi koettu koulu tai oppilaitos on oppilaan ja opiskelijan viihtymisen edellytys. Koulukiusaaminen lisää oppilaan ja opiskelijan turvattomuuden tunnetta ja on vakava uhka terveydelle, hyvinvoinnille ja koulumotivaatiolle. Kiusaaminen vaikuttaa kouluviihtyvyyteen, heikentää koulu- ja opintosuorituksia sekä aiheuttaa poissaoloja.” (”Kasvuympäristön turvallisuus”. THL:n www-sivusto. <<https://thl.fi/>>. 15.2.2018.)

”Koulu on oppilaiden, opettajien ja koulun muiden aikuisten työpaikka. Perustuslain takaama oikeus koulutukseen voi toteutua vain, kun jokaisen oppilaan fyysistä ja psyykkistä koskemattomuutta kunnioitetaan. Kouluyhteisön jäsenten ihmisoikeuksien kunnioittamiseen sekä terveellisen ja turvallisen työympäristön luomiseen ja ylläpitämiseen kuuluu myös kouluyhteisön jäsenten henkisestä hyvinvoinnista huolehtiminen.” (Opetusalan eettisen neuvottelukunnan kannanotto 10.6.2013.) Oppilaiden pitää pystyä luottamaan siihen, etteivät koulun toiminnasta vastuussa olevat aikuiset salli epäasiallista käyttäytymistä ja että he puuttuvat kiusaamiseen heti. Opettajien tulee omata valmiudet tunnistaa kiusaamisen merkit, heidän tulee myöntää kiusaamisongelman monitahoisuus ja tunnistaa sen vakavuus. Kun opettajalla on aihetta epäillä jotakuta kiusattavan, velvoittaa jo ammattietiikka häntä puuttumaan tilanteeseen. Yhteisö ei voi hyvin, mikäli kiusaamista esiintyy.” Opetusalan eettinen neuvottelukunta vetoaa kaikkiin aikuisiin: jokaisen velvollisuus on puuttua kiusaamiseen, saada se loppumaan ja estää se sekä tehdä yhteistyötä muiden aikuisten kanssa. Kaikilla on oikeus käydä koulua ilman pelkoa ja kiusatuksi tulemisen huolta.” (Opetusalan eettisen neuvottelukunnan kannanotto 10.6.2013.)

Koulun arkeen tarvitaan määritelmä, joka auttaa aikuisia puuttumaan kiusaamiseen hyvin ja mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Ennaltaehkäisevä ja arjessa toimiva määritelmä sisältää kaksi kriteeriä, jotka ovat seuraavat: kiusattu kokee, että häntä on kiusattu ja kiusattu ei ole tasaveroinen puolustautumaan kiusaajaansa vastaan. Jos kiusaamistilannetta seurataan liian pitkään siihen puuttumatta, annetaan periaatteessa lupa kiusaamisen jatkumiselle ja silloin siihen puuttuminen tapahtuu liian myöhään. Mitä varhaisemmassa vaiheessa kiusaamiseen puututaan, parannetaan mahdollisuuksia sen poiskitkemiseen, sillä on helpompaa ja tehokkaampaa varhaisessa vaiheessa puuttua

kiusaamiseen, kun kiusaamisroolit eivät vielä ole vakiintuneet oppilaiden kesken. Osa oppilaista lähtee mukaan kiusaamiseen sen takia, että itse välttyisivät kiusatuksi joutumiselta. Jos oppilas kokee kiusaamista, on se riittävä syy selvittää tilanne. Tärkeää on, että kaikkia osapuolia kuullaan ja kummankin osapuolen kertomukset kuunnellaan yhtä avoimesti ilman ennakoosenteita. Aikuisen on tärkeää selvittää kiusaamistilanteet mahdollisimman tasapuolisesti, koska koulukiusaamisessa on kyse nuorten välistä välien rikkoutumisesta. Kiusaamistilanteet ovat kuitenkin haasteellisia. Kiusattu saattaa väärin tulkita kokemaansa, olla yliherkkä ja tulkita sellaisetkin tilanteet kiusaamiseksi, joissa kysymys ei ole kiusaamisesta. Koulun tulisi tehdä oma kiusaamisen ja väkivallan ennalta ehkäisevä ohjelma. Ohjelman tulisi perustua rehtorin ja opettajien, muun henkilökunnan sekä oppilaiden ammattitaitoon ja kokemukseen sekä käytettävissä oleviin tutkimustuloksiin. Ohjelman yksi pääperiaate voisi olla, että kiusaamista ei siedetä lainkaan, vaan siihen tartutaan välittömästi, jolloin voidaan puhua eräänlaisesta nollatoleranssin soveltamisesta. (Hamarus 2008, 11–16; ”Opettajalle”. Koulukiusaaminen.com www-sivusto. <www.koulukiusaaminen.com/>. 14.2.2018.)

Koulun henkilökunnan tulisi rehtorin johdolla keskustella siitä, mitä kiusaamisella tarkoitetaan juuri meidän koulussamme ja kiusaamisen määrittelyä tulee käsitellä myös nuorten kanssa. Kiusaamisasiaa voidaan työstää monen eri oppiaineen yhteydessä, esimerkiksi kuvaamataidon tunnilla voidaan piirtämisen avulla kuvata sitä, miltä kiusaaminen tuntuu tai mitä se on. Nuorten tulee myös olla tietoisia kiusaamisen menettelytavoista, joita ovat muun muassa se, että kiusaamista ei sallita, kiusaamisesta kertominen ei ole kantelua ja se, että kiusaamisessa on kysymys vallan tai aseman hakemisesta väärällä tavalla. Osaltaan kiusaamista ehkäisee se, kun nuori tietää mitä kiusaamisesta seuraa. Menettelytapojen tulisi olla asteittain vahvistuvat ja lopullinen rangaistus, esimerkiksi kiusaajan määräaikainen erottaminen tai toiselle luokalle siirtäminen, tulee olla oppilaiden tiedossa. (Hamarus 2008, 81–82.)

Koulun opettajilla on lakisääteinen velvollisuus vastata oppilaiden turvallisuudesta ja oppilaiden kannattaakin kertoa opettajalle aina koulussa tai koulumatkalla tapahtuvasta kiusaamisesta. (”Kiusatulle”. Koulukiusaaminen.com www-sivusto. <www.koulukiusaaminen.com/>. 14.2.2018).

Koulu on avainasemassa koulukiusaamisen ehkäisyssä. Koulussa luodaan selkeät toimintamallit kiusaamisen ehkäisyyn ja tilanteisiin puuttumiseen. Mikäli koko koulun henkilökunta sitoutuu asiaan, voidaan koulussa saada aikaan ”ketään ei kiusata koskaan” – henki. Koulussa päätetään yhteisesti, ettei kiusaamista hyväksytä, sovitaan siitä aiheutuvat seuraukset ja pidetään niistä kiinni. Kiusaamisen vastaisesta asenteesta vastaavat ensisijaisesti koulun aikuiset. Oppilaita pitää myös kannustaa pitämään huolta toisistaan. (”Kiusaaminen – mitä koulussa voidaan tehdä?”. MLL:n www-sivusto. <<https://www.mll.fi/>>. 15.1.2018.)

Yleensä koulun viralliset säännöt ovat jollain tavalla esillä ja usein niitä käsitellään lukuvuoden alussa. Useimmiten kiusaaminen on kielletty koulujen säännöissä ja myös oppilaat tietävät sen. Käyttäytymisemme vaikuttavat kuitenkin aina ryhmän kirjoittamattomat säännöt eli niin sanonut epäviralliset normit virallisten normien lisäksi. Yhteisössä vallitsevat epäviralliset normit, joihin liittyy aina sosiaalinen paine, jopa pelko, ohjaavat ryhmän jäsenten käyttäytymistä. Yhteisö rankaisee normien noudattamatta jättämisestä. Kukaan ei uskalla asettua puolustamaan kiusattua tai vastustaa kiusaamista, vaikka kokisi sen oikeaksi, koska pelkäävät kiusatuksi joutumista. Oppilaiden epävirallisten normien mukaan myös kiusaamisen ilmiantaminen koulun henkilökunnalle on usein kiellettyä. (”Kiusaaminen – mitä koulussa voidaan tehdä?”. MLL:n www-sivusto. <<https://www.mll.fi/>>. 15.1.2018.)

Opettajan puuttuessa kiusaamistapauksiin ja noudattaessa johdonmukaisesti koulun yhteistä toimintamallia, hän vahvistaa sekä koulun virallisia että epävirallisia kiusaamisen vastaisia normeja. Tavoitteena olisi saada aikaan sellaiset normit, viralliset ja epäviralliset, jotka estäisivät kiusaajaa saamasta ryhmän arvostusta. Kaikkien ryhmän jäsenten kautta voidaan vaikuttaa epävirallisiin normeihin. Kiusaamisen kuriin saamiseksi pitää koulussa olla selkeät toimintamallit sekä kiusaamisen ehkäisyyn että kiusaamistilanteisiin. Kiusaamista pitää myös käsitellä koulussa ja puhua siitä suoraan, ei kierrellen. Opettajien pitää yhdessä oppilaiden kanssa luoda yhteiset pelisäännöt ja koko koulun henkilökunnan pitää sitoutua kiusaamisen vastaiseen työhön. Koulun velvollisuutena on puuttua kiusaamiseen ja jokaiseen kiusaamistapaukseen pitää puuttua nopeasti ja tosissaan. Kiusaamiseen puuttuminen kuuluu aikuiselle ja asia on otettava puheeksi myös vanhempien kanssa. Kiusaaminen alkaa helposti uudelleen, minkä

vuoksi tilanteita pitää seurata jatkuvasti ja riittävän pitkään. (”Kiusaaminen – mitä koulussa voidaan tehdä?”. MLL:n www-sivusto. <<https://www.mll.fi/>>. 15.1.2018.)

Oppilailla tulisi olla riittävän monta keinoa tuoda kiusaaminen esiin, yksi hyvä keino on postilaatikko, johon kuka tahansa voi tehdä ilmoituksen kiusaamistapauksesta. Koulu voisi myös hankkia lisäresursseja esimerkiksi välitunneille. Resursseja voivat olla opettajien lisäksi myös esimerkiksi avustajat, mutta eivät oppilaat. Valvonnan tehostamista voidaan toteuttaa myös tiedottamalla muulle henkilökunnalle kiusaamisesta, jolloin kaikki osaavat seurata eritoten mahdollisen kiusaajan ja kiusatun välistä kohtaamista. Yhtenä keinona voidaan käyttää myös porrastettuja välitunteja, jolloin tietyt luokat ovat välitunneilla eri aikaan. Myös luokissa voidaan lisätä valvontaa käyttämällä esimerkiksi koulunkäyntiavustajia. (Höistad 2003, 130; Mäntylä ym. 2013, 80–81.)

Sosiaalinen media ja sen sovellukset muokkaavat vuorovaikutusta yhteisöissä monin eri tavoin. Koulujen tulisi päivittää myönteistä ilmapiiriä edistävät työn näkökulmat ja keinot huomioimaan muuttuvan vuorovaikutuskulttuurin laajemmin. Keinoja ja menetelmiä tarvitaan erityisesti vuoropuhelun edistämiseen oppilaiden, vanhempien ja koulun henkilökunnan välillä. Sähköinen kiusaaminen tulee liittää kiinteäksi osaksi koulun kiusaamisen vastaisen työn käytäntöjä ja prosesseja. (”Nettikiusaamisen ehkäiseminen”. MLL:n www-sivusto. <<https://www.mll.fi/>>. 14.2.2018.)

”Kiusaamisen näkökulmasta opetuksen tavoitteisiin voidaankin tässä vaiheessa jo sisällyttää tuen osoittaminen kiusaamistilanteissa, kiusaamiseen puuttuminen ja sovittelevat vertaissuhteissa.” (Maili Pörhölä: ”Ryhmätaitojen kehittäminen – kytkeytymiä terveystiedon opetukseen”. EDU:n www-sivusto. <www.edu.fi/>. 15.2.2018). Oppilaita tulisi ohjata tarkkailemaan ja arvioimaan oman toimintansa kriittisen arvioinnin lisäksi myös toisten käyttäytymistä ja heidän tulisi kantaa vastuuta myös muista kuin läheisimmästä kaveripiiristään. Oppilaiden tulisi nähdessään jotakuta kiusattavan löytää keinoja kiusatun tukemiseksi ja omata riittävä auttamisen motivaatio. ”Nuoren tulisi ymmärtää hyvän käyttäytymisen ja viestinnän etiikan rajat kehittääkseen taitojaan puhua ja perustella niiden puolesta.” (Maili Pörhölä: ”Ryhmätaitojen kehittäminen – kytkeytymiä terveystiedon opetukseen”. EDU:n www-sivusto. <www.edu.fi/>.

15.2.2018). Nuoret voivat ohjata toisiaan kohti eettisesti kestäviä vuorovaikutussuhteita ja viestintätilanteita vahvojen vaikuttamis- ja argumentointitaitojen avulla. (Maili Pörhölä: ”Ryhmätaitojen kehittäminen – kytkeytymiä terveystiedon opetukseen”. EDU:n www-sivusto. <www.edu.fi/>. 15.2.2018.)

Vapaaehtoisia koulukiusaamisen torjuntaryhmiä voidaan muodostaa käyttämällä tietoisesti hyväksi kiusaamiseen osallistumattomia henkilöitä, jotka nauttivat kaikkien oppilaiden luottamusta. Tällaisille ryhmille tulisi opettaa erityistaitoja, kuten ongelmanratkaisua, konfliktinhallintaa, neuvottelun ja sovittelun taitoja ja heidät voitaisiin sitouttaa koulutuksen avulla puuttumaan kiusaamiseen aina, kun he näkevät sitä tai kun heille kerrotaan siitä. Nämä henkilöt voisivat myös toimia neuvonantajina ja eräänlaisina sijaiskavereina niille, joilla ei näytä olevan kavereita koulussa lainkaan ja näin he vaikuttaisivat kiusaamiseen myös ennaltaehkäisevästi. Vertaissuhteiden tiedetään suojelevan kiusaamiselta ja lieventävän kiusaamisen kielteisiä vaikutuksia uhriin. Aikuisten väliintulo ei välttämättä ole yhtä tehokasta kuin vertaisten puuttuminen kiusaamiseen ja vertaisten väliintulo saattaa myös johtaa suotuisampaan lopputulokseen. ”Vastuu kiusaamiseen puuttumisesta ei kuitenkaan saa koskaan jäädä pelkästään nuorille itselleen, vaan heillä tulee olla vähintäänkin keskustelu- ja raportointivelvoite koulun henkilökunnalle, joka puolestaan seuraa aktiivisesti tilanteen kehittymistä ja puuttuu siihen heti, kun on tarvetta.” (Maili Pörhölä: ”Ryhmätaitojen kehittäminen – kytkeytymiä terveystiedon opetukseen”. EDU:n www-sivusto. <www.edu.fi/>. 15.2.2018.)

8 KYSELYTUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN JA TUTKIMUSONGELMAT

Tutkimus suoritettiin marras-joulukuussa 2017 kyselylomakkeena. Tutkimus suoritettiin kokonaistutkimuksena eli kaikki Kuninkaanhaan koulun yhdeksäsluokkalaisten osallistuivat kyselyyn. Yhdeksäsluokkalaista oli yhteensä 176 kappaletta, vastauksia saatiin 147, joista kaksi hylättiin. Vastausprosentiksi tuli 82 %. Poistuma oli 31 kappaletta.

Moni-menetelmäisen tutkimukseni tarkoituksena oli tutkia Kuninkaanhaan koulun yhdeksäsluokkalaisten kokemuksia, ajatuksia ja mielipiteitä koulukiusaamisesta ja näin ollen tuottaa koululle ajantasaista tietoa oppilaiden näkemyksistä koulukiusaamiseen ja sen yleisyyteen liittyen. Opinnäytetyön tavoitteena ei ole tuottaa varsinaista uutta tietoa koulukiusaamisesta. Rajaan opinnäytetyöni tutkimuskohteen pelkästään yhdeksäsluokkalaisiin, koska heillä peruskoulu on jo melkein suoritettuna ja he omaavat eniten kokemusta ja tietoa koulukiusaamiseen liittyen.

Ajatus koulukiusaamiseen liittyvän opinnäytetyön laatimisesta heräsi ollessani Kuninkaanhaan koulussa koulukuraattoriharjoittelussa. Suoritin harjoitteluaihana hyvinvointikyselyn seitsemäsluokkalaistille ja siinä kartoitettiin myös koulukiusaamista muiden kouluhyvinvointiin liittyvien asioiden lomassa. Tämä kysely herätti mielenkiintoni suorittaa laajempialainen koulukiusaamiseen liittyvä tutkimus. Aihe on myös mielestäni aina ajankohtainen ja mielenkiintoinen.

Tutkimuksellani halutaan saada vastauksia muun muassa seuraaviin kysymyksiin:

- 1) Mitä koulukiusaaminen tarkoittaa yhdeksäsluokkalaisten mielestä?
- 2) Kuinka yleistä koulukiusaaminen on Kuninkaanhaan koulun yhdeksäsluokkalaisten keskuudessa?
- 3) Millaisia koulukiusaamisen muotoja ja rooleja Kuninkaanhaan koulussa esiintyy?
- 4) Millaisissa tilanteissa koulukiusaamista esiintyy?
- 5) Miten koulukiusaamista voitaisiin vähentää ja miten siihen pitäisi puuttua?
- 6) Kenen puoleen yhdeksäsluokkalaiset kokevat voivansa kääntyä koulukiusaamistapauksissa?

9 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

9.1 Tutkimuksen kohderyhmä

Kartoitin Kuninkaanhaan koulun kiinnostusta opinnäytetyöhöni ensin keväällä 2017 keskustelemalla silloisen koulukuraattorin kanssa. Varsinaisen ohjaussopimuksen allekirjoitin Kuninkaanhaan koulun rehtorin kanssa marraskuussa 2017. Aloin suunnittelemaan tutkimuksen toteutusta alkuvuonna 2017, ja kysely valmistui elokuussa 2017. Ohjaussopimuksen teon jälkeen sovin tutkimuksen toteuttamisajankohdasta koulukuraattorin ja rehtorin kanssa. Tutkimus toteutettiin nimettömänä, mutta koska kaikki oppilaat olivat alaikäisiä, lähetettiin kaikille huoltajille lupa-anomus tutkimuksen suorittamista varten Wilman kautta. Lupa-anomukseen pyydettiin vastaamaan vain siinä tapauksessa, jos oppilas ei saisi vastata kyselyyn. Kieltäviä vastauksia ei tullut yhtään.

Tutkimuksen kohderyhmäksi valikoitui Kuninkaanhaan koulun yhdeksäsluokkalaiset siksi, että heillä on eniten kokemusta peruskoulusta ja he ovat ikänsä puolesta valmiimpia tuomaan kokemuksiaan ja ajatuksiaan esiin kuin esimerkiksi seitsemäsluokkalaiset. Kuninkaanhaan koulussa oli kyselyn toteuttamisen ajankohtana yhteensä 176 yhdeksäsluokkalaista ja kyselyyn vastasi 147 oppilasta, joista kaksi hylättiin. Osa oppilasta (29 kpl) oli poissa koulusta kyselyjen tekoaikaan. Vastausprosentiksi saatiin näin ollen 82,4 %.

9.2 Tutkimus- ja aineistonkeruumenetelmä

”Tutkimusongelma ja tutkimuksen tavoite ratkaisevat ensisijaisesti tutkimusmenetelmän. Tutkimusongelma on se, usein kysymykseksi muotoiltu pohdittava asia, johon tutkimuksella pyritään saamaan ratkaisu.” (Heikkilä 2014, 12.)

Tutkimukseni oli kuvaileva eli deskriptiivinen tutkimus. Kuvaileva tutkimus vastaa kysymyksiin mikä, kuka, millainen, missä ja milloin ja se vaatii laajan aineiston, koska tulosten luotettavuus, tarkkuus ja yleistettävyyys ovat tärkeitä. Tutkimuksen kohderyhmä oli yli 100 oppilasta. (Heikkilä, 2014 12–14.)

Tutkimuksessa käytettiin kvantitatiivista eli määrällistä tutkimusta, jonka avulla selvitettiin lukumääriin ja prosenttiosuuksiin liittyviä kysymyksiä. Kvantitatiivinen tutkimus vastaa kysymyksiin mikä, missä, paljonko ja kuinka usein. Tutkimuksessa käytettiin myös kvalitatiivista eli laadullista tutkimusta. Kvalitatiivinen tutkimus vastaa kysymyksiin miksi, miten ja millainen. Tätä tutkimusmuotoa käytettiin vapaamuotoisten sanallisten vastausten analysointiin. (Heikkilä 2014, 15.)

”Kysely on aineiston keräämisen tapa, jossa kysymysten muoto on standardoitu eli vakio.” (Vilka 2007, 28.) Vakioinnilla tarkoitetaan sitä, että kaikilta kyselyyn vastaavilta kysytään samat asiat sekä samassa järjestyksessä että samalla tavalla. Vastaja lukee kysymyksen itse ja vastaa siihen. Kyselylomaketta käytettäessä havaintoyksikkönä on henkilö ja häntä koskevat asiat. (Vilka 2007, 28).

Strukturoinnilla tarkoitetaan sitä, että tutkittavat asiat vakioidaan kyselylomakkeeseen kysymyksiksi ja vastausvaihtoehdot ennalta siten, että kaikki ymmärtävät kysymyksen samalla tavalla. Kaikille tutkittaville asioille eli muuttujille annetaan arvo, joka ilmaistaan symboleina, kuten kirjaimina tai numeroina. (Vilka 2007, 15.)

Kyselylomakkeen laatimisen vaiheisiin kuuluvat kirjallisuuteen tutustuminen, tutkimusongelman pohtiminen ja täsmentäminen, käsitteiden määrittely, sekä tutkimusasetelman valinta. Myös se, miten aineisto käsitellään, tulee ottaa huomioon suunnitteluvaiheessa. Lomakkeen laadinnassa tutkijan pitää tietää, millä ohjelmalla tietoja käsitellään, miten tiedot syötetään ja miten tulokset halutaan raportoida. Suunniteltaessa kyselylomakkeen kysymyksiä ja vastausvaihtoehtoja, tulee pohtia kuinka tarkkoja vastauksia halutaan ja myös se, kuinka tarkkoja tietoja on mahdollista saada. Kyselylomakkeen laatimista ei voi aloittaa ennen kuin tutkimuksen tavoite on täysin selvillä. (Heikkilä 2014, 45.)

Hyvä tutkimuslomake on ulkoasultaan selkeä ja siisti, tekstit ja kysymykset on aseteltu niin, ettei lomake ole liian täyteen ahdettu. Lomakkeen vastausohjeet ovat yksinkertaiset ja selkeät. Lomakkeen kysymykset etenevät loogisesti ja kysytään vain yhtä asiaa kerrallaan, kysymykset on myös numeroitu. Helpot kysymykset laitetaan lomakkeen alkuun. Lomake ei saisi myöskään olla liian pitkä. Lomake tulisi esiteltä ja sen tulosten tulisi olla helppoja syöttää ja käsitellä. (Heikkilä 2014, 46–47.)

Tutkimukseeni valitsin aineistonkeruumenetelmäksi strukturoidun lomakekyselyn, jossa oli myös avoimia kysymyksiä (liite 1). Sopivaa valmista kyselylomaketta ei löytynyt, joten laadin kyselylomakkeen itse elokuussa 2017. Päädyin suorittamaan opin- näytetyöni kyselytutkimuksena, koska mielestäni se oli ainoa järkevä vaihtoehto, kun tarkoituksena oli saada oppilaiden mielipiteitä ja näkemyksiä koulukiusaamiseen liit- tyen. Osittain päädyin tähän ratkaisuun myös aiemmin koulukuraattoriharjoittelun yh- teydessä suoritettun hyvinvointikyselyn perusteella. Kyselylomakkeen laadin ilmiöstä löytyneen kirjallisen tiedon perusteella. Tutustuin kirjallisuuskatsauksen avulla jo ole- massa olevaan tietoon kiusaamisilmiöstä. Kyselylomakkeen koostin sekä monivalin- takysymyksistä, avoimista kysymyksistä että sekamuotoisista kysymyksistä. Kysely- lomakkeen taustamuuttujaksi valitsin vastaajan sukupuolen. Aihealueiksi muodostui- vat koulukiusaamisen yleisyys, kiusaamisen muodot ja roolit sekä kiusaamistilanteet, niihin puuttuminen ja niiden vähentäminen.

Kuninkaanhaan koulun koulukuraattori arvioi kyselylomaketta ja hänen mielipiteensä mukaisesti muutoksia tehtiin muutamaaan kysymykseen. Esitetasin lomakkeen ystä- villäni. Heiltä saadun palautteen perusteella kyselylomakkeeseen ei tullut muutoksia.

Aineiston kerääminen toteutettiin etukäteen sovittuina ajankohtina jokaisessa luo- kassa. Toimitin itse kyselylomakkeet luokkiin ja olin läsnä kyselyiden täyttämisen ajan, jonka jälkeen keräsin kyselyt saman tien. Ohjeistin jokaisen luokan kyselyn täyt- tämiseen, lisäksi kyselyn alussa oli sanallinen ohjeistus.

9.3 Aineiston käsittely ja analysointi

Saatuani vastaukset kyselyihin, numeroin jokaisen vastauslomakkeen juoksevalla nu- merolla, jotta vastauksiin voidaan palata tarvittaessa. Tämän jälkeen kävin kaikki vas- tauslomakkeet läpi ja päädyin hylkäämään kaksi vastauslomaketta. Syötin raakadatan Exceliin, annoin muuttujille nimet ja tallensin havaintomatriisin. Otin havaintomatrii- sista myös varmuuskopion. Käsittelin aineistoa kysymyskohtaisesti sekä kokonaisval- taisesti että myös ristiintaulukoimalla vastaukset sukupuolen mukaan. Tulokset esitin

sekä frekvensseinä, prosentteina, keskiarvoina että kuvioiden ja taulukoiden avulla. Avoimien kysymysten vastauksia tulkitsin laadullisella menetelmällä.

9.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksen eettisyys varmistettiin sillä, että kyselyyn vastaaminen oli vapaaehtoista. Ennen kyselyiden suorittamista, kysyttiin oppilaiden huoltajilta suostumus alaikäisen oppilaan osallistumisesta kyselyn toteutukseen. Ennen kyselyn toteutusta kyselyn kerrottiin olevan nimetön ja luottamuksellinen, kenenkään vastauksia ei tulla käsittelemään yksinään. Kyselyyn vastaaminen ohjeistettiin sekä kyselyn saatekirjeessä että vielä paikan päällä kertomalla kyselyiden olevan anonyymeja sekä luottamuksellisia. Kerrottiin myös, ettei kyselyitä palauteta.

Vastaajien anonyymiys varmistettiin sillä, ettei kyselyihin laitettu nimiä ja vain minä kyselyn toteuttajana pääsen käsiksi alkuperäisiin vastauslomakkeisiin. Tutkimuksen valmistumisen jälkeen alkuperäinen aineisto hävitetään siten, ettei kukaan pääse siihen käsiksi.

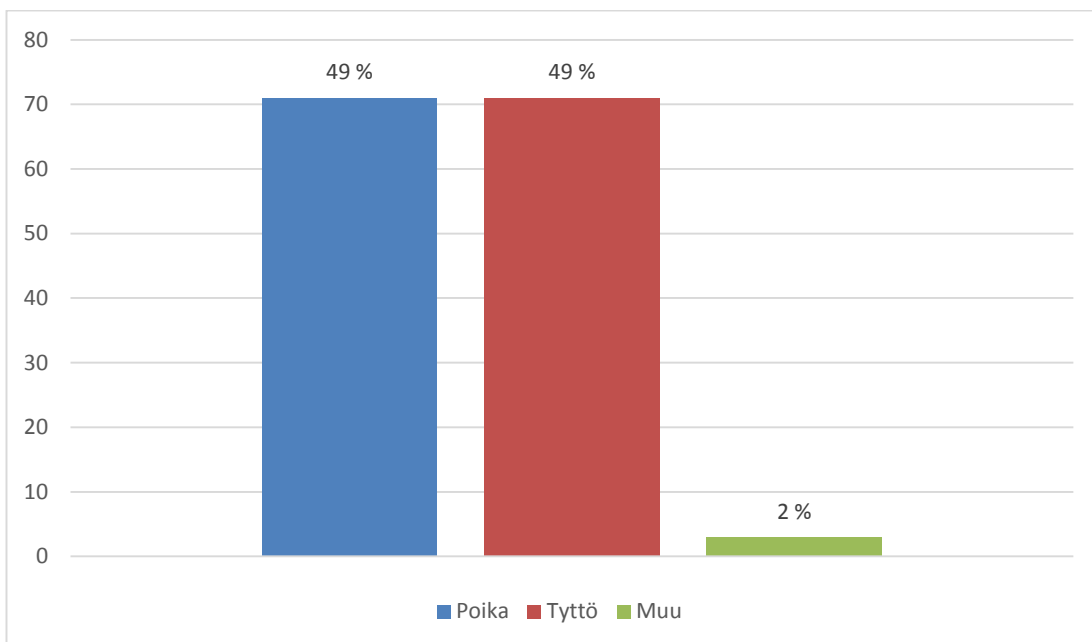
Tutkimuksen validiteetti ja reliabiliteetti toteutuivat riittävän suurella otannalla eli tutkimuksessa käytettiin kokonaisotantaa ja vastausprosentti oli korkea. Kato oli melko vähäinen. Tutkimuslomakkeen kysymykset mittasivat niitä asioita, mistä haluttiin saada lisää tietoa, joskin muutama kysymys saattoi olla liian laaja.

10 KYSELYTULOSTEN ANALYSOINTI

Seuraavaksi esitellään kyselytutkimuksen tulokset ja kaaviot.

10.1 Vastaajan sukupuoli

Kysymyksessä yksi kysyttiin vastaajan sukupuolta. Vastaajia oli yhteensä 145 kpl. Poikia ja tyttöjä oli yhtä paljon eli molempia oli 71 kpl (49 %) ja oppilaita, jotka eivät kokeneet olevansa kumpaakaan sukupuolta oli yhteensä 3 kpl (2 %).

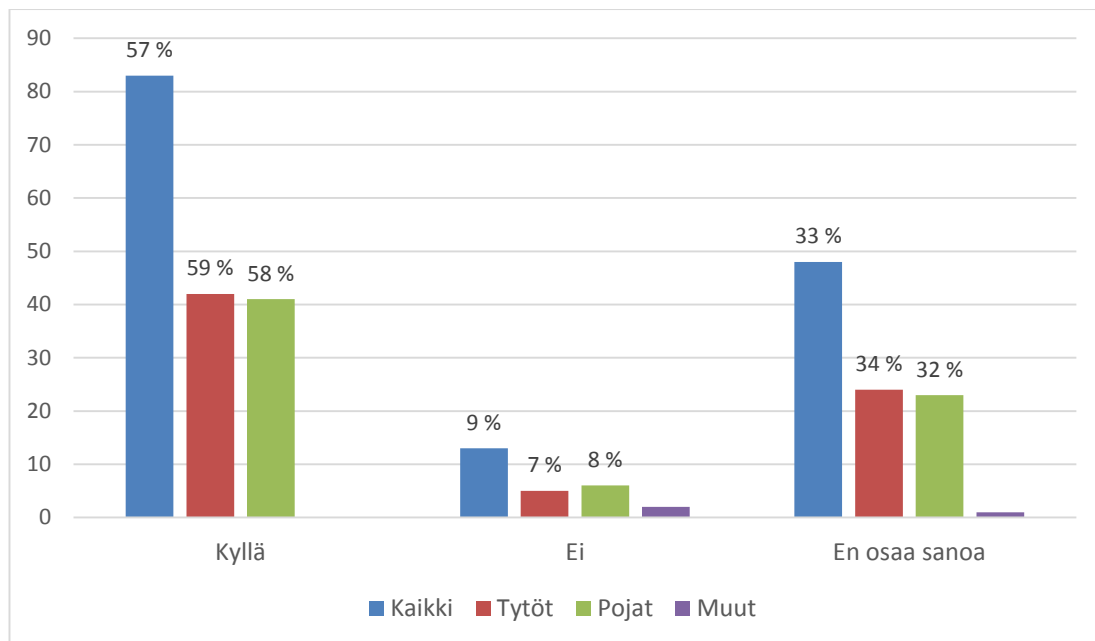
Kuvio 1. Taustakysymys: Vastaajan sukupuoli

Kuninkaanhaan koulun yhdeksäsluokkalaisten tyttöjen ja poikien lukumäärä on tismalleen sama, joten kyselyn tulokset kuvaavat tasapuolisesti molempien ko. sukupuolten mielipiteitä. Muuta sukupuolta edustavien oppilaiden mielipiteet jäävät vähäisiksi.

10.2 Koulukiusaamisen esiintyvyys Kuninkaanhaan koulussa

Toisessa kysymyksessä kysyttiin esiintyykö koulussasi mielestäsi kiusaamista. 83 oppilasta eli 57 % oli sitä mieltä, että koulussa esiintyy kiusaamista. 13 oppilasta eli 9 %

oli sitä mieltä, ettei koulussa esiinny kiusaamista. 48 oppilasta eli 33 % eivät osanneet sanoa, esiintyykö koulussa kiusaamista vai ei ja yksi oppilas eli 1 % oli rastittanut sekä ei- että en osaa sanoa vaihtoehdot.

Kuvio 2. Esiintyykö koulussasi mielestäsi kiusaamista?

Eri sukupuolten välillä tulokset jakautuvat niin, että 42 tyttöä eli 59 % ja 41 poikaa eli 58 % oli sitä mieltä, että koulussa esiintyy kiusaamista. Tytöistä viisi eli 7 %, pojista kuusi eli 8 % sekä muuta sukupuolta edustavista kaksi olivat sitä mieltä, että koulussa ei esiinny kiusaamista. En osaa sanoa – vaihtoehdon valitsi tytöistä 24 kpl eli 34 %, pojista 23 kpl eli 32 % sekä muuta sukupuolta edustavista yksi kpl.

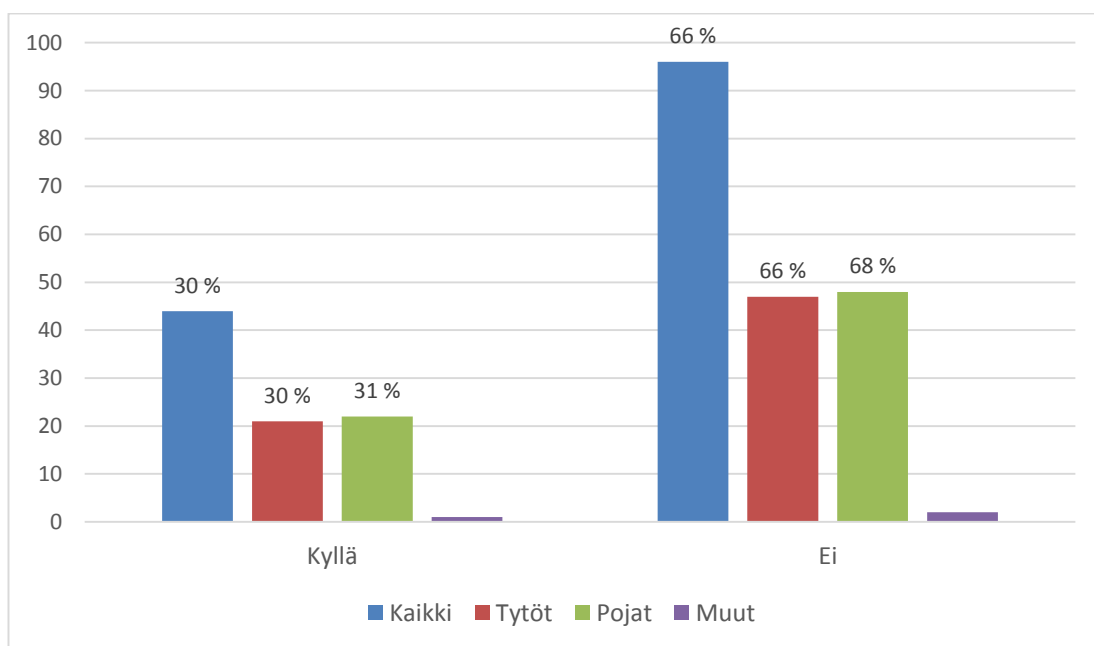
Tuloksista voidaan päätellä, että koulussa esiintyy suhteellisen paljon kiusaamista. Eri sukupuolten väliset vastaukset olivat myös todella tasaiset. Huolta herättävää on se, että jopa 33 % oppilaista ei osaa ottaa kantaa siihen, esiintyykö kiusaamista vai ei. Tässä voisi olla aiheellista pohtia sitä, miksi iso osa oppilaista ei osaa ottaa kantaa kysymykseen.

Koulukiusaamisen määrä aiheuttaa kysymyksen, ollaanko koulussa riittävän tietoisia kiusaamisesta ja sen määrästä. Miten koulun opiskeluhoitosuunnitelma toimii, millainen suunnitelma on, jotta sen avulla oppilaita voidaan suojella väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Ovatko kaikki eri tahot tietoisia suunnitelmasta ja päivitetäänkö

sekä seurataanko ja arvioidaanko sitä riittävän usein? (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 13§.)

10.3 Koulukiusaamisen kohteeksi joutuminen

Kolmannessa kysymyksessä kysyttiin ovatko oppilaat itse joutuneet koulukiusaamisen kohteeksi. Kaikki 145 oppilasta vastasivat kysymykseen, Oppilaista 44 kpl eli 30 % koki tullessa kiusatuksi. 96 kpl oppilaista eli 66 % ei kokenut tullessa kiusatuksi. Kaksi oppilasta eli 1 % rastitti molemmat vaihtoehdot ja kolme oppilasta eli 2 % laittoi rastin vastausten ulkopuolelle.

Kuvio 3. Oletko itse joutunut koulukiusaamisen kohteeksi?

Eri sukupuolten välillä tulokset jakautuivat niin, että tytöistä 21 kpl eli 30 %, pojista 22 kpl eli 32 % ja muuta sukupuolta edustavista oppilaista yksi koki tullessa koulukiusatuksi. Tytöistä 47 kpl eli 66 %, pojista 48 kpl eli 68 % ja muuta sukupuolta edustavista oppilaista kaksi kappaletta eivät kokeneet tullessa koulukiusatuiksi.

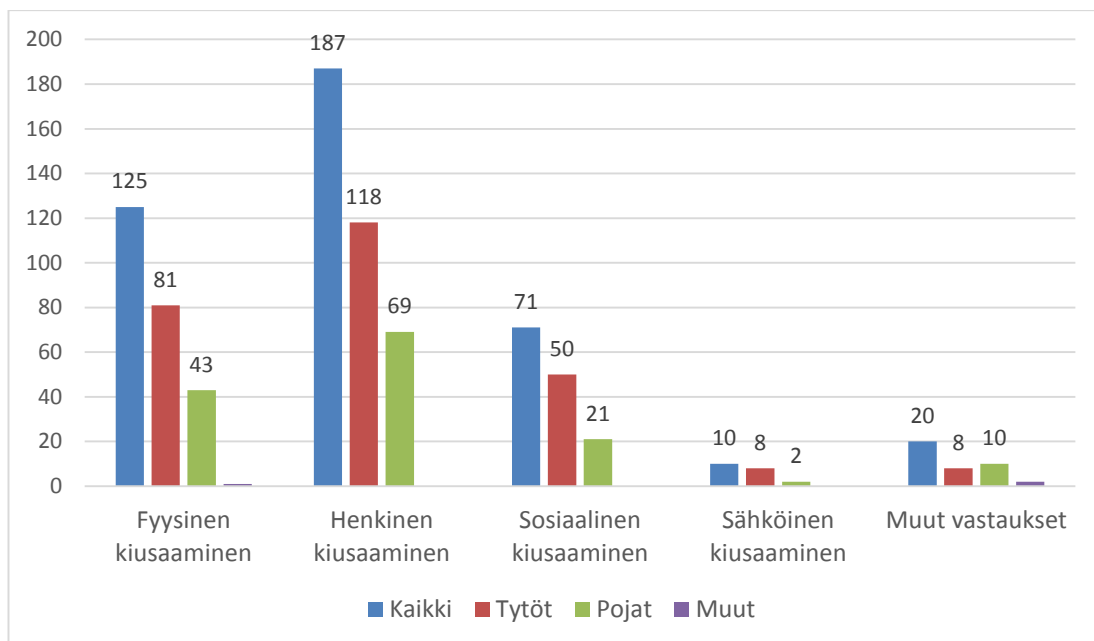
Tulosten mukaan melkein yksi kolmasosa oppilasta tuntee tulleensa kiusatuksi, mikä on sinänsä melko paljon. Luvut olivat hyvin tasaisia eri sukupuolten välillä, mistä voidaan päätellä, että koulukiusaamista esiintyy tyttöjen ja poikien kesken lähes yhtä paljon.

Kansallisen kouluterveyskyselyn tulokset osoittavat, että koulukiusattuna olemisen kokemukset ovat hieman yleisempiä pojilla kuin tytöillä. Sama koskee fyysisen uhan kokemista. (”Kouluterveyskyselyn tulokset nuorilla 2017”. THL:n [www-sivusto](https://sampo.thl.fi/). <https://sampo.thl.fi/>. 16.3.2018.) Kuninkaanhaan koulun yhdeksäsluokkalaisille tehdyn kyselyn mukaan koulukiusattuna olemisen kokemukset ovat yhtä yleisiä niin pojilla kuin tytöilläkin. Tässä kohtaa tulokset poikkeavat hieman kansallisen kouluterveyskyselyn tuloksista.

Kuninkaanhaan yläkoulussa toteutettujen koulukiusaamiskyselyjen tulosten perusteella, koulukiusaamisen määrä yhdeksäsluokkalaisten keskuudessa on kolminkertainen verrattuna vuoden 2012 tietoihin. (Hildén 2013, 33).

10.4 Mitä koulukiusaaminen on?

Neljännessä kysymyksessä kysyttiin oppilaiden mielipidettä siitä, mitä koulukiusaaminen on. Kysymykseen vastasi 138 oppilasta eli 95 % ja seitsemän oppilasta eli 5 % jätti kohdan tyhjäksi. Oppilaiden vastaukset pitivät sisällään 413 kiusaamisen muotoa, koska suurin osa oli määrittänyt useamman kuin yhden muodon. Vastauksissa oli yhteensä noin 50 erilaista kiusaamisen muotoa.

Kuvio 4. Mitä koulukiusaaminen mielestäsi on?

Tyttöjen vastauksissa fyysiseen kiusaamiseen tuli 81 kohtaa, pojilla 43 kohtaa ja muuta sukupuolta edustavat oppilaat määrittivät yhden kohdan. Tyttöjen vastauksissa henkiseen kiusaamiseen tuli 118 kohtaa ja poikien vastauksissa 69 kohtaa. Tyttöjen vastauksissa sosiaaliseen kiusaamiseen tuli 50 kohtaa ja pojilla 21 kohtaa, kun taas sähköiseen kiusaamiseen tuli tytöiltä vain kahdeksan ja pojilta kaksi kohtaa. Vastauksia, jotka eivät antaneet mitään varsinaista tietoa koulukiusaamismuodoista, tuli 20 kappaletta. Esimerkiksi ”kaikenlaista” ja ”no paskaahan se on jos kiusataan”.

Oppilaat nimesivät kaikki samat kiusaamisen muodot ja vähän enemmänkin, mitä koulukiusaamisen teorioissa mainitaan, eli tästä voidaan päätellä että oppilaat ovat hyvin tietoisia siitä mitä kiusaaminen on.

Vertailen seuraavaksi eri sukupuolten välisiä ajatuksia koulukiusaamisesta.

Taulukko 1. Fyysinen kiusaaminen

Kiusaamisen muoto:	Pojat	Tytöt
Fyysinen kiusaaminen/väkivalta	16	40
Töniminen/tuuppiminen	14	16
Lyöminen	7	11
Toisen omaisuuden kaltoinkohtelu	1	3
Pahoinpitely	3	1
Hakkaaminen	2	2

Taulukossa 1 on kuvailtuna oppilaiden nimeämät yleisimmät fyysisen kiusaamisen muodot. Oppilaat osasivat monimuotoisesti kertoa erilaisia kiusaamisen muotoja. Taulukon tulosten ohella muita esille nousseita fyysisen kiusaamisen muotoja olivat sylkeminen, lumipalloilla heittäminen, kamppailu, potkiminen, ja seksuaalinen ahdistelu.

Fyysisen kiusaamisen tuloksissa ei muuten ole isoja eroja poikien ja tyttöjen välillä, mutta hieman hämmästyttävää on se, että tytöt nimesivät fyysisen kiusaamisen yli kaksi kertaa useammin kuin pojat.

Henkinen ja sosiaalinen kiusaaminen:

Henkisen kiusaamisen kohdalle ei tullut selkeää eroa sanallisen ja hiljaisen kiusaamisen välille, joten käsittelen ne yhtenä aiheena.

Taulukko 2. Henkinen ja sosiaalinen kiusaaminen

Kiusaamismuodot:	Pojat	Tytöt
Haukkuminen	29	37
Syrjintä	13	18
Henkinen väkivalta/satuttaminen	6	14
Nimittely	9	15
Selän takana pahan puhuminen	0	13
Pahan mielen aiheuttaminen	6	8
Huutelu	3	5

Taulukossa 2 mainitut henkisen ja sosiaalisen kiusaamisen muodot olivat oppilaiden nimeämistä muodoista yleisimmät. Oppilaat mainitsivat myös monta muuta muotoa, joita ovat: Suullinen/sanallinen kiusaaminen, arvostelu, vittuilu/pään aukominen, kuittailu, häirintä, pilkkaaminen, ärsyttäminen/riidan haastaminen, halveksiminen, ulkonäön ja pukeutumisen arvostelu, uhkailu ja toisen mielipiteen epäkunnioitus sekä toisen kunnian loukkaaminen. Myös ilkeät ja väheksyvät katseet sekä tuijottaminen mainittiin, jotka omalta osaltaan kuuluvat hiljaiseen kiusaamiseen, mitä on vaikea havaita esimerkiksi koulun henkilökunnan osalta.

Sosiaalisen kiusaamisen osalta voi huomata, kuinka tytöt mainitsevat selän takana pahan puhumisen kiusaamisena, kun taas yksikään pojista ei ollut nimennyt samaa kiusaamisen muotoa. Taulukon vertailukohtien lisäksi nimettiin seuraavia sosiaalisen kiusaamisen muotoja: Rasismi, ryhmän ulkopuolelle jättäminen, epäkohteliaisuus, nöy-

ryyttäminen, huhujen levittäminen/liikkeelle laittaminen, eriarvoiseen asemaan asettaminen ja kaveripaine. Nimettiin myös se, että ryhmät kiusaavat yksilöitä ja pienempiä ryhmiä.

Taulukko 3. Sähköinen kiusaaminen

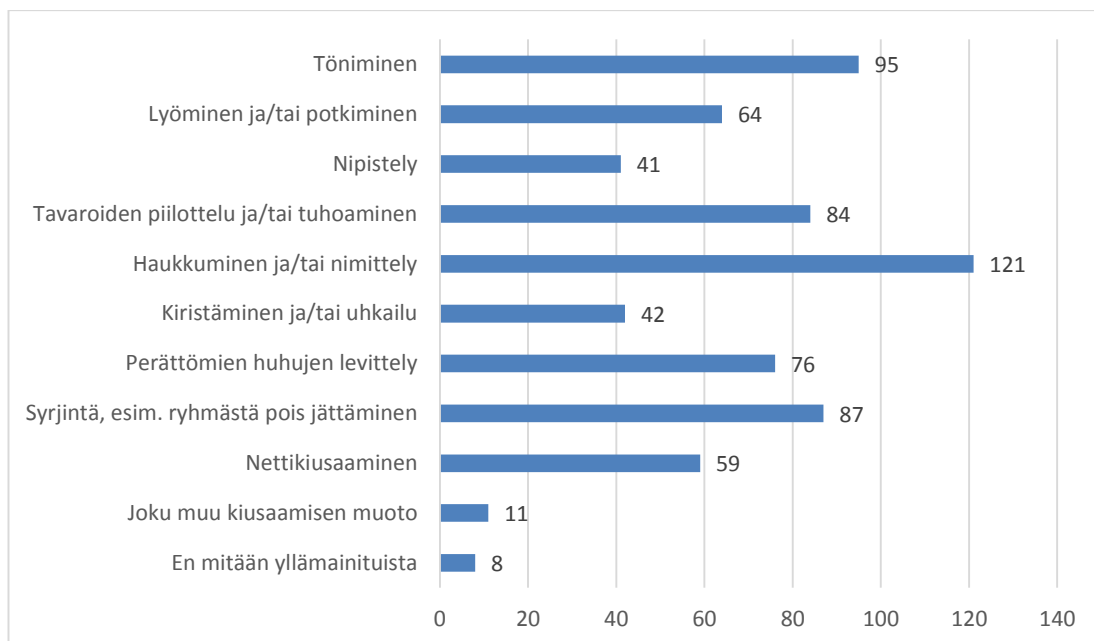
Kiusaamismuodot:	Pojat	Tytöt
Haukkuminen somessa	0	3
Kuvien (ja tietojen) levittely	1	1

Sähköistä kiusaamista ei juurikaan nimetty, mutta taulukossa 3 olevien muotojen lisäksi mainittiin myös netissä julkisesti naureskelu, anonymisti tai nimellä kiusaaminen, asioiden levittely sekä ilkeiden viestien laittaminen kiusatulle.

Koulukiusaaminen voidaan ymmärtää monella eri tavalla ja joskus voi olla vaikeaa huomata, mikä on kiusaamista ja mikä ei. Kiusaamisen teoriaan verrattaessa voidaan todeta, että oppilaat ovat hyvin tietoisia siitä, mitä kiusaaminen on. Oppilaat toivat hyvin esille koko kiusaamisen kirjon ja sen syyt. Tytöt toivat huomattavasti enemmän fyysisen kiusaamisen muotoja kuin pojat, mikä on tavallaan mielenkiintoista, koska yleensä fyysinen kiusaaminen on enemmän poikien kiusaamismuoto. Pojat toivat esiin myös paljon henkisen kiusaamisen muotoja, mikä taas on yleensä enemmän tyttöjen kiusaamismuoto.

10.5 Koulukiusaamisen eri muodot

Viidennessä kysymyksessä kysyttiin, minkälaisia kiusaamisen muotoja oppilaat ovat itse kokeneet tai nähneet. Kuviossa 5 esitän asian kokonaisluvuittain, ja kuvioissa 6-9 käydään yksityiskohtaisemmin läpi eri sukupuolten kokemuksia. Kysymykseen vastasi 143 oppilasta eli 99 % ja kaksi oppilasta jätti kohdan tyhjäksi.

Kuvio 5. Mitä seuraavista koulukiusaamisen muodoista olet itse kohdannut tai nähnyt jonkun muun kohtaavan koulussasi?

Katsottaessa kokonaisuutta, nousee haukkuminen ja/tai nimittely ylitse muiden kiusaamismuotojen. Jokainen kiusaamisen muoto on kuitenkin saanut kymmeniä merkin-
töjä, joten voidaan sanoa, että kaikkia kiusaamisen muotoja esiintyy Kuninkaanhaan koulussa.

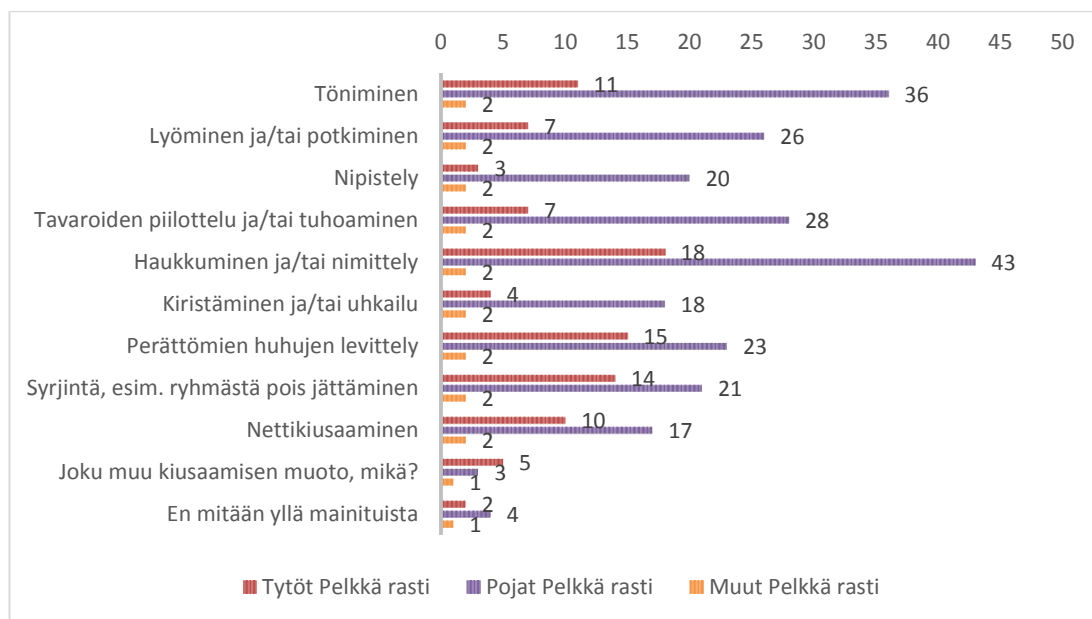
Verrattaessa Kuninkaanhaan koulun yhdeksäsluokkalaisten tuloksia THL:n vuonna 2017 teettämän kouluterveyskyselyn (perusopetus 8. ja 9. lk.) tuloksiin oli näissä selkeitä eroja. Verrattavuus on vain suuntaa antava, koska THL:n kyselyssä mukana ovat myös kahdeksäsluokkalaiset.

- Koulukiusaamista on tapahtunut nimittelemällä, tekemällä naurunalaiseksi tai kiusoittelemalla: kouluterveyskysely 68 % - oma kysely 83 %.
- Koulukiusaamista on tapahtunut jättämällä huomiotta tai kaveriporukan ulkopuolelle: kouluterveyskysely 45 % - oma kysely 60 %
- Koulukiusaamista on tapahtunut lyömällä, potkimalla tai tönimällä: kouluterveyskysely 24 % - oma kysely töniminen 66 % ja lyöminen/potkiminen 44 %. Vertailun mukaan Kuninkaanhaan koulun yhdeksäsluokkalaisten keskuudessa esiintyy huomattavasti paljon enemmän tönimistä kuin THL:n kyselyssä.
- Koulukiusaamista on tapahtunut levittämällä valheita: kouluterveyskysely 39 % - oma kysely 52 %.

- Koulukiusaamista on tapahtunut viemällä rahaa tai tavaraa tai rikkomalla tavaroita: kouluterveyskysely 17 % - oma kysely 58 %.
- Koulukiusaamista on tapahtunut uhkailemalla tai pakottamalla: kouluterveyskysely 13 % - oma kysely uhkailu 29 %. ("Kouluterveyskyselyn tulokset nuorilla 2017". THL:n www-sivusto. <https://sampon.thl.fi/>. 13.3.2018.)

Verrattaessa kyselyiden tuloksia, esiintyy Kuninkaanhaan koulussa melkein kolme kertaa enemmän tönimistä samoin kuin esim. tavaroiden tuhoaminen/vieminen on yli kolme kertaa yleisempää kuin kouluterveyskyselyn nuorten keskuudessa. Muut koulukiusaamisen muodot ovat noin 15 % korkeampia Kuninkaanhaan koulun yhdeksäsluokkalaisten keskuudessa.

Kuviossa 6 tulee esille sukupuolten väliset erot kiusaamismuodoissa. Kuviossa tarkastellaan niitä vastauksia, joissa ei ollut erikseen mainittuna, onko itse kohdannut vai nähnyt jonkun muun kohtaavan kyseessä olevia kiusaamisen muotoja.

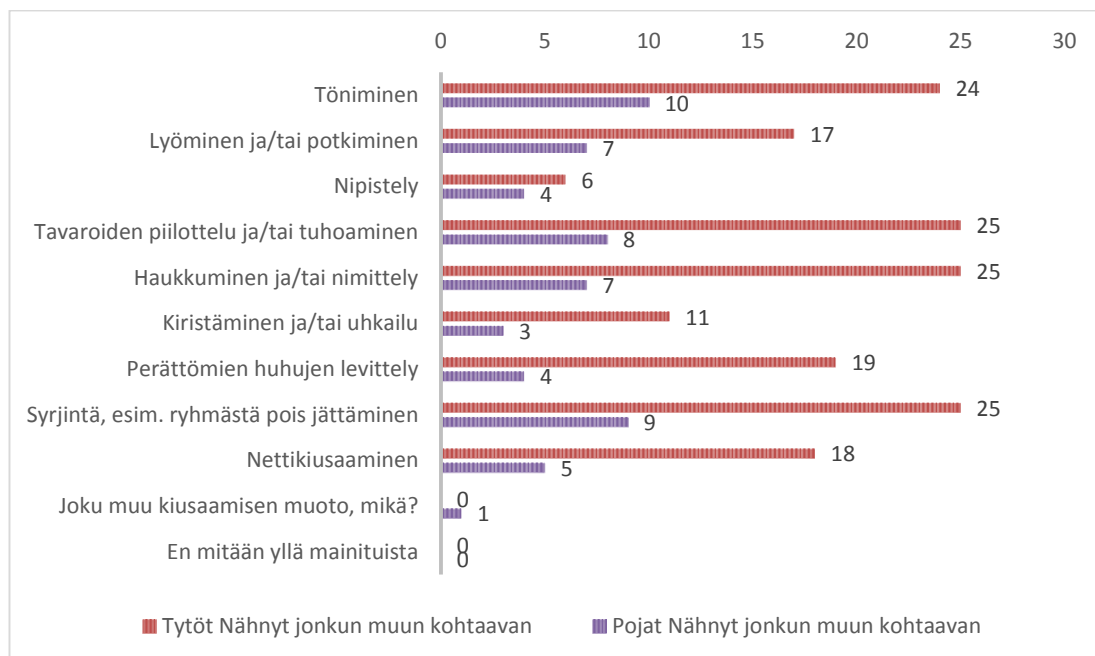
Kuvio 6. Kiusaamisen muodot määrittelemättömänä sukupuolen mukaan.

Kuvion 6 perusteella voidaan sanoa, että jokaista kiusaamisen muotoa esiintyy paljon. Kohtaan ”joku muu kiusaamisen muoto, mikä?”, saatiin kolme vastausta, joista kaksi käsitteli piilovittuilua ja yksi karkeilla päin heittelyä. Myös muun sukupuolen edustajat

ovat ottaneet kantaa kiusaamismuotojen esiintyvyyteen tässä kysymyksessä, mutta tarkempaa selvitystä siitä, kuka kiusaamista on kohdannut, ei saatu. Mainittavaa on, että pojat olivat rastittaneet huomattavasti enemmän kohtia kuin tytöt.

Yllättävän harva myöntää itse tulleen kiusatuksi, ottaen huomioon kuinka paljon vastauksia kysymykseen yhteensä tuli. Tulokset ovat niin pieniä, ettei niistä voi sen isompia johtopäätöksiä tehdä.

Kuviossa 7 selvitettiin sitä, kuinka paljon mitään kiusaamisen muotoa oppilaat ovat nähneet muiden kokevan.

Kuvio 7. Kiusaamismuodot, joita nähnyt muiden kokevan.

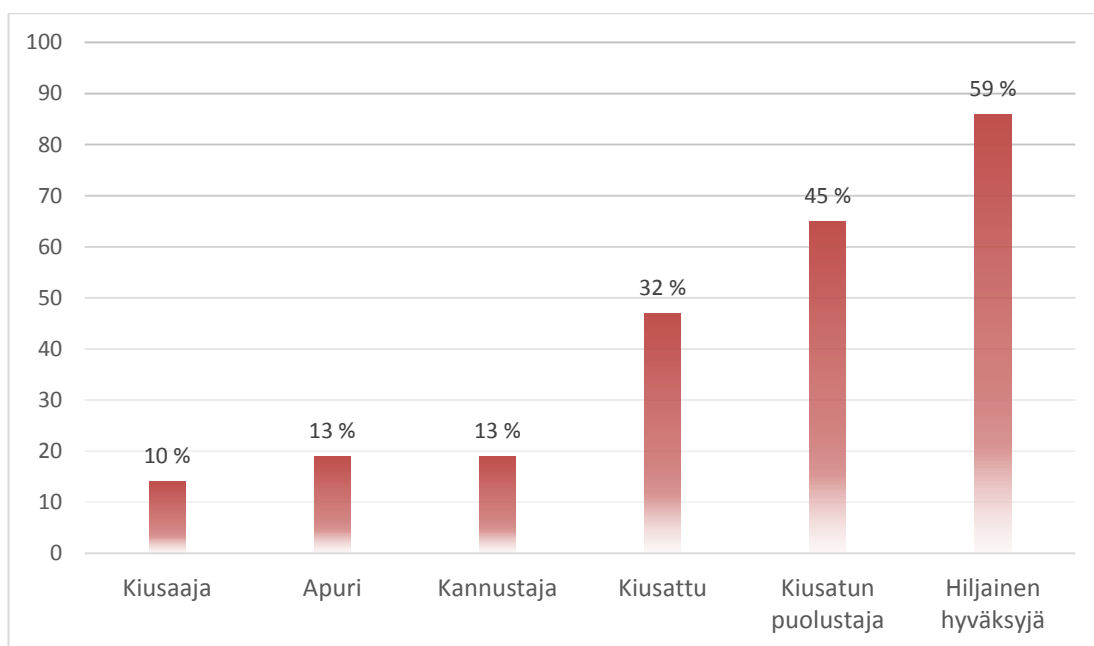
Töniminen, haukkuminen/nimittely, tavaroiden piilottaminen/tuhoaminen ja syrjintä nousivat jälleen suurimmiksi kiusaamisen muodoiksi. Tytöt olivat nähneet enemmän kiusaamista kuin pojat, mutta onko syynä tarkkasilmäisyys vai esimerkiksi epätietoisuus siitä, mikä lasketaan oikeasti kiusaamiseksi? Tosin kysymyksen 4 mukaan oppilaat ovat hyvin tietoisia siitä, mitä kiusaaminen on.

Voidaan päätellä, että kaikkia kiusaamisen eri muotoja esiintyy oppilaiden keskuudessa, joitakin enemmän kuin toisia. Se, että moni ei kertonut kohdanneensa itse kiusaamisen eri muotoja, on ristiriidassa sen suhteen, että kuitenkin 44 oppilasta ilmoitti tulleen koulukiusatuksi.

Oppilaat määrittivät jo aiemmin hyvin monimuotoisesti erilaisia kiusaamisen muotoja ja tässä kysymyksessä tuli hyvin esille se, että kaikkia eri muotoja esiintyy paljon. Merkittävä ero edelliseen kysymykseen tulee esille nettikiusaamisen (sähköinen kiusaaminen) kohdalla. Yleisesti ajatellaan, että sähköinen kiusaaminen on lisännyt kiusaamista, koska sitä voi tehdä ns. anonyymisti. Monikaan oppilas ei tuonut nettikiusaamista esille edellisessä kysymyksessä, mutta tässä kuitenkin 59 oppilasta määritteli sen kiusaamisen muodoksi.

10.6 Koulukiusaamisen roolit

”Suomalaisissa kouluissa tehdyt tutkimukset ovat osoittaneet, että kiusaamiseen osallistuu yli kolmannes oppilaista erilaisissa rooleissa joko kiusaajan apurina tai kiusaamista kannustavana sivustakatsojana.” (Maili Pörhölä. ”Koulukiusaaminen terveystiedon opetuksen haasteena – Turvallisten kehityspolkujen tukeminen oppilaiden vuorovaikutussuhteissa”. EDU:n www-sivusto. <www.edu.fi/>. 15.2.2018).

Kuvio 8. Oletko ollut jossakin seuraavista koulukiusaamisen rooleista itse?

Kuviossa 8 käsitellään eri kiusaamisen rooleja ja omaa roolia kiusaamisessa. Moni oppilas oli rastittanut enemmän kuin yhden vaihtoehdon ja seuraavaksi käydään läpi kaikkien vastausten kokonaisuutta erittelemättä oppilaskohtaisia vastauksia.

Suurimmaksi kiusaamisen rooliksi nousi hiljainen hyväksyjä. Hiljaiseksi hyväksyjäksi itsensä luokitteli 59 % eli 86 oppilasta. Monet oppilaat tietävät kiusaamisesta ja näkevät sitä, mutta eivät uskalla puuttua kiusaamistilanteisiin tai kertoa niistä eteenpäin. Teoriankin mukaan yleisesti ottaen kiusaamiseen puuttumisen suurimpana pelkona on itse kiusatuksi joutuminen, mikä estää oppilaita kertomasta tai puuttumasta tilanteeseen. (”Mikä on roolisi kiusaamistilanteessa”: Decibel:n [www-sivusto](http://www.decibel.fi/). <<https://www.decibel.fi/>>. 14.3.2018.)

Yllätykseksi 45 % eli 65 oppilaista kertoi olevansa kiusatun puolustajia, jotka auttavat koulukiusattua kiusaamistilanteissa tai kertovat opettajalle näkemästään kiusaamisesta. Kiusatuksi itsensä tunsu 32 % eli 47 oppilasta. Aiemman kysymyksen (Kuvio 3.) mukaan heitä olisi ollut vain 44 kappaletta. Kiusaajan, apurin ja kannustajan rooleista itsensä tunnisti yhteensä 52 oppilasta, mikä on sinänsä todella suuri luku, varsinkin verrattaessa vastaajamäärään, joka oli 145. Näin ollen kolmasosa tunnustaa olleensa joko kiusaajana, apurina tai kannustajana. Höistadin (2003, 67.) mukaan kiusaaja ei kiusaa yksin, vaan mukana on aina vähintään yksi tai useampi oppilas, jotka kannustavat kiusaajaa. Ryhmän reaktio saattaa olla ratkaiseva kiusaamisen jatkumisessa eli jos kiusaaja ei saa vastakaikua muilta ryhmän jäseniltä, voi kiusaaminen loppua.

Oppilaat saivat valita kysymyksessä useamman kuin yhden roolin ja taulukossa 4 on jaoteltuna sukupuolikohtaisesti roolien valinnat.

Taulukko 4. Roolit eriteltyinä sukupuolen mukaan

Kaikki yhteensä	Ty- töt	Po- jat	Muut
Kiusaaja	0	0	0
Apuri	0	1	0
Kannustaja	0	1	0
Kiusattu	2	4	0
Kiusatun puolustaja	7	3	0
Hiljainen hyväksyjä	12	18	1
Kiusaaja, apuri, kannustaja, kiusattu, hiljainen hyväksyjä	0	2	1

Kiusaaja, kiusatun puolustaja	0	1	0
Kiusaaja, apuri, kannustaja, kiusattu, kiusatun puolustaja, hiljainen hyväksyjä	0	1	0
Kiusaaja, apuri, kannustaja, kiusatun puolustaja	0	1	0
Kiusaaja, apuri, kiusattu, kiusatun puolustaja, hiljainen hyväksyjä	0	1	0
Kannustaja, hiljainen hyväksyjä	1	1	0
Kiusattu, kiusatun puolustaja	7	2	0
Kiusattu, hiljainen hyväksyjä	4	1	0
Kiusatun puolustaja, hiljainen hyväksyjä	13	6	0
Kiusaaja, apuri, kannustaja, kiusatun puolustaja, hiljainen hyväksyjä	1	0	0
Kiusaaja, apuri, hiljainen hyväksyjä	1	0	0
Kiusaaja, kiusattu, kiusatun puolustaja	1	2	0
Kiusaaja, kiusattu, kiusatun puolustaja, hiljainen hyväksyjä	1	1	0
Apuri, kannustaja, kiusattu, hiljainen hyväksyjä	1	0	0
Apuri, kiusattu, kiusatun puolustaja, hiljainen hyväksyjä	2	0	0
Apuri, kiusatun puolustaja, hiljainen hyväksyjä	1	0	0
Kiusattu, kiusatun puolustaja, hiljainen hyväksyjä	5	4	0
Apuri, kannustaja, kiusattu	0	1	0
Apuri, kannustaja, kiusattu, kiusatun puolustaja, hiljainen hyväksyjä	0	2	0
Apuri, kannustaja, hiljainen hyväksyjä	0	3	0
Kannustaja, kiusattu, kiusatun puolustaja	0	1	0
Kannustaja, kiusattu, kiusatun puolustaja, hiljainen hyväksyjä	0	1	0

Mielenkiintoa herättävät monet vastaukset esimerkiksi se, jossa oppilas on ilmoittanut olevansa sekä kiusaaja, että kiusatun puolustaja. Moni oppilas on myös rastittanut olevansa muun muassa kiusajaan, kiusatun että kiusatun puolustajan roolissa. Nämä vastaukset ovat ristiriidassa keskenään ja herättävät kysymyksen, onko kiusaaja muuttunut kiusatuksi tai toisinpäin, vai mistä tämä johtuu?

10.7 Koulukiusaamistilanteet

Seitsemännessä kysymyksessä pyydettiin kertomaan omin sanoin, millaisissa tilanteissa koulukiusaamista esiintyy. Kysymykseen vastasi 129 oppilasta eli 89 % ja 16 oppilasta eli 11 % jätti vastaamatta kysymykseen. Kysymys ymmärrettiin kahdella eri tavalla, osa vastasi kysymykseen ”mistä kiusataan” ja osa taas ”missä kiusataan”. Molempia vastauksia käsitellään tasavertaisesti. Eri sukupuolten väliset vastaukset olivat hyvin samansuuntaisia, eikä sukupuoliroolien välistä eroa juurikaan tullut. Tuloksissa ei oteta kantaa, minkä sukupuolen kirjoittamia kommentit ovat.

Koulukiusaamista voi olla vaikea havaita, koska se voi olla näkyvää tai näkymätöntä. Opettajien ja koulun muun henkilökunnan tulisi aktiivisesti havainnoida kouluympäristössä tapahtuvia asioita. Hiljaiset, syrjäänvetäytyvät tai yksinäiset oppilaat voivat olla alttiimpia kiusaamisen kohteita. Erilaisuuteen ja sen hyväksymiseen ja positiivisen tiedon esille tuomiseen tulisi käyttää aikaa myös oppitunneilla, eihän kukaan ole samanlainen kuin toinen, vaan kaikki olemme yksilöinä erilaisia, eikä sen pitäisi olla heikkous, vaan vahvuus.

”Jos henkilö eli kiusattu on erilainen kuin muut, esim. vaatetyyli, puhetyyli tai vaikka kävelytyyli. Tai jos henkilön ulkonäössä on jotain, mistä voidaan kiusata.”

”Jos joku on erilainen, häntä usein kiusataan. Myös esim. vanhempien tulot voi aiheuttaa kiusaamista. Itse typerästi käyttäytymällä voi myös joutua kiusatuksi.”

”Jos joku henkilö on luonteeltaan tai ulkonäöltään erilainen tai hänen elämäntapojensa takia häntä voidaan kiusata.”

”Jos joku on erinäköinen, käyttäytyy erilailla, puhuu oudosti, käyttää outoja vaatteita, on lyhyt, on pitkä... ylipäättään ERILAISUUS.”

”No tosi paljon silloin jos joku on erilainen ja hän uskaltaa pukeutua muuhunkin kuin huppariin ja farkkuihin tai on ylipainoinen. Erilaisuus herättää paljon vihakommentteja.”

”Kiusaamista esiintyy paljon introvertejä kohtaan ja muita erilaisia ja hiljaisia kohtaan.”

”Kun teet jotain väärin, pukeudut erilailla, käytät jotain feikkiä vaatemerkkiä.”

Suurin osa vastauksista liittyi erilaisuuteen. Kiusatun erilaisuus mainittiin yleisimmin kiusaamisen syyksi. Ne oppilaat, jotka jotenkin poikkeavat muusta massasta, esim. pukeutuvat erilailla, ovat vähävaraisesta perheestä tai ajattelevat erilailla kuin muut, leimataan usein erilaisiksi.

MLL:n mukaan erilaisuus mainitaan useimmiten kiusaamisen syyksi, vaikka se voikin todellisuudessa olla tuotettua erilaisuutta, jossa kiusatulle luodaan tietynlainen maine, jota levitetään tarinoiden avulla. Oppilaiden mielestä erilaisuus on voimakas kiusaamiseen liittyvä tekijä. Tässä kohtaa teoria saattaa olla hieman eri asia tai ainakaan oppilaat eivät miellä erilaisuutta tuotettuna asiana. ("Kuka kiusaa, ketä kiusataan?". MLL:n www-sivusto. <<https://www.mll.fi>>. 14.3.2018.)

"Koulukiusaamista voi esiintyä joka tilanteissa. Esimerkiksi, jos jollain on hyvät numerot ja haluaa panostaa kouluun, toiset eivät välttämättä hyväksy sitä. Erilaisuus, paremmuus, panostus, yksinäisyys."

Myös kouluun panostaminen ja hyvien arvosanojen tavoittelu nähdään usein huonona oppilaiden kesken. Tällöin parempia arvosanoja tavoitteleva nähdään "erilaisena" muiden oppilaiden keskuudessa.

"Uutta/massasta eroavaa oppilasta saatetaan ennakkoluulojen takia alkaa sorsimaan omatunnon nostamiseksi."

"Yleensä jos toinen on vaikka fyysisesti heikompi tai ulkonäöltä erilainen myös jos sinua ei tunneta niin sinua yleensä syrjitään."

Ennakkoluulot uusia oppilaita kohtaan pitäisi saada kitkettyä heti pois ja kouluissa pitäisikin järjestää enemmän ryhmäyttävää toimintaa luokan kesken sekä uusien oppilaiden saapuessa. Ihmiset muodostavat ensivaikutelmansa toisesta hyvin nopeasti, ja joskus niitä on vaikea muuttaa. Ryhmässä yhden ihmisen ennakkoluulo ja puheet saattavat levitä ja pian koko ryhmä on samaa mieltä jostain oppilaasta ja tällöin kiusaamisen kierre on helppo aloittaa.

"Jos kiusatulla on "oudot" vaatteet, hän on maahanmuuttaja ja hiljainen tai syrjäin-vetäytyvä ja yksinäinen."

"Jos on erivärinen, omalaatuinen."

”Joskus ihmiset eivät ymmärrä että on olemassa erilaisia ihmisiä ja kansallisuuksia ja eivät ajattele että omalla tekemällä tai puhumalla voivat loukata toisia ihmisiä, koska monet kiusaajat kiusaavat vain vitsailevasti, eivät ottaa sitä tosissaan.”

”Mm. ulkomaalaisten haukkumista.”

Esille nousi vahvasti myös rasismiin liittyvä kiusaaminen. Eri kansallisuudet tai eri ihonvärien omaavat ihmiset ovat samanlaisia ihmisiä kuin kaikki muutkin, eikä ulkoisten asioiden takia pitäisi kiusaamista sallia missään tapauksessa. Tänä päivänä Suomessa ja Porissakin on paljon muun muassa maahanmuuttajia ja turvapaikanhakijoita, jotka ansaitsevat yhtäläisen mahdollisuuden käydä koulua turvallisessa opiskeluympäristössä kuin kaikki muutkin.

”Jos kiusaajalla on huono elämäntilanne, hän voi purkaa pahaa oloaan myös muihin. Erityisesti kiusatuksi voi joutua esim. ulkonäön, syntyperän, harrastusten tai uskonnon perusteella.”

”Esim. jos toiset ovat kateellisia tai muuten katkeria.”

Teorian kohdassa 3.1. käsiteltiin koulukiusaajan ”klassisia” tuntomerkkejä, joihin lukeutuivat esimerkiksi heikot sosiaaliset taidot ja ongelmainen kotitausta. Kiusaajalla voi olla huonot oltavat kotona tai hän voi purkaa omaa pahaa oloaan kiusaamalla muita oppilaita.

”Kun opettajat/aikuiset eivät näe/kuule. Opettajat/aikuiset eivät välillä erota sitä kun kiusaamista tapahtuu, vaikka se tapahtuisi heidän edessään, koska se voi olla myös hyvin viatonta ja sarkastista puhumista. Näen itse eniten kiusaamista, joka tapahtuu oppilaiden puhuessa sarkastisesti, jota opettajat eivät tajua.”

Nuoret toivat esiin myös sen, minkä Hamaruskin kirjassaan kirjoittaa, eli aikuiset eivät välttämättä huomaa ns. sarkastista kiusaamista, milloin nuoret saattavat kehua toistensa ulkonäköä tai vaatteita, mutta äänensävyt antavat kuitenkin ymmärtää, että he tarkoittavat aivan päinvastaista kuin mitä sanovat. (Hamarus 2012, 30–33). Tämän

kaltaiset tilanteet vaativat koulun henkilökunnalta erityistä herkkyyttä, varsinkin kun kyseessä on kiusaamistilanne, joka ei välttämättä siltä vaikuta.

Oppilaat listasivat myös yleisimpiä paikkoja, joissa kiusaamista tapahtuu. Suurin osa vastauksista oli samoja eli nimenomaan välitunneilla, tunneilla, peleissä/liikuntatun-
nilla, ruokalassa, jonoissa, ennen tuntien alkua, eli oikeastaan kaikkialla ja milloin vain tapahtuvaa.

”Than koulussa käytävillä, kesken tuntia, joskus on nähnyt koulussa lähtiessä.”

”Koulussa välitunneilla tai muutenkin käytävillä tai yleisesti toiselle työkeänä oloa tai ruokalassa syrjimistä pöydissä. Myös huhuja voi laittaa tahallaan kiertämään.”

*”Käytävillä ennen tunnin alkua tai välitunneilla. Joskus myös jos on jonkun ”hölmön” opettajan tunti ja siellä puhutaan paljon kaverin kanssa, niin myös joskus siellä esiin-
tyy kiusaamista.”*

”Välitunneilla, oppitunneilla, ruokalassa tai jonossa.”

”Välitunneilla, ryhmätöissä ja esitelmissä. Usein jos kiusatun täytyy itse olla äänessä jossain tilanteessa.”

Kiusaamistilanteita tapahtuu oppilaiden mielestä eniten välitunneilla ja käytävillä, mikä herättääkin kysymyksen, pitäisikö valvontaa lisätä. Opettajien pitäisi myös olla valppaina oppitunneilla havaitsemaan kiusaamisen tapahtumista ja puuttumaan siihen heti sellaista huomattaessaan. Ruokalassa kiusaamista voi havaita esim. jos oppilas menee erilleen luokastaan istumaan tai ei tiedä mihin menisi ruokailemaan. Käytävillä ennen tunnin alkua tapahtuvassa kiusaamisessa ei yleensä ole silminnäkijöitä oppilaiden lisäksi, eikä moni uskalla puuttua kiusaamiseen tai kertoa siitä eteenpäin. Välitun-
tisin valvontaa pitäisi lisätä niin ulko- kuin sisätiloihinkin. Yksi tai kaksi välituntival-
vojaa eivät useinkaan riitä seuraamaan oppilaiden välistä käytöstä ja kiusaamistapah-
tumien huomaamista.

Maili Pörhölän mukaan yksinoleminen syy pitäisi aina selvittää, jos nuori on yksin useimmiten väli- ja ruokatunneilla. Usein yksinolon syy johtuu siitä, että oppilas on syrjäytetty muiden joukosta tai hän on itse valinnut yksinolonsa, koska ei halua joutua pilkattavaksi ja kiusattavaksi. (Maili Pörhölä: ”Koulukiusaaminen terveystiedon opetuksen haasteena – Turvallisten kehityspolkujen tukeminen oppilaiden vuorovaikutussuhteissa”. EDU:n www-sivusto. <www.edu.fi/>. 14.3.2018.)

10.8 Koulukiusaamisen vähentäminen

Kahdeksannessa kysymyksessä kysyttiin, miten ja millä tavoin koulukiusaamista pitäisi vähentää. Kysymykseen vastasi 128 oppilasta eli 88 % ja 17 oppilasta eli 12 % jätti kohdan tyhjäksi. Sukupuolten väliset vastaukset olivat jälleen todella samansuuntaisia. 15 oppilasta ei tiennyt/osannut ottaa kantaa kiusaamisen vähentämiseen. Seitsemän oppilasta oli sitä mieltä, ettei kiusaamista pysty vähentämään.

”Hyväksyttäisiin kaikki ihmiset sellaisina kuin he ovat.”

”Kehotettaisiin ihmisiä tulemaan toimeen erilaisten ihmisten kanssa ja tutustumaan ihmiseen, ennen kuin tuomitaan.”

”Ihmiset voisivat opetella hyväksymään muut omana itsenään ja lopettaa arvostelut. He voisivat itse kokea millaista on kiusatun asemassa.”

”Kohdeltaisiin kaikkia tasapuolisesti.”

Monet oppilaat olivat sitä mieltä, että kaikkien tulisi hyväksyä toisensa sellaisina kuin ovat. Erilaisten ihmisten tasa-arvoinen hyväksyntä ja yleinen hyväksyttävyys opitaan jo pienenä kotona. Kotona jo pienestä pitäen opittuja asioita voi olla vaikea lähteä muuttamaan. Toisaalta ihmisen hyväksymistä sellaisena kun hän on, varmasti käsitellään jo päiväkodista lähtien. Sekä ala- että yläkouluissa hyväksyntää käsitellään monissa eri oppiaineissa ja yhteiskunnallisia normeja käsitellään myös koulumaailmassa ja periaatteessa oppilaiden ajatuksia pitäisi pystyä muuttamaan opetuksen avulla, vaikka kotona ei olisikaan näitä asioita opetettu.

”Jos kiusaaminen liittyy kulttuurisiin asioihin, sukupuoli- tai seksuaalisuusasioihin niin puhumalla enemmän niistä, että muut voisivat oikeasti ymmärtää miltä se tuntuu. Ja muutenkin vain asettaa tiukemmat rangaistukset kiusaajille.”

”Niitä joita kiusataan niiden pitäisi saada äänensä kuuluviin ja kertoa omista kokemuksista muille, se ei riitä että opettajat puhuvat ja kertovat niistä, joidenkin on nousetava puhumaan siitä.”

”No siten että oppilaille puhuttaisiin vielä enemmän erilaisuudesta, että siitä tulisi ihan normaali asia että ihmisellä saa olla erilaiset mielipiteet ja tyyli.”

”Puhua ihmisille, kuinka paljon se voi oikeasti haitata ihmisen elämää ja auttaa tällä tavoin ymmärtää sen merkitystä.”

”Puhumalla, esittämällä erilaisuus voimavarana, järjestämällä yhteisiä tapahtumia.”

”Siihen pitäisi puuttua ennemmin ja ottaa asiat vakavemmin. Kuunnella molempia osapuolia ja selvittää asiat kunnolla. Siitä pitäisi puhua/kertoa enemmän.”

Oppilaat toivovat enemmän puhetta kiusaamisesta ja sen vähentämisestä. Erilaisuudesta ja kaikkien hyväksymisestä pitäisi puhua enemmän ja opettaa hyväksyvyyttä. Jokainen yksilö on hyvä omana itsenään eikä kenenkään pitäisi joutua muuttamaan itseään jonkun toisen mielipiteiden takia. Asiasta pitäisi keskustella enemmän ja puhua myös siitä, mitä kiusaaminen mahdollisesti aiheuttaa sekä kiusatulle että kiusaajalle.

”Tiukemmat säännöt jos kiusaamista huomataan.”

”Enemmän kuria pitäviä opettajia, suuremmat seuraukset ja pienemmästäkin asiasta.”

”Pistettäisiin kiusaaja oikeasti vastaamaan teoistaan, eikä vain katsottaisi ja sanottaisi ei.”

”Kiusaajille pahemmat rangaistukset. Usein kiusattu joutuu vaihtamaan koulua. Miksei kiusaaja?!”

”Olisi kunnon rangaistukset kiusaajille, jos menee todella pahaksi niin kiusaajien siirto toiseen kouluun eikä kiusatun (kun hakee apua aikuisilta jos on koulukiusattu niin monesti ne syyttävät kiusattua siitä miksi häntä kiusataan joten sellainen pois).”

Oppilaat ovat selvästi sen kannalla, että kiusaajien pitäisi saada enemmän seuraamuksia teoistaan. Tässä asiassa koululla on kuitenkin velvollisuus noudattaa lakia ja perusopetuslain mukaiset kurinpidolliset keinot ovat: jälki-istunto, kirjallinen varoitus, määräaikainen erottaminen sekä opetusta häiritsevän oppilaan poistaminen joko luokahuoneesta tai muusta tilasta, jossa opetusta annetaan.

Oppilaiden tekstistä huokuu epäusko opettajiin ja heidän kykyynsä auttaa kiusaamiseen liittyvissä asioissa. Oppilaille pitäisi kertoa enemmän siitä, mitä kiusaamiselle tehdään, kuinka siihen puututaan ja mitä siitä seuraa. On vaikeaa oppilaan asemassa uskoa koulun henkilökunnan puuttuvan siihen, jos oppilaat eivät tiedä mitä asioille on tehty. Se voi helposti luoda sen mielikuvan, ettei aikuisia kiinnosta eivätkä he voi tehdä asialle mitään.

”Kiusaamista voi vähentää ainakin niin, että uskaltaa kertoa asiasta jollekulle.”

”Kiusaamista näkevien oppilaiden pitäisi rohkeammin kertoa kiusaamisesta opettajille tai kuraattorille.”

”Kaikki pitäisivät huolen omista asioistaan ja lopettaisivat juorujen ja muiden levittämisen.”

”Itse päättää ettei kiusaa ketään, eikä mene millään tavalla siihen mukaan, auttaa kiusattua.”

Oppilaiden omat asenteet ja näkemykset ovat tärkeitä kiusaamisen vähentämisen prosessissa. Monet oppilaat (hiljaiset hyväksyjät) eivät tietoisesti hyväksy kiusaamista, mutta eivät uskalla puuttua siihen, koska pelkäävät itse joutuvansa kiusatuiksi sen takia. Iltalehden koulukiusaamisen vastaisessa kampanjassa korostetaan sitä, että oppi-

laita tulisi tiedottaa kiusaamisesta, sen erilaisista muodoista ja sen seurauksista. Oppilaat tulisi myös saada miettimään omaa osallisuuttaan kiusaamistilanteessa ja heidän kanssaan olisi hyvä miettiä erilaisia vaihtoehtoisia ja rakentavia tapoja kiusaamistilanteissa toimimiseen. (”Iltalehden kampanja koulukiusaamista vastaan”. Iltalehden www-sivusto. <www.iltalehti.fi/>. 14.3.2018.)

”Opettajat voisivat puuttua enemmän etenkin tunneilla ja jos jotakuta syrjitään.”

”Opettajat puuttuisivat heti asiaan, jos on ollut ennen yläastetta kiusaamista ja sama henkilö niin vaihtaisi luokkaa ettei ole samat tyypit.”

”Puuttumalla enemmän oikeisiin kiusaamistilanteisiin.”

”Puuttumalla siihen heti ja seuraamalla tilannetta pitkään. Siihen pitää myös puuttua kunnolla. Kiusatulle voisi esim. tarjota jotain apua.”

”Opettajat oikeasti puuttuvat jos kuulevat tai näkevät jotain. Muut luokkalaiset oikeasti puuttuvat eivätkä ole kiusaajan puolella.”

”No sitä on aina mietitty ja yritetty keksiä. Aikuisen puuttuminen pahentaa asiaa. Eipä siihen olla vielä ratkaisua keksitty, enkä keksi minäkään.”

”Opettajia alkais kiinnostaa.”

”Puuttumalla kiusaamiseen ja yrittämällä selvittää myös kiusaajan ongelmia.”

Oppilaat eivät koe, että kiusaamistilanteisiin puututaan lainkaan tai ainakaan riittävästi. Seurannan pitäisi myös olla riittävän pitkää, jotta voidaan varmistua siitä, ettei kiusaaminen ala uudelleen. Mitä aikaisemmin kiusaamiseen puututaan ja se estetään, sitä vähemmän siitä jää vaikutuksia niin yksilöön kuin yhteisöönkin. Pitäisi myös pohdita, kuinka kiusaamiseen puututaan, ettei tilanne vahingossa esimerkiksi pahene kiusatun kohdalla. On myös tärkeää tiedostaa kiusaamisen erityiset riskipaikat.

Hamaruksen mukaan vain osa kiusaamistilanteista tulee aikuisten tietoon ja usein tämän taustalla on aikuisten ja nuorten välinen luottamuspuola. Nuoret ajattelevat etteivät aikuiset halua tai voi puuttua kiusaamiseen. (Hamarus 2012, 27–29.) Useat nuoret olivat samaa mieltä tässä asiassa, heiltä tuli kommentteja ettei opettajia muun muassa kiinnosta.

Kiusaamisen vähentämisen lähtökohtana Iltalehden koulukiusaamiskampanjan mukaan on kiusaamisongelman rehellinen tiedostaminen ja sen myöntäminen, että myös meidän koulussamme on kiusaamista. Niin kauan kun asiaa vähätellään tai sitä ei pidetä koulun ongelmana lainkaan, ei kiusaamisen vastainen työ voi lähteä kunnolla käyntiin. (”Iltalehden kampanja koulukiusaamista vastaan”. Iltalehden www-sivusto. <www.iltalehti.fi/>. 3.2.2018.) Toisaalta oppilaiden kirjoituksista tulee esille se, että opettajia ei kiinnosta, jolloin voidaan miettiä, että tiedostaako ja myöntääkö koulu sen, että kiusaamista esiintyy ja vieläpä melko paljon. Edelleen Iltalehden mukaan systemaattinen seuranta on kiusaamistapauksiin puuttumisen tärkeä osa. (”Iltalehden kampanja koulukiusaamista vastaan”. Iltalehden www-sivusto. <www.iltalehti.fi/>. 3.2.2018). Oppilaat toivat esiin huolensa myös siitä, että kiusaamistapauksissa ei ole riittävää seurantaa.

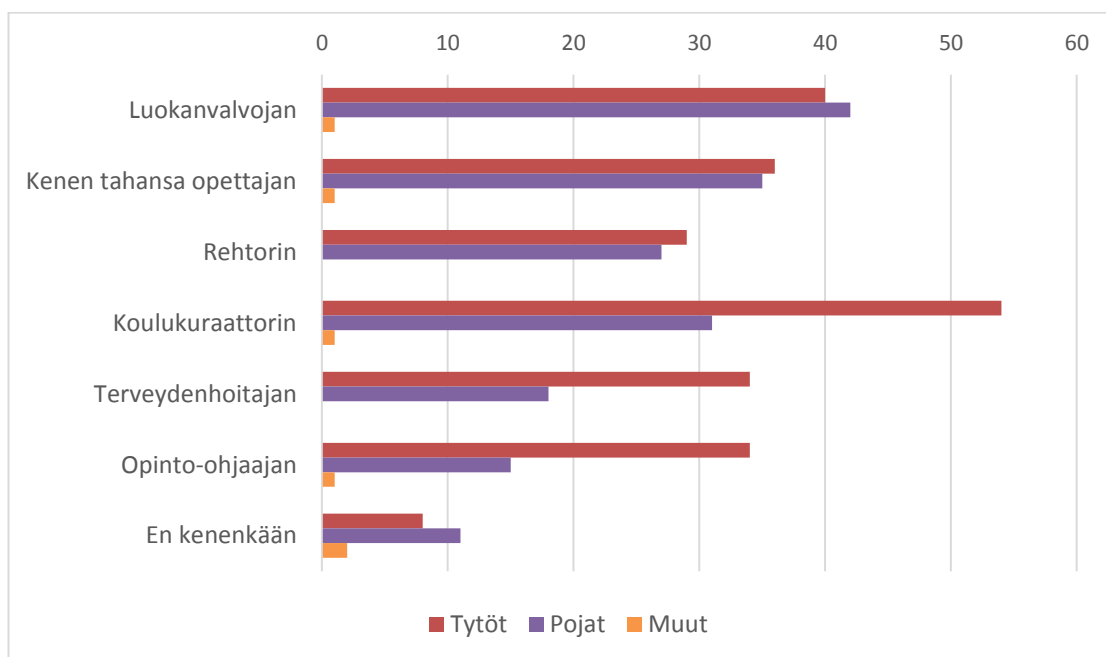
”Ryhmytettäisiin enemmän ihmisiä keskenään ei vain omaa luokkaa. Näin ehkä ennakkoluuloja olisi vähemmän.”

”Ryhmyttämällä enemmän koko koulun oppilaita keskenään, koska jos kaikki suurin piirtein tuntisivat toisensa, en usko että kiusaamista tapahtuisi niin paljon.”

Ryhmyttäminen, niin luokkakohtainen kuin koko koulunkin käsittävä, on tärkeä asia ennakkoluulojen ja kiusaamisen poiskitkemisen kanssa. Tosin näin suuren koulun ollessa kyseessä, on se varmasti hyvin haastavaa. Pienemmässä mittakaavassa voitaisiin yrittää ryhmyttää esimerkiksi saman ikäluokan oppilaita keskenään.

10.9 Luotettava taho koulussa

Yhdeksännessä kysymyksessä kysyttiin, kenen puoleen tunnet voisasi kääntyä jos kohtaat itse koulukiusaamista tai näet kiusaamistilanteen koulussa. Kysymykseen vastasi 140 oppilasta eli 97 % ja 5 oppilasta eli 3 % jätti kohdan tyhjäksi. Suurin osa oppilaista tunsu pystyvänsä kääntymään koulun henkilökunnan puoleen kiusaamistilanteita kohdatessaan. Oppilaat saivat rastittaa enemmän kuin yhden kohdan ja kuviossa 9 on esitetty kaikkien vastausten kokonaismäärä.

Kuvio 9. Kenen puoleen tunnet voisasi kääntyä jos kohtaat itse koulukiusaamista tai näet kiusaamistilanteen koulussa?

Oppilaat kokevat voivansa kääntyä eniten koulukuraattorin puoleen (86 mainintaa), luokanvalvojan puoleen (83 mainintaa) ja kenen tahansa opettajan puoleen (72 mainintaa.) Vähiten luottamusta saivat opinto-ohjaaja (50 mainintaa), terveydenhoitaja (52 mainintaa) ja rehtori (56 mainintaa). 21 oppilasta koki, ettei koulussa ole tahoa, jonka puoleen voisi kääntyä kiusaamistilanteessa. Yksi oppilas lisäsi kysymykseen oman kohdan, jossa kertoi voivansa kertoa kaverilleen kiusaamistilanteesta. Positiivista on, että suurin osa oppilaista kokee pystyvänsä kääntymään jonkun koulun aikuisen puoleen kiusaamistilanteen sattuessa.

10.10 Koulukiusaamistapauksiin puuttuminen

Kysymykseen vastasi 132 oppilasta eli 91 % ja 13 oppilasta eli 9 % jätti kohdan tyhjäksi. Kysymyksessä käsiteltiin oikeastaan kolmea eri asiaa ja kaikkia vastauksia käsitellään tasavertaisesti.

Kysymykseen onko koulussasi puututtu mahdollisiin kiusaamistapauksiin, oppilaat vastasivat seuraavasti: 19 oppilasta eli 13 % ei tiennyt onko koulussa puututtu kiusaamistapauksiin vai ei; 25 oppilasta eli 17 % ei joko osannut sanoa onko kiusaamistapauksiin puututtu, ei ole nähnyt kiusaamistapauksia tai vastauksesta ei ilmennyt onko koulussa puututtu vai ei. Yhdeksän oppilasta eli 6 % oli sitä mieltä, että koulu ei ole puuttunut kiusaamistapauksiin ja 79 oppilasta eli 54 % oli sitä mieltä, että koulu on puuttunut kiusaamistapauksiin. Vastausten mukaan hieman yli puolet oppilaista on sitä mieltä, että koulu on puuttunut mahdollisiin kiusaamistilanteisiin, mutta epäselväksi jää muiden oppilaiden mielipiteet. Toisaalta on vaikea sanoa, paljonko kiusaamistilanteista jää täysin piiloon.

Kysymykseen millä tavoin koulussasi on puututtu koulukiusaamistapauksiin, saatiin vastaus 79 oppilaalta eli 54 %, kun taas 66 oppilasta eli 46 % jätti vastaamatta kysymykseen. Oppilaiden mielipiteitä koulun puuttumisesta

”Kiusaajille pidettiin puhuttelu, ei muuta.”

”Koulussa on käyty tunneilla puhumassa kiusaamisesta.”

Moni oppilas sanoi, että tilanteisiin on puututtu puhumalla ja useimmiten kuraattori on tullut luokkaan puhumaan, myös rehtori ja luokanvalvoja ovat puuttuneet kiusaamiseen.

”En tiedä muuta kuin yhden tapauksen, jossa ollaan puututtu – silloin kiusattu vaihtoi koulua. Haluaisin, että koulu ottaisi kiusaamisen tosissaan, että vaikka on kiusaamisenvastaisia kampanjoita, ne ei oikeasti auta. Kiusaajia pitäisi oikeasti rangaista.”

”Koulussa puututaan kiusaamistilanteisiin yleensä vain lopettamalla fyysinen kiusaaminen. Yleensä kiusaamisen taustoihin ei perehdytä. Sitä pitäisi mielestäni lisätä.”

”Antamalla kiusaajalle jälki-istuntoa ja puhuttelun, mutta se EI auta.”

”On puututtu siten, että on laitettu kiusaajan ja kiusatun vanhemmille asiasta viestiä ja on keskusteltu asiasta. Minusta se on ihan hyvä keino enkä oikein osaa sanoa millä muullakaan tapaa siihen kuuluisi puuttua.”

”On, jos on nähty fyysistä sellaista. Henkiseen, kuten ulkopuolelle jättämiseen ei, mutta toisaalta siihen on hankala puuttua.”

”Jotkut opettajat tulee välillä mäkättämään.”

”On käytetty erilaisten lievien rangaistusten antamista.”

”Soiteltu kotiin, pidetty sovitteluja, ryhmässä laitettu kuriin.”

Koulussa on osittain käytetty rangaistuksia kiusaamistapauksiin puuttumiseen ja joissain tapauksissa on oltu yhteyksissä koteihin. Ikävältä kuulostaa se, että ratkaisuksi kiusaamiseen on kiusattu laitettu vaihtamaan koulua.

Markkasen mukaan huomion tulisi kiinnittyä kiusaamisesta koituvien seurausten, sääntöjen ja rangaistusten sijaan vuorovaikutussuhteiden tukemiseen ja oppilaiden oman toiminnan tukemiseen ja mahdollistamiseen siten, että jokainen voisi tuntea itsensä tärkeäksi kouluyhteisön jäseneksi. (Markkanen 2017, 4-5.) Oppilaiden kommentista löytyy oikeastaan vähän ristiriitaista tietoa verrattaessa sitä Markkasen tekstiin. Moni oppilas haluaisi, että kiusaamisesta seuraisi ankarampia rangaistuksia ja toisaalta taas moni toivoo myös että asiasta tiedotettaisiin ja keskusteltaisiin enemmän ja kaikki voisivat hyväksyä toisensa sellaisina kuin ovat.

”Ei aikuiset oikeesti ota niitä tosissaan, ja vaikka ottaa, ne ei ymmärrä eikä osaa edistää asiaa.”

”Ei tarpeeksi. Kiusaajille pidettiin puhuttelu ei muuta. Loppujen lopuksi, minua ei edes uskottu. Asiaan pitää suhtautua heti vakavasti.”

”Ei todellakaan hyvin vieläkin kuulen muiden huutelua!”

”Koulukiusaamiseen on lähes mahdotonta puuttua. Tässä koulussa olen kuullut, ettei siihen edes yritetä puuttua.”

”Luokille on pidetty kiusaamiskyselyitä eikä sen kummemmin muuta. Luokille voitaisiin puhua kiusaamisesta ja sen ehkäisemisestä tarkemmin.”

”On ja ei puututtu. Jos on niin asiasta puhutaan vain kerran ja annetaan olla.”

”On, mutta asioille ei oikein ole osattu tehdä tarpeeksi. Kiusaamista on ollut aina, enkä usko että sitä kovin helpolla saadaan loppumaan, mikä on todella ikävä asia. Nuoret osaavat olla ihan hemmetin ilkeitä. Toivottavasti joskus keksitään ratkaisu asiaan.”

”Oppilaille ei kerrota kaikista tapauksista ja siitä miten ne hoidetaan/miten niihin suhtaudutaan. Voisi auttaa joitain kiusattuja paljon kertomaan jos he tietäisivät mitä silloin asialle tehdään. Puuttuminen ei saisi olla liian näkyvää/kiusattua alentavaa.”

”On puututtu puhuttelemalla jonka jälkeen kiusaajan ja kiusatun välit ovat hyvät noin päivän tai pari ja sitten kiusaaminen jatkuu.”

Vaikka koulu onkin yllämainituissa esimerkeissä puuttunut koulukiusaamiseen, ei puuttuminen ole selvästikään ollut riittävää. Yksi tärkeä koulukiusaamiseen puuttumisen keino on tilanteen riittävän pitkä seuraaminen. Opettajilla tulee olla valmiudet tunnistaa kiusaamisen merkit ja heidän tulee myös myöntää kiusaamisongelman monitahoisuus ja tunnistaa sen vakavuus. (Opetusalan eettisen neuvottelukunnan kannanotto 10.6.2013.)

Oppilaiden vastauksissa tulee selvästi esille, ettei heillä ole riittävästi tietoa siitä, miten koulu hoitaa kiusaamistilanteet eli mitä seurauksia esimerkiksi kiusaajalle seuraa kiusaamisesta ym. Hamaruksen mukaan koulun henkilökunnan tulisi rehtorin johdolla keskustella siitä, mitä kiusaamisella tarkoitetaan juuri meidän koulussamme ja kiusaamisen määrittelyä tulee käsitellä myös nuorten kanssa. Kiusaamisasiaa voidaan työstää myös monen eri oppiaineen yhteydessä. Nuorten tulisi olla tietoisia kiusaamisen menettelytavoista ja osaltaan kiusaamista ehkäisee se, kun nuori tietää mitä kiusaamisesta seuraa. Menettelytapojen tulisi olla asteittain vahvistuvat ja lopullinen rangaistus, esimerkiksi kiusaajan määräaikainen erottaminen tai toiselle luokalle siirtäminen, tulee olla oppilaiden tiedossa. (Hamarus 2008, 81–82.)

Oppilaat listasivat omia mielipiteitensä siitä, kuinka heidän mielestään kiusaamiseen pitäisi puuttua, tosin 98 oppilasta eli 68 % jätti ottamatta kantaa asiaan.

”Koulussani on puututtu syrjintään puhumalla ”pääpukarille”. Opettajat voisivat olla tiukempia väärinkäytösten suhteen.”

”Opettajat seuraisi tunneilla enemmän ja puuttuisi rankasti asiaan. Tai kiusaaja muualle.”

”Haluaisin, että koulu puuttuisi siihen siten että kukaan ei saa tietää asiasta.”

”Haluaisin, että koulukiusaajat joutuisivat itse kokemaan miltä se tuntuu tulla kiusatuksi.”

”Kiusaaminen pitäisi saada loppumaan. Ja kiusaajat tajuamaan ettei se ole hyvä asia.”

”No, oppilaat jotka kiusaavat, saisivat jonkinlaisen rangaistuksen tai ainakin heille puhuttaisiin siitä. Pääasia on se ettei kukaan hyväksyisi kiusaamista!”

”On sanottu, että niin ei sovi toimia. Koulun pitäisi kehittää ankarampia keinoja. Esimerkiksi enemmän jälki-istuntoja.”

”Vanha rehtori puuttui kiusaamiseen ja ilkivaltaan paremmin ja huomioitavasti. Hänellä oli parempi auktoriteetti ja vaikutusvalta.”

”Kerrottaisiin kiusaajalle kuinka syvän jäljen se voi oikeasti jättää.”

Oppilaiden keskuudessa halutaan selvästi lisää ja enemmän rangaistuksia kiusaajille. Oppilaat tuntevat, että nykyinen koulukiusaamiseen puuttuminen ei ole riittävällä tasolla ja tarvittaisiin enemmän konkreettisia rangaistuksia, ei vain puhumista ja puhutteluita. Vaikka puuttuminen ei saisi olla liian näkyvää, pitäisi oppilaiden silti saada tietää miten ja millä tavoin koulukiusaamiseen puuttuminen tapahtuu.

”Luokkamme maahanmuuttajia haukuttiin niin rehtori ja koulukuraattori puuttuivat asiaan heti ja ottivat kiusaajat puhutteluun.”

”Vähän aikaa sitten koulukuraattori puuttui rasismiin, jota luokkakaverini kohtasivat. Hän meni puhumaan kiusaajille ja se tuntui auttavan.”

”On puututtu, kuraattori näki ulkomaalaisen haukkumisen ja puuttui vakavasti asiaan.”

Oppilaiden mukaan rasismiin puututaan herkemmin ja ehkä jopa paremmin kuin muuhun koulukiusaamiseen. Rasismi on näkyvämpää ja se tulee herkemmin koulun henkilökunnan tietoon, mikä tekee asiaan puuttumisesta helpompaa.

11 JOHTOPÄÄTÖKSET

Koulukiusaaminen on jatkuva ongelma ja se pitäisi saada mahdollisimman pieneksi. Koulukiusaamisesta kärsivät niin kiusaaja ja kiusattu, kuin muutkin ympärillä olevat ihmiset. Koulukiusaamiselle ei saa antaa lupaa vaan koulun aikuisten on heti puututtava siihen ja saatava se loppumaan. Oppilaat ovat avainasemassa koulukiusaamisen ehkäisemisessä ja sen lopettamisessa. Jokainen voi itse päättää, lähteekö siihen mukaan vai ei ja millä tavoin aiheeseen suhtautuu. Jos jokainen oppilas päättäisi, että ei hyväksy kiusaamista missään muodossa, ei tätä ongelmaa olisi. Koulun aikuisten tulee aktiivisesti huomioida ympärillä vallitsevaa kulttuuria ja toimintatapoja ja huomioida pienimmätkin ristiriitaisuudet ja poikkeavuudet. Päävastuu on ensisijaisesti koulun henkilökunnalla ja sitten vasta oppilailla.

Koulukiusaamiskyselyssä molemmat sukupuolet tulivat tasapuolisesti edustetuksi ja valitsinkin kyselyn taustamuuttujaksi sukupuolen. Kartoitettaessa oppilaiden mielipiteitä siitä, esiintyykö koulussa kiusaamista, yli puolet sekä tytöistä että pojista olivat sitä mieltä, että koulussa esiintyy kiusaamista. Lukumäärä on sen verran suuri, että koulun pitäisi pyrkiä puuttumaan kiusaamiseen enemmän, jotta luku saataisiin pienemmäksi. Pohdittavaksi jää, kuinka suuri osa kiusaamistilanteista tulee koulun henkilökunnan tietoon ja kuinka herkästi he reagoivat kiusaamistilanteisiin. Noin kolmannes oppilaista ei osannut sanoa esiintyykö koulussa kiusaamista. Kieltävät vastaukset jäivät kuitenkin alle kymmeneen prosenttiin, joten ”en osaa sanoa” vastaukset ovat tulkinnan varaisia ja pistävät miettimään, eikö osa oppilaista uskalla ottaa kantaa asiaan vai eivätkö he oikeasti tiedä kiusaamistilanteista?

”Vuonna 2017 peruskoulun kahdeksannen ja yhdeksännen luokan pojista seitsemän prosenttia ja tytöistä viisi prosenttia ilmoitti joutuneensa koulukiusaamisen uhriksi vähintään kerran viikossa lukukauden aikana.” (”Kouluterveyskyselyn tulokset nuorilla 2017”. THL:n www-sivusto. <<https://sampo.thl.fi/>>. 1.3.2018).

Kolmannessa kysymyksessä kysyttiin, oletko itse joutunut koulukiusaamisen kohteeksi. Noin kolmasosa sekä tytöistä että pojista kertoi joutuneensa kiusaamisen koh-

teeksi. Kiusaamisen kohteeksi joutuneiden prosentuaalinen osuus on korkea, varsinkin, kun jokaisen koulun pitäisi pyrkiä siihen, että kiusaaminen saataisiin mahdollisimman pieneksi. Tämä herättää kysymyksen, miten ja kuinka paljon koulukiusaamiseen liittyvistä asioista tulee koulun henkilökunnan tietoisuuteen? Onko koulukiusaamiseen puututtu riittävän varhaisessa vaiheessa ja onko pyritty koulukiusaamisen loppumiseen? Kuninkaanhaan koulu on todella suuri, enkä ihmettele yhtään jos kaikki koulukiusaamistilanteet eivät tule koulun henkilökunnan tietoisuuteen. Koulussa tulisi ottaa käyttöön erilaisia kiusaamisen ehkäisyn ja lopettamisen keinoja, joita voitaisiin miettiä yhdessä oppilaiden. Oppilailla voi olla pelko siitä, että kiusaaminen pahentuu, jos asia tulee julki. Kiusaamistilanteiden sattuessa koululla tulisi olla keinoja anonyymien ilmiannon tekemiseen.

Neljännessä kysymyksessä kartoitettiin oppilaiden mielipiteitä siitä, mitä koulukiusaaminen on. Henkinen kiusaaminen oli suurin kiusaamisen muoto ja fyysinen kiusaaminen toiseksi suurin. Sähköistä kiusaamista eli netissä tapahtuvaa ei juurikaan mainittu, mikä on erikoista, ottaen huomioon että sähköinen kiusaaminen on nykypäivänä hyvin yleistä ja sitä on helppo toteuttaa myös anonyymisti. Johtuuko tämä siitä, että sähköistä kiusaamista ei mielletä koulukiusaamiseksi? Muilta osin oppilaat olivat hyvin perillä siitä, mitä kaikkea koulukiusaamiseen kuuluu ja määrittelivätkin noin 50 erilaista kiusaamisen muotoa.

Viidennessä kysymyksessä kysyttiin, mitä koulukiusaamisen muotoja oppilas on itse kohdannut tai nähnyt jonkun muun kohtaavan. Suurimmaksi kiusaamisen muodoksi nousi haukkuminen/nimittely, toiseksi töniminen, kolmanneksi syrjintä ja neljänneksi tavaroiden piilottaminen ja/tai tuhoaminen. Kiusaaminen pyritään pitämään piilossa aikuisten katseilta ja siksi se voikin olla niin vaikeaa huomata. Tässä kysymyksessä moni oli maininnut myös nettikiusaamisen koulukiusaamisen muotona. Onko syynä se, että tässä kysymyksessä vastausvaihtoehdot olivat valmiina ja näin nettikiusaamisen mieltäminen koulukiusaamiseksi oli ehkä helpompaa? Jokainen koulukiusaamisen muoto sai kymmeniä merkintöjä, joten voidaan päätellä, että jokaista kiusaamisen muotoa esiintyy Kuninkaanhaan koulun yhdeksäsluokkalaisten keskuudessa. Yllättävän harva myönsi kohdanneensa itse näitä kiusaamisen muotoja, vaikka jo kyselyn alussa noin kolmasosa ilmoittikin joutuneensa kiusatuksi.

Kuudennessa kysymyksessä kysyttiin, minkälaisissa kiusaamisen rooleissa oppilaat itse ovat olleet. Oppilaskohtaisista vastauksista kävi ilmi, että moni oppilaista on useammassa kuin yhdessä roolissa kiusaamistilanteissa. Vastauksissa oli myös mainintoja siitä, että oppilas on sekä kiusattu, kiusatun puolustaja, että kiusaaja, mikä mielestäni herättää kysymyksen, onko kiusatusta tullut kiusaaja vai ovatko roolit menneet toisin päin. Vastauksista kävi myös ilmi, että kiusaajan, kannustajan ja apurin rooleista itsensä tunnisti lähes yhtä moni oppilas, kuin kiusatunkin roolista. Hiljaisia hyväksyjä oli eniten, mikä sinänsä ei ihmetytä, koska moni ei tahdo ottaa millään tavalla kantaa kiusaamiseen, vaikka siitä tietäisikin, pelätessään saavansa ilmiantajan leiman ja joutuvansa itse kiusatuksi.

Kiusatusta oppilaasta tuntuu, ettei kukaan välitä ja hänellä on paha olo. Ajan kuluessa kiusattu saattaa alkaa ajattelemaan, että hän ansaitsee tulla kiusatuksi. Kiusatun puolustaja voi olla se oljenkorsi, jota kiusattu tarvitsee; jo pieninkin ystävällinen ele auttaa kiusattua jaksamaan eteenpäin ("Kiusatulle". Koulukiusaaminen.com www-sivusto. <www.koulukiusaaminen.com/>. 14.2.2018.)

Seitsemännessä kysymyksessä oppilaat saivat omin sanoin kertoa, millaisissa tilanteissa kiusaamista esiintyy. Kysymys ymmärrettiin kahdella tapaa, mutta mielestäni tämä antoi itselleni enemmän tietoa siitä, miksi ja missä kiusaamista eniten tapahtuu. Ehdottomasti suurimmaksi kiusaamisen syyksi nousi erilaisuus. Vaate-, puhe-, ja hiustyyli, vanhempien tulot, ulkonäkö, luonteenpiirteet, panostus kouluun eli melkein mikä vain massasta poikkeava voi oppilaiden mielestä johtaa kiusaamiseen. Erilaisuuden takia kiusaaminen on vaarallista itsetunnon ja oman identiteetin kehitykselle, vaikka näiden syiden takia kiusaamista ei saisikaan tapahtua. Nuorelle tulee olo, että hän ei ole riittävä sellaisena kuin on ja se saa helposti aikaan ongelmia myös aikuisiällä esimerkiksi omien mielipiteiden ja ideoiden esilletuonnissa, sillä ajatukset omasta riittämättömyydestä ja virheellisyydestä saattavat jäädä elämään. Myös rasismi nousi nuorten mielipiteissä esille, mikä on hyvin ikävä asia. Ihmisten ulkoinen olemus tai etninen tausta eivät saisi olla syynä minkäänlaiselle kiusaamiselle tai syrjinnälle. Myös siihen tulisi puuttua, miksi kiusaaja kiusaa, koska siihen on aina joku syy, esimerkiksi huonot kotiolot tai kiusaajan henkinen paha olo.

Oppilaat listasivat kiusaamistilanteiden tapahtumapaikoiksi välitunnit, hetket ennen tuntien alkamista, koulumatkat, ruokalan jonon ja itse ruokalassa olemisen. Vastauksista päätellen olisi hyvä lisätä välituntivalvontaa niin käytäville, kuin uloskin. Ennen tuntia käytävillä tapahtuvaa kiusaamista voisi saada kitkettyä pois sillä, että opettajat olisivat hieman aiemmin läsnä käytävissä tai luokissa, jolloin suurien oppilasmäärien oleskelu käytävillä pienenesi ja näin ehkä myös kiusaamista saataisiin osittain kuriin. Välituntivalvonta ei nähtävästi ole riittävää, jolloin voitaisiin miettiä myös ulkopuolisten välituntivalvojien rekrytoimista. Myös tunneilla tapahtuva kiusaaminen on huolta herättävää, koska opettaja on paikalla luokassa. Opettajien tulisi aktiivisesti havainnoida ympäristöään ja jos pieninkin tunne kiusaamisesta tai muusta syrjinnästä herää, tulisi siihen tarttua heti ja näyttää, ettei se ole hyväksyttävää. Oppilaiden vastauksista kävi ilmi, että kaikki opettajat eivät ota tosissaan pientä kiusoittelevaa ja joidenkin opettajien tunneilla on myös helpompi kiusata ja aiheuttaa häirintää.

Kahdeksannessa kysymyksessä kartoitettiin oppilaiden mielipiteitä siitä, miten ja millä tavoin koulukiusaamista voitaisiin vähentää. Monet olivat sitä mieltä, että kaikkien tulisi oppia hyväksymään toisensa sellaisina kuin he ovat. Hyväksynnän oppiminen juontaa juurensa jo lapsuuden kotiin, mutta aihetta tulisi käsitellä myös oppitunneilla paljon enemmän, jotta ennakkoluulot toisia kohtaan hälvenisivät. Oppilaat toivoivat enemmän puhetta kiusaamisesta ja sen vähentämisestä, sekä siitä, mitä se aiheuttaa niin kiusatulle kuin kiusaajallekin. Tuloksista voidaan päätellä, että rangaistukset kiusaamisesta eivät ole riittäviä, vaan niitä pitäisi olla enemmän ja oppilaat haluaisivat myös tietoa siitä, että asioille on oikeasti tehty jotain. On vaikeaa uskoa rangaistuksiin ja kiusaamiseen puuttumiseen, jos niitä ei näe eikä kuule. Toki asiat on hyvä käsitellä vain kiusaamistilanteisiin osallistuneiden kanssa, mutta oppilaiden tulee myös tietää kuinka kiusaamistilanteet oikeasti hoidetaan. Opettajien tulisi puuttua asioihin heti ja näin ollen ilmaista, ettei kiusaamista sallita, jotta oppilaiden usko koulun aikuisiin säilyisi, sillä nyt vastauksista huokuu epäusko. Oppilaat eivät koe, että asioille tehdään mitään, tai että niillä on edes väliä. Koulussa pitäisi paneutua enemmän siihen, että kiusaamisesta uskallettaisiin kertoa aikuisille, jotta mahdollisimman moni kiusaamisen tilanne tulisi koulun aikuisten tietoon. Kiusaamistilanteisiin puuttumisen ja niiden seurannan tulisi olla mahdollisimman pitkäkestoista, jotta voidaan varmistua siitä, ettei kiusaaminen ala uudelleen.

Kysymyksessä yhdeksän kysyttiin oppilaiden mielipidettä siitä, kenen puoleen he tuntevat voivansa kääntyä kohdatessaan koulukiusaamista itse tai nähdessään kiusaamistilanteen. Kokonaistuloksista eniten luottamusta saivat koulukuraattori ja luokanvalvoja, ja vähiten terveydenhoitaja ja opinto-ohjaaja. Tyttöjen keskuudessa koulukuraattori oli luotetuin taho, kun taas pojat kokivat voivansa kääntyä eniten luokanvalvojan puoleen. Noin 20 oppilaista ei tuntenut voivansa kääntyä kenenkään puoleen. Tähän olisi aiheellista saada parannus, sillä jokaisella oppilaalla pitäisi olla koulussa joku aikuinen kenen puoleen kääntyä.

Viimeisessä kysymyksessä kartoitettiin oppilaiden mielipiteitä siitä, onko koulussa puututtu mahdollisiin koulukiusaamistapauksiin ja jos niin millä tavoin sekä sitä, miten oppilaat itse haluaisivat koulun puuttuvan kiusaamiseen. Oppilaat olivat hyvin montaa mieltä koulukiusaamiseen puuttumisesta koulussa. Osa oli sitä mieltä, että on puututtu, osa sitä mieltä että ei ole puututtu tarpeeksi. Osa mielestä ei ole puututtu lainkaan ja osa ei ole mielestään nähnyt kiusaamista tai ei osaa sanoa onko kiusaamiseen puututtu. Moni oppilas vastasi koulukuraattorin puuttuneen moneen kiusaamistilanteeseen ja käyneen myös luokissa puhumassa kiusaamiseen liittyvistä asioista. Myös luokanvalvoja ja rehtori mainittiin kiusaamistapauksiin puuttumisen yhteydessä. Osa oppilaista oli sitä mieltä, että niihin puututaan vain puhuttelemalla, ja pian kiusaaminen alkaa uudelleen. Mikäli oppilas ei usko, että tilanteisiin puututaan, ei hän välttämättä kerro kiusaamistapauksista eteenpäin, vaikka tietäisikin niistä. Oppilaiden pitäisi siis olla enemmän tietoisia siitä, millä tavalla kiusaamisiin puututaan ja kuinka vakavasti tilanteet otetaan. Tätä tietoutta pitäisi lisätä koulussa ja herääkin kysymys, ovatko koulun toimintamallit riittävän tehokkaita, vai eivätkö oppilaat vain tiedä mitä asioille tehdään?

Kyselytulosten perusteella voidaan todeta, että Kuninkaanhaan koulun yhdeksäsluokkalaisten keskuudessa kiusaamista tapahtuu paljon. Koulun tehtävänä olisikin nyt tarkistaa toimintamallit lainasettamissa puitteissa sekä osallistaa myös oppilaat kiusaamisen vastaiseen työhön.

12 POHDINTA

Opinnäytetyöni sai alkunsa koulukuraattoriharjoittelun yhteydessä suoritetusta koulu-terveyskyselystä, jonka yhtenä aiheena oli koulukiusaaminen. Opinnäytetyön tarkoituksena oli kartoittaa Kuninkaanhaan koulun yhdeksäsluokkalaisten ajatuksia ja mielipiteitä koulukiusaamiseen liittyen, sen yleisyyttä ja eri muotoja/rooleja sekä siihen puuttumista.

Koulukiusaamiskysely toteutettiin luokissa, joissa kyselyt jaettiin ja oppilaille kerrottiin, mistä asiassa oli kyse. Olin itse mukana jokaisessa luokassa kyselyjen täyttämisen ajan ja keräsin kyselyt mukaani samalla kertaa. Kyselytutkimus oliärkevin toteuttamistapa koulukiusaamisasian tutkimiseen, koska sen avulla oppilailta saatiin sekä yksilöllisiä että monipuolisia ja tärkeitä mielipiteitä.

Opinnäytetyöni liikkeelle lähtö venyi alkuperäisestä suunnitelmasta puolisen vuotta. Tarkoituksena oli ensin toteuttaa kysely yhdeksäsluokkalaisille juuri ennen heidän peruskoulunsa päättymistä, mutta en ehtinyt saamaan kaikkea valmiiksi riittävän ajoissa. Koulujen kesäloma alkoi ja syksyllä omat työkiireet siirsivät tutkimuksen toteuttamisen loppuvuoteen.

Opinnäytetyön alkuvaiheessa lähdin ehkä liikkeelle hieman liian vähäisten tietojen kanssa. Olin tutkinut koulukiusaamiseen liittyvää teoriaa ja kirjoittanut siitä jonkin verran aineistoa, jonka jälkeen tein kyselylomakkeen teoriaan pohjautuen. Teorian tutkiminen jatkui laajempaan kyselyn toteuttamisen jälkeen, ja vaikka olenkin melko tyytyväinen kyselylomakkeen kysymyksiin ja varsinkin siitä saatuihin vastauksiin, olisi kyselylomake muotoutunut jonkin verran erilaiseksi, mikäli laajempi teorian läpikäynti olisi tehty ennen kyselylomakkeen tekoa.

Tutkimuslomakkeen vastausprosentti oli 82 %, mikä on erittäin hyvä ja antaa jo selkeän kuvan siitä, mitä yhdeksäsluokkalaiset ajattelevat ja miten he kokevat koulukiusaamiseen liittyviä asioita. Oppilaat olivat myös hyvin motivoituneita vastaamaan kyselyyn ja toivat hienosti esiin mielipiteitään, jotka vaikuttivat hyvin aidoilta.

Kyselyn analysointivaihe oli hyvin aikaa vievä prosessi. Käytin analysointivaiheessa Exceliä, johon tallensin tiedot. Tietojen erilainen suodatus, taulukoiden ja kaavioiden luominen oli myös aikaa vievää puuhaa. Tietojen oikeellisuuden tarkistaminen ja erilaiset tarkistuslaskennat veivät myös paljon aikaa. Alkuvaiheessa totesin, että kysymyksissäkin olisi ollut parantamisen varaa. Ensimmäinen harmillinen asia oli heti ensimmäisessä kysymyksessä, jossa kysyttiin vastaajan sukupuolta, joka oli tutkimukseni taustamuuttuja. Olin laittanut vaihtoehtoiksi vain tytöt ja pojat, vaikka minun olisi pitänyt huomioida myös muuta sukupuolta edustavat vastaajat. Onneksi oppilaat olivat oma-aloitteisesti lisänneet itselleen oman ruudun, jos kokivat olevansa muuta sukupuolta. Seitsemäs kysymys oli ymmärretty kahdella eri tavalla, mikä oli toisaalta ihan hyvä, koska molempiin tapoihin tuli kuitenkin paljon vastauksia, joista sain laajempaa tietoa koulukiusaamistilanteista. Viimeisessä kysymyksessä kysyttiin oikeastaan kolmea eri asiaa, mikä ei osoittautunut kovin hyväksi keinoksi. Oppilaat olivat kyllä vastanneet hyvin, mutta kaikki oppilaat eivät olleet ottaneet kantaa kaikkiin kolmeen asiaan. Mielestäni vastauksia saatiin kuitenkin riittävästi, jotta niiden pohjalta voidaan tehdä luotettavia johtopäätöksiä.

Kaikesta huolimatta, olen erittäin tyytyväinen saamiini vastauksiin. Oppilaiden vastaukset olivat todella monipuolisia ja sain niistä paljon enemmän tietoa, mitä olin edes toivonut saavani. Sain vastaukset asettamiini tutkimuskysymyksiin ja pääsin tavoitteisiini. Oli myös mielenkiintoista huomata vastausten analysoinnin yhteydessä se, miten paljon tutkimustulokset antoivat yhtymäkohtia itse koulukiusaamiseen liittyvän teorian kanssa. Minulle jäi mielikuva siitä, että oppilaat ovat hyvin tietoisia siitä, mitä koulukiusaaminen on, miten se esiintyy, mistä se johtuu ja myös siitä, miten sitä voitaisiin ehkäistä ja miten siihen pitäisi puuttua. Nämä edellä mainitut asiat todistavat tutkimuksesta saadun tiedon laadun olevan vakavasti otettavaa ja ne lisäävät myös tutkimuksen luotettavuutta kokonaisuudessaan.

Tämä tutkimus oli ensimmäinen laaja-alainen tutkimus, jonka olen toteuttanut. Opin tutkimusprosessin aikana paljon uutta sekä itsestäni että tutkimuksen tekemisestä. Koulukiusaaminen alkoi myös aiheena kiinnostaa yhä enemmän, mitä pidemmälle tutkimuksen teko eteni. Toivonkin tutkimukseni antavan Kuninkaanhaan koululle arvokasta tietoa koulukiusaamiseen liittyen, jota he voivat hyödyntää jatkossa koulukiusaamisen paremmassa ja varhaisemmassa ennaltaehkäisyssä.

LÄHTEET

- Decibel:n www-sivusto. <<https://www.decibel.fi/>>. Viitattu 28.4.2017 & 14.3.2018.
- Hamarus, P. 2012. Haukku haavan tekee: puututaan yhdessä kiusaamiseen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hamarus, P. 2016. ”Kiusaaminen”. <<https://nuortenlinkki/>>.
- Hamarus, P. 2008. Koulukiusaaminen: huomaa, puutu, ehkäise. Helsinki: Päivi Hamarus ja Kotimaa-Yhtiöt Oy / Kirjapaja.
- Heikkilä, T. 2014. Tilastollinen tutkimus. 9. uud. p. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Hildén, H. 2013. Koulukiusaaminen – Kuninkaanhaan yläkoulussa vuosina 2008-2012 toteutettujen koulukiusaamiskyselyjen tulosten analysointi ja päätelmät. AMK-opinnäytetyö. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Viitattu 1.3.2018. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2013060513016>
- Höistad, G. 2003. Irti kiusaamisen kierteestä. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Iltalehden www-sivusto. <www.iltalehti.fi/>. Viitattu 3.2.2018 & 14.3.2018.
- Kaski, S; Nevalainen, V. 2017. Jo riittää – irti kiusaamisesta ja kiusaajista. Helsinki: Kirjapaja.
- Koulukiusaaminen.com www-sivusto. <www.koulukiusaaminen.com/>. Viitattu 14.2.2018.
- Markkanen, E-L. 2017. Oppilaiden osallisuus ja kiusaamisen ehkäisy. Julkaisija: Mannerheimin Lastensuojeluliitto, www.mll.fi.
- MLL:n www-sivusto.< <https://www.mll.fi/>>. Viitattu 22.2.2017, 15.1.2018, 13.2.2018, 14.2.2018 & 14.3.2018.
- Mäntylä, N; Kivelä, J; Ollila, S & Perttola, L. 2013. Pelastakaa koulukiusattu! – koulun vastuu, puuttumisen muodot ja ongelmat oikeudellisessa tarkastelussa. Sastamala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Olweus, D. 1992. Kiusaaminen koulussa. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset.
- Opetusalan eettisen neuvottelukunnan kannanotto 10.6.2013.
- Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 30.12.2013/1287 muutoksineen.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 22.12.2014, 104/011/2014.

Perusopetuslaki 21.8.1998/628 muutoksineen.

Pörhölä, M. EDU:n www-sivusto. <www.edu.fi/>. Viitattu 15.2.2018 & 14.3.2018.

RIKU:n www-sivusto. <<https://www.riku.fi/>>. Viitattu 15.2.2018.

Salmivalli, C. 2010. Koulukiusaamiseen puuttuminen: kohti tehokkaita toimintamalleja. 2. uud. p. Jyväskylä: PS-kustannus.

Suomen Mielenterveysseuran www-sivusto. <<https://www.mielenterveysseura.fi/>>. Viitattu 10.2.2018.

THL:n www-sivusto. <<https://sampon.thl.fi/>>. Viitattu 15.2.2018, 1.3.2018, 13.3.2018, 15.3.2018 & 16.3.2018.

THL:n www-sivusto.< <https://thl.fi/>>. Viitattu 15.2.2018.

Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta 1435/20012. Annettu Helsingissä. 20.12.2001.

Vilka, H. 2007. Tutki ja mittaa – Määrällisen tutkimuksen perusteet. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

LIITE 1: KYSELYLOMAKE KOULUKIUSAAMISEEN LIITTYEN

Moikka!

Olen sosionomiopiskelija Satakunnan ammattikorkeakoulusta. Teen opinnäytetyötä, jonka tarkoituksena on selvittää Kuninkaanhaan koulun yhdeksäsluokkalaisten mielipiteitä koulukiusaamisesta.

OHJEITA KYSELYN TÄYTTÄMISEEN

Kysely on ns. monimuotokysely eli osa kysymyksistä on rastitettavia ja osaan voi vastata vapaamuotoisesti kirjoittamalla oman mielipiteensä. Kyselyihin **ei tarvitse laittaa nimeä** ja kyselyt ovat luottamuksellisia. Kyselyitä ei palauteta.

Kiitos etukäteen, että kerroit kokemuksistasi!

Terveisin

Michelle Viitanen

1. Taustakysymys

Olen tyttö

Olen poika

2. Esiintyykö koulussasi mielestäsi kiusaamista?

Kyllä

Ei

En osaa sanoa

3. Oletko itse joutunut koulukiusaamisen kohteeksi?

Kyllä

En

4. Kerro omin sanoin, mitä koulukiusaaminen mielestäsi on? (Voit tarvittaessa jatkaa paperin kääntöpuolelle)

5. Mitä seuraavista koulukiusaamisen muodoista olet itse kohdannut tai nähnyt jonkun muun kohtaavan koulussasi? Voit valita yhden tai useamman vaihtoehdon. Kirjoitathan myös rastittamaasi/rastittamiisi kohtiin, oletko itse kohdannut vai nähnyt jonkun muun kohtaavan ko. asian.

- Töniminen
- Lyöminen ja/tai potkiminen
- Nipistely
- Tavaroiden piilottelu ja/tai tuhoaminen
- Haukkuminen ja/tai nimittely
- Kiristäminen ja/tai uhkailu
- Perättömien huhujen levittely
- Syrjintä, esim. ryhmästä pois jättäminen
- Nettikiusaaminen
- Joku muu kiusaamisen muoto, mikä? _____
- En mitään yllä mainituista

6. Oletko ollut jossakin seuraavissa koulukiusaamisen rooleista itse?

- Kiusaaja (kiusaamistilanteen päätekijä, yllyttää myös muita kiusaamaan)
- Apuri (auttaa kiusaajaa ja osallistuu kiusaamiseen)
- Kannustaja (kannustaa kiusaajaa, mutta ei itse kiusaa)
- Kiusattu
- Kiusatun puolustaja (asettuu kiusatun puolelle ja yrittää auttaa/tukea)
- Hiljainen hyväksyjä eli sivustakatsoja (näkee kiusaamisen, mutta ei tee asialle mitään)

7. Kerro omin sanoin, millaisissa tilanteissa koulukiusaamista esiintyy? (Voit tarvittaessa jatkaa paperin kääntöpuolelle).

8. Miten ja millä tavoin koulukiusaamista voitaisiin vähentää sinun mielestäsi?

9. Kenen puoleen tunnet voivasi kääntyä jos kohtaat itse koulukiusaamista tai näet kiusaamistilanteen koulussa? Voit valita useamman vaihtoehdon.

- Luokanvalvojan
- Kenen tahansa opettajan
- Rehtorin
- Koulukuraattorin
- Terveystieteiden opettajan
- Opinto-ohjaajan
- En kenenkään

10. Onko koulussasi puututtu mahdollisiin koulukiusaamistapauksiin ja jos, niin millä tavoin? Miten itse haluaisit, että koulu puuttuisi kiusaamiseen? Kerro omin sanoin.
